

TAMPEREEN YLIOPISTO

Rikoksen hahmo

Kotimaan rikosuutisointi Aamulehdessä
toukokuusta 2011 toukokuuhun 2012

Miika Viljakainen

23.5.2014

TAMPEREEN YLIOPISTO

Viestinnän, median ja teatterin yksikkö

VILJAKAINEN, MIIKA: Rikoksen hahmo. Kotimaan rikosuutisointi Aamulehdessä toukokuusta 2011 toukokuuhun 2012.

Pro gradu -tutkielma, 89 sivua.

Tiedotusoppi

Toukokuu 2014

Tämä pro gradu -työ käsittelee *Aamulehden* kotimaista rikosuutisointia toukokuun 2011 ja toukokuun 2012 välillä.

Tutkimus on luonteeltaan eksploratiivinen ja sen keskeisenä tavoitteena on selittää paitsi rikosuutista tuotteenä sen historian, lähteiden ja etiikan kautta, myös kuvata erilaisia rikosjulkisuuteen vaikuttavia tekijöitä aineistosta nousevien havaintojen avulla.

Tutkimuksen metodina on määrällinen sisällönanalyysi ja aineistona *Aamulehdessä* ilmestyneet 793 rikosuutista 13 kuukauden ajalta. Aineisto eli 793 rikosuutista on luokiteltu 11 erilaiseen rikosuutisryhmään, muun muassa henkirikoksiin, katurikoksiin, huumarikoksiin ja kadonneisiin

Päähavaintoina voidaan todeta, että kolme suurinta rikosuutisten ryhmää olivat muut-ryhmä, henkirikosuutisten ryhmä ja yleisesti oikeudenkäyttöä käsittelevien uutisten ryhmä. Muut-ryhmän suuruuteen vaikutti muun muassa valelääkärijuttujen uutisointi vuosina 2011 ja 2012. Yllättävimpiä havaintoja oli se, että huumerikos- ja omaisuusrikosuutisointi oli muihin uutisryhmiin nähden vähäistä, ja tästä voi vetää sen johtopäätöksen, ettei uhrin rikos kiinnosta.

Mitä tulee rikosuutisten määrään ja toimitustyöprosessiin, yllättävä havainto oli niin ikään se, ettei yhden rikosjutun intensiivinen seuranta nosta rikosuutisten määrää kokonaisuutena. Pikemminkin päinvastoin: jos yksi tapaus saa poikkeuksellisen paljon huomiota, se vie elintilaa muilta rikosuutisilta. Rikosjulkisuus on tässä mielessä kuin valokeila: pysyessään paikallaan se valaisee laajaa aluetta, mutta heti kun sitä liikutetaan tarkastelemaan yksittäistä kohdetta tarkemmin, sen säde muuttuu kirkkaammaksi, mutta aiempaa pienemmäksi.

ALKUSANAT	3
1. JOHDANTO – RIKOSUUTINEN TUOTTEENA.....	3
2. RIKOSUUTISEN KÄSITE	4
3. RIKOSJOURNALISMIN TARINA: 1900-LUVUN ALUSTA TÄHÄN PÄIVÄÄN.....	5
3.1 RIKOS MYY: FAKTAPOHJAINEN DRAAMA POLITIIKAN TILALLE	6
3.2 RIKOSJOURNALISMI SUOMESSA: JO SNELLMAN PAHEKSUI	7
3.3 RIKOSTOIMITTAJEN AMMATTIMAISTUMINEN: LEPO-KERHO	9
3.3 RIKOSUUTISTEN MÄÄRÄ KASVAA	10
3.3.1 TABLOIDISAATION MERKITYS	12
4. RIKOSUUTISOINNIN TUTKIMUS: TARKOITUSHAKUISUUTTA JA RISTIRIITOJA.....	15
4.1 PERTTI HEMÁNUS: MALTILLINEN 1960-LUVUN RIKOSKIRJOITTELU	16
4.2 PIRKKO VIITANEN JA ANNE MÄKELÄ: SENSAAATIOHAKUINEN SEKSIRIKOS.....	18
4.2 LEENA MÄKIPÄÄ: TUTKIMUS HENKIRIKOSUUTISOINNISTA.....	20
5. TUTKIMUSONGELMAN LÄHTÖKOHTIA: TARVE KOKONAISKUVALLE	21
5.1 TUTKIMUSONGELMAN TARKENNUSTA: EKSPLORATIIVINEN TUTKIMUS.....	23
6. RIKOSUUTINEN TUOTTEENA	24
6.1 RIKOSTODELLISUUDEN JA RIKOSJULKISUUDEN VÄÄRISTYNYT SUHDE	24
6.2 RIKOSUUTISTEN TUOTTAJAT	27
7. RIKOS UUTISENA: SISÄLTÖÄ OHJAAVAT TEKIJÄT.....	36
7.1 RIKOSUUTISEN ETIIKKA: OSA FAKTOISTA ON PIILOTETTAVA	37
7.2 MITÄ RIKOSUUTISESSA PITÄISI KERTOA?	38
8. RIKOKSEN HAHMO AAMULEHDESSÄ: TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	46
9. TUTKIMUSAINEISTO: 793 RIKOSUUTISTA	47
9.1 OTANTA JA KERUU	47
9.2 MIKSI AAMULEHTI?	50
9.3 MENETELMÄ: SISÄLLÖNANALYYSI	51
9.4 RIKOSUUTISTEN LUOKITTELU	52
10. RIKOKSEN HAHMO	57
10.1 RYTKÖSEN VIHA JA PUOLI MILJOONAA MUUTA RIKOSTA	57
10.2 RIKOSUUTISTEN MÄÄRÄ AAMULEHDESSÄ	59
10.3 RIKOSRYHMIEN KESKINÄISTÄ VERTAILUA	67
10.4 SEKSUAALIRIKOS UUTISENA: JOURNALISTIN VASTUU KOROSTUU	71
11. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	77
11.1 YHTEENVETO: RIKOKSEN VALMIS HAHMO	77
11.2 JATKOTUTKIMUKSEN KEHITTELYÄ	83
11.3 TUTKIMUKSEN KRITIIKKI	84
12. LOPUKSI.....	85
LÄHDELUETTELO.....	87

Alkusanat

Kesällä 2012 sain turpaani. Olin varkautelaisessa ravintolassa viettämässä iltaa ystäväni kanssa ja juuri poistumassa, kun tuntematon mies alkoi nimitellä ystävääni ja repiä häntä tukasta.

Kimpaannuin tuntemattoman miehen käytöksestä ja tönäisin häiritsijän narikkapöydän yli. Sitä seuranneessa kahakassa sain kerran tai pari nyrkistä naamaani ja huuleeni vertavuotavan haavan.

Vaikka olen työskennellyt uutistoimittajana ja eritoten rikos- ja oikeusuutisten parissa vuodesta 2006, juuri kuvaamani tapahtuma on lähin kosketukseni rikollisuuteen. Yleensä olen tekemisissä rikosten kanssa vasta sitten, kun ne ovat jo tapahtuneet.

Oli miten oli, ketään ei tuomittu tapauksessa, mutta olin yhtä aikaa sekä pahoinpitelijä että pahoinpitelyn uhri. Kuulun vähemmistöön, sillä liikenne rikkomuksia lukuun ottamatta suomalaisista ani harva näkee rikoksen tapahtuvan, joutuu sen uhriksi tai osallistuu sen tekoon. Useimmat ihmiset muodostavat kuvansa rikollisuudesta sen perusteella, mitä lehtien palstoilla ja televisiossa niistä kerrotaan, ja tämän median antaman kuvan perusteella muodostetaan käsitys muun muassa väkivallan yleisyydestä ja luonteesta.

Toimittajat eivät tässä mielessä ole tosirikollisuuden äärellä sen enempää kuin tavalliset kansalaiset. Olen rikostoimittajana luuhannut rikospaikalla jos toisellakin haeskelemassa uutista, mutta usein rikosuutiset syntyvät esitutkintamateriaaleja ja oikeuden pöytäkirjoja lukiessa tai poliiseja haastatteleamalla. Rikosuutinen ei mallinna todellisuutta suhteessa yksi yhteen, vaan se on ennen kaikkea journalistinen tuote, jota ohjaavat lukuisat viestintäsäännökset ja uutiskriteerit puhtaan rikollisuuden määrän sijaan. Se, millainen tuote tässä prosessissa syntyy, on tutkielmani aihe.

1. Johdanto – rikosuutinen tuotteena

Rikosuutinen on tuote. Se syntyy toimittajien ja lähteiden vuorovaikutuksesta, tulkinnoista, valinnoista ja valitsematta jättämisestä. Tämä ajatus on tutkielmani lähtökohta, ja tarkoitukseni on tässä tutkielmassa selittää, kuvailla ja tutkia millainen tuote rikosuutinen on, aineistonani *Aamulehden* kotimaiset rikosuutiset.

Haluni käsitellä nimenomaan *Aamulehden* rikosuutisia ei syntynyt tyhjästä. Olen aiemmin tutkinut rikosuutisointia kandidaatintutkielmassani *Poliisi vaikenee – seksuaalirikos poliisitiedotteissa ja Aamulehden uutisissa 2010* (2011). Tutkielma käsitteli seksuaalirikosuutisointia ja poliisin tiedottamista raiskausrikoksissa; tarkastelin seksuaalirikoksen poikkeuksellisuutta niin uutisena kuin rikoksena, ja tärkeimpiä tutkimushavaintojani oli se, ettei poliisi juurikaan tiedota seksuaalirikoksista.

Tiedottamisen määrä oli niin vähäistä, että oli syytä epäillä poliisin jättäneen aktiivisesti kertomatta näistä rikoksista – luultavasti siksi, että kertomisesta olisi enemmän haittaa kuin hyötyä. Tärkeäksi asian tekee se, että tietomme rikollisuudesta pohjautuvat usein rikosuutisiin, joiden tiedot vastaavasti pohjautuvat poliisin ja tuomioistuinten tiedotukseen ja sanomisiin. Kokonaiskuvan kannalta ratkaisevaa ei ole vain se, mitä kerrotaan, vaan myös se, mitä jätetään kertomatta. Ovathan asioiden unohtaminen ja sivuuttaminen ihmiskunnan vanhimpia silmänkääntötemppejuja.

Tämän tutkimuksen yhtenä tarkoituksena on selkeyttää rikollisuudesta annettua kokonaiskuva. Millainen on se rikollisuuden maailma, jonka *Aamulehden* lukijat näkevät? Sen sijaan, että keskittyisin yhteen rikostyyppiin, tutkielmani pyrkii olemaan yleisesitys lehden rikosuutisoinnista. Tarkastelen lähemmin joitakin rikosuutistyyppejä, kuten seksuaalirikosuutista, mutta painotus on kokonaisuudessa ja sen ymmärtämisessä.

Tutkielmani jakautuu karkeasti kahteen eri osaan, teoriaan ja aineistoon, joiden rakenne on seuraavanlainen: Teoria-osuus etenee rikosuutisen määrittelyllä, sitten rikosjournalismin historian kautta rikosuutisten tutkimukseen, tutkimusongelmaani ja edelleen tutkimuskysymyksiin. Aineisto-osuus alkaa aineiston valinnan syillä ja etenee aineiston esittelyyn, tarkasteluun ja edelleen loppupäätelmiin.

2. Rikosuutisen käsite

Risto Kuneliuksen (2003) mukaan journalismi on ajankohtaista ja faktapohjaista joukkoviestintää, joskin ajankohtaisuuden ja faktapohjaisuuden määreet ovat suhteellisia. Vuoden 1918 Suomen sisällissota voi olla ajankohtainen aihe myös tänä päivänä, ja niin ikään faktapohjaisuus on käsitettävä väljästi. Journalismi on myös itsenäistä ja edustavaa, eli yhtäältä journalismi toimii itsenäisen journalistisen harkinnan perusteella, mutta toisaalta edustaa myös suurta yleisöä. (emt. 21–23.) Ennen kaikkea journalismi on prosessi – toimitustyöprosessi, joka on eriytynyt tapa hankkia, muokata ja välittää tietoa sanan, kuvan ja äänen avulla (Bruun et al 1986, 41).

Tätä kaikkea on myös rikosjournalismi, joskin rikosjournalismi keskittyy omaan erityisalueeseensa, nimensä mukaisesti rikos- ja oikeusasioihin. Pertti Hemánus (1966) määrittelee rikosuutisen käsitteen seuraavasti:

”Rikosuutinen on selostus tuoreesta tai aikaisemmin tuntemattomasta kriminalisoidusta teosta tai vanhan ja aikaisemmin tunnetun kriminalisoidun teon uudesta vaiheesta.”

Hemánuksen määritelmä on riittävän tarkkarajainen ja ymmärrettävä, mutta tutkimuksen kannalta on ymmärrettävä paitsi uutisen, erityisesti rikoksen käsite. *Rikos* on kriminalisoitu teko tai sen yritys, mutta jos jotain yleismaailmallista rikoksesta voidaan sanoa, se on lähestulkoon aina poikkeus – joskaan tämä poikkeus ei yksilön synnynnäinen, vaan yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti suhteellinen ominaisuus. (Ericson & al. 1987, 5. Lainattu Mäkipää 2004, 16.)

Tietyissä oloissa niinkin vakava rikos kuin murha voi olla laillinen teko. Vaikka hengen riistämistä pidetään useimmissa kulttuureissa normien vastaisena ja rangaistavana tekona, sukuvallan aikana suunnitelmallinen henkirikos voitiin tehdä verikoston nimissä – ja näin ollen laillisesti (Pajujoja 1991, 7-8. Lainattu Mäkipää 2004, 16). Olkoonkin, että rikos on lähes aina poikkeus, ei rikollinen toiminta ole välttämättä epänormaalia käyttäytymistä. Rikollista käytöstä esiintyy kaikissa yhteiskunnissa ja jonkun mielestä esimerkiksi vähäinen veropetos on normaalimpaa käytöstä kuin verojen lainkuuliainen maksaminen. Lähes kaikki ihmiset ovat syyllistyneet johonkin rangaistavaan tekoon, esimerkiksi rikkoneet liikennesääntöjä. (Hahto 2004, 30.)

Täten on syytä ymmärtää ja muistaa, ettei rikollisuutta ole olemassa käsitteenä ilman yhteiskuntaa ja kulttuuria. Rikollisuus määritellään uudelleen paitsi ajassa myös paikassa: mikä oli rikos ennen, ei kenties ole sitä nyt. Mikä on laillista Suomessa, on kenties rikos ulkomailla ja tietenkin päinvastoin.

3. Rikosjournalismin tarina: 1900-luvun alusta tähän päivään

Tässä luvussa käyn läpi rikosjournalismin historiaa ja lainalaisuuksia maailmalla, mutta erityisesti Suomessa. Tällä pyrin luomaan kuvan rikosjournalismista ja siihen vaikuttaneista liikehdinnöistä, ja erityisesti tuomaan ilmi rikosjournalismin itsenäistä luonnetta. Enemmän kuin rikollisuuden kehitys, rikosjournalismin muutokseen ovat vaikuttaneet journalismin alaan liittyvät tekijät, kuten lehdistön kaupallistuminen, toimittajakunnan ammattimaistuminen, tabloidisaatio ja internet.

3.1 Rikos myy: *Faktopohjainen draama politiikan tilalle*

Rikosjournalismin tarina alkaa lehdistön kaupallistumisesta. Olkoonkin, että rikosuutisia on kirjoitettu läpi uutistenteon historian (mm. Surette 1998, 53; Greer 2010, 201), rikosuutisen erityisasema muotoutui ja vakiintui vasta kaupallisessa lehdistössä.

Kaupallisen aikakauden alussa lehdistö alkoi irtautua siihenastisista poliittisista kytköksistään ja samalla myös niiden tuomasta rahasta. Poliittisten liitosten katketessa muuttui myös lehtien ansaintalogiikka: lehden täytyi puhutella poliittisten vaikuttajien sijasta kansaa ja tehdä vaikutus nimenomaan tavalliseen kadunmieheen. Tämän ansaintamuutoksen seurauksena poliittisten puheenvuorojen määrä väheni ja onnettomuus uutisten määrä puolestaan lisääntyi. Kertomukset onnettomuuksista, kuten ojaan karanneista autoista ja rikoksista olivat mitä parhaimpia aiheita siksi, etteivät ne politisoituneet herkästi, vaan tarjosivat politiikan keskustelun sijaan faktopohjaista draamaa¹. Se vetosi myös kadunmieheen ja höllensi hänen kukkaronsa nyörejä paremmin kuin poliittinen debatointi. (Kunelius 2004, 67-68.) Jos haetaan ilmiölle analogiaa nykypäivästä, niin rikosuutiset olivat aikansa tositelevisiota.

On huomattava, että lehdistön kaupallistuminen ja myös viihteellistymiseksi nimitetty kehitys tapahtui eri maissa hieman eri aikaan, mutta esimerkiksi Yhdysvalloissa se alkoi viimeistään 1800-luvun lopulla William Hearstin (1863–1951) ja Joseph Pulitzerin (1847-1911) johdolla. Heidän julkaisemansa tabloidit aloittivat niin sanotun jazz-journalismin aikakauden, joka kesti läpi 1920-luvun. Tuona aikana Hearstin ja Pulitzerin sensaatiolehdet keskittyivät raportoimaan mafian gangstereiden edesottamuksista ja väkivaltaisista yhteenotoista, mutta myös murhista ja muista rikoksista ylipäänsä. (Kivioja 2004, 30-32.)

Journalistien ja viranomaisten väliset siteet vakiintuivat jazz-journalismin aikakaudella, tai kuten Kunelius asian kyynisesti ilmaisee, journalismi kävi yhä riippuvaisemmaksi niistä, jotka muotoilevat tosiasioita yhteiskunnassa. Monet yhdysvaltalaiset lehdistöhistorioitsijat pitivät juuri jazz-journalismin aikaa lehdistön löyhän moraalin ja eettisten sääntöjen puutteen aikakautena. (Emt. 32, 69.)

¹ Uutisdraaman ollessa puheena, mainittakoon että kahtiajako faktan ja fiktion välillä tapahtui myöhään – vasta 1700- ja 1800-lukujen taitteessa. Jaottelun eron hämäryys näkyy "romaanina" ja "uutista" tarkoittavien sanojen englanninkielisissä vastineissa; "novel" ja "news". Molemmat termit johdetaan latinan sanasta "novus", uusi.

3.2 Rikosjournalismi Suomessa: jo Snellman paheksui

Myös Suomessa rikosuutisten juuret ovat syvällä lehdistön historiassa, eivätkä erityislaatuiset rikosjutut unohdu vuosikymmentenkään saatossa.

Joistain merkittävistä rikoksista on tullut osa jonkinlaista kansanperinnettä tai populäärikulttuuria – eräänlaista urbaania mytologiaa. Erinomaisia esimerkkejä myyttisistä rikostarinoista ovat Tattarisuon ruumislöydöt 1930-luvulla, Bodominjärven ratkaisemattomat murhat 1960 ja Kyllikki Saaren tapaus 1953. Tattarisuon tapauksesta on jäänyt elämään sanonta ”jäljet johtavat syltityhtealta”, Bodomin juttu innoitti suomalaista metallibändiä nimeämään itsensä Children of Bodomiksi ja niin makaaberilta kuin se saattaa kuulostaa, eräästä tamperelaisesta baarista saa ostettua vodkapohjaisen drinkin nimeltä *Kyllikki Saaren suohauta*.

Niin ikivanha laji kuin rikosuutinen on, yhtä iäkästä on myös keskustelu, mitä rikosuutisten seurauksista ja luonteesta käydään. Rikosuutisten vahingollisista seuraamuksista puhuttiin ensimmäisessä sanomalehtimieskokouksessa vuonna 1876 – siis liki 140 vuotta sitten – ja alustajana asiassa toimi eräs Johan Vilhelm Snellman (1806–1881). (Hemánus 1966, 25.)

J.V Snellmanin kriittinen alustus herätti huomiota ja närkästystä lehtimiespiireissä. Snellmanilta kyseltiin, pitäisikö rikosuutiset jättää sitten julkaisematta kokonaan, jos ne eivät lehtimies Snellmanille kelpaa. Snellman ei perääntynyt kritiikin edessä, vaan vastasi tähän varsin kipakasti Morgonbladetissa 21.12.1876. Kyseisessä kirjoituksessa Snellman otti kantaa aiheeseen, joka on ajankohtainen vielä 2010-luvullakin. Nimittäin rikollisen nimenjulkaisuun rikosuutisessa:

”Jos jokin on omiaan johtamaan rikollisen paatumukseen ja epätoivoon tulevaisuudesta, niin kai se on tämä hänen nimensä ja rikoksensa julkaiseminen ympäri maata ja valtakuntaa. (...) [N]imitiedot ovat täysin asiattomia, kun ei ole kysymys jonkun paosta, vakavamman rikollisen kiinniottamisesta, jonka kulku vapaalla jalalla antaa yleisölle aiheutta pelkoon.” (Snellman200.fi. Haettu 26.9.2011; Snellmanin kootut teokset, osa 23, 438)

Snellman siis uumoili, että rikosuutisten julkaisusta on enemmän haittaa kuin hyötyä. Tiesi hän sitä itse tai ei, hän avasi lehdessä keskustelun rikosuutisoinnin funktioista, joka jatkuu muodossa tai toisessa edelleen.

Hemánus nimitti näitä haittoja ja hyötyjä uutisen *funktionaaliseksi* ja *häiriöfunktionaaliseksi* seurauksiksi, joista ensimmäiset ovat positiivisia ja jälkimmäiset negatiivisia seurauksia.

Funktionaalinen seuraus voi olla esimerkiksi yleisökiinteyden säilyttäminen tai vaikkapa se, että ihmiset saavat tietoa laeista ja oikeudenkäytöstä. Rikosuutisten häiriöfunktioita puolestaan on kansalaisten lisääntynyt rikosten pelko.

Häiriöfunktionaaliset seuraukset on syystä tai toisesta liitetty jo varhain rikosuutisten määrään: mitä enemmän rikosuutisia, sitä pahempi. Suuntaus liittyy ainakin osittain 1930-luvulla syntyneeseen MCR-perinteeseen², joka kiinnitti huomionsa etenkin joukkoviestinnän mahdollisiin vaikutuksiin. (Pietilä 1997, 157). Olipa hovioikeudenneuvos Paavo Hiltunen perillä MCR-perinteen virtauksista tai ei, hän väitti vakaasti 1950-luvulla, että lisääntyessään rikosuutisointi saattaa peräti yllyttää rikollisuuteen. Väitettään hän perusteli sillä, että jossain lehtijutussa rikoksen tuottavuutta oli korostettu turhaan nimittämällä rikollista ”rohkeaksi”. Hiltunen niin ikään pelkäsi, että rikosuutisten suuri määrä antaa kuvan siitä, että rikollisuus on yleisempää kuin lain puitteista pysyttely, jolloin se myös lisää ihmisten pelkoa joutua rikoksen kohteeksi. (Hemánus 1966, 25-28.)

Puolessa vuosisadassa rikosjournalismi on muuttunut niin laadultaan kuin määrältään, mutta huoli häiriöfunktioista ei ole kadonnut mihinkään. Viimeisimpiä Suomessa tehtyjä tutkimuksia rikosuutisten häiriöfunktioista on valtiotieteiden tohtorin Mirka Smolej’n väitös *News Media, Crime and Fear of Violence* vuodelta 2011, joka käsittelee rikosuutisten yhteyttä ihmisten väkivallan pelkoon. Rikosuutisoinnin ja pelon yhteys on aiheena siinä mielessä erityislaatuinen, että se on murtautunut myös akateemisen tutkimuksen ulkopuolelle populäärikulttuuriin. Kuuluisa yhdysvaltalaisdokumentaristi Michael Moore käsitteli juuri pelon ja uutisoinnin yhteyttä Oscar-palkitussa dokumentissaan *Bowling for Columbine* (2002).

Oli miten oli, hovioikeudenneuvos Hiltusen huoli oli todennäköisesti turha tai ainakin suuresti liioiteltu. Verrattuna muiden länsimaiden lehtiin, suomalaiset sanomalehdet kirjoittivat rikoksista melko harvakseltaan. Tämän tiedämme tunnontarkan Hemánuksen ansiosta, joka vertasi 1960-luvulla keräämäänsä rikosaineistoa kansainväliseen rikosaineistoon. Tiheimmin Hemánuksen tutkimista suomalaislehdistä rikosuutisia julkaisi Mäntsälän kapinan yhteydessä vuonna 1932

² MCR juontuu sanoista Mass Communication Research. avainsana oli vaikutus, ja yleisöä pidettiin passiivisena vastaanottajana. MCR-perinteen aikana kehiteltiin lääkeruiskumalli (S-R, Stimulus-Response), jonka mukaan viesti pahimmillaan tulee lääkeruiskumaisesti ja ruiskuttaa merkityksen vastaanottajaan vastaanottajan sen pahemmin pullikoimatta. Näkemystä on syystäkin pidetty naiivina.

perustettu *Ilta-Sanomat*.³ Siinä joka viides premiäarisivun uutinen oli rikosuutinen. (Hemánus 58-59; Leino 2005, 12.)

Hemánuksen jälkeen empiiristä tutkimusta rikosuutisten määrästä on tehty harvakseltaan, joskin rikosjournalismia käsitelleet tutkijat uskovat rikosuutisten määrän jopa vähentyneen 1960-luvulta aina 1980-luvulle asti (Leino 2005, 12). Tästä aiheesta lisää myöhemmin rikosuutisten määrän kasvua käsittelevässä kappaleessa.

3.3 Rikostoimittajien ammattimaistuminen: LePo-kerho

Osa tutkijoista näkee rikos- ja oikeustoimittajien ryhmän ammattimaistuneen vasta silloin, kun Oikeustoimittajat ry⁴ perustettiin vuonna 1988 (Smolej 2011, 9). En itse muotoilisi asiaa aivan yhtä jyrkästi, sillä rikosuutisia on tehty kuitenkin vakavissaan vuosikymmeniä. Kenties jopa vakavamielisemmin kuin nykyisin, sillä esimerkiksi 1960-luvulla Bodominjärven murhajatun yhteydessä *Uusi Suomi* irrotti useiksi kuukausiksi peräti kolme toimittajaa seuraamaan Hans Assmania, koska Assmanin epäiltiin jollain tapaa sekaantuneen kolmen nuoren murhaan. Nykyisin vastaavanlainen seuranta ei tulisi kysymykseenkään.

Olkoonkin, että erikoistuneita rikos- ja oikeustoimittajia oli 1960-luvulla vähemmän kuin nykyisin, niillä harvoilla oli kuitenkin rikostoimittajan ammatti-identiteetti. Yksi heistä oli rikostoimittaja Hannes Markkula eli Murha-Markkula (s. 1944). Markkula aloitti *Ilta-Sanomien* toimittajana 1965 ja jäi eläkkeelle vuonna 2012 samasta lehdestä rikostoimituksen esimiehen tehtävistä. Muistelmateoksessaan Markkula kirjoittaa, ettei 1960-, 1970- ja 1980-luvuilla voinut mitenkään menestyä rikostoimittajana, ellei kuulunut Lehdistö-Poliisi -kerhoon eli LePo-kerhoon. Näen Markkulan tavoin LePo-kerhon olleen ensimmäinen rajapyykki rikostoimittajien ammattimaistumisen tiellä, sillä kerho erotti yhden toimittajajoukon toisista – oli toimittajia, joilla oli rakennetut kontaktit poliisiin, ja oli toimittajia, joilla ei ollut.

LePo-kerho perustettiin vuonna 1960 poliisiviranomaisten ja toimittajien yhteiseksi yhdistykseksi, ja se oli lajissaan ensimmäinen. Hannes Markkulan suhde kerhoon oli erinomaisen läheinen, sillä hän istui kerhon hallituksessa peräti 25 vuoden ajan.

³ Silloinen Helsingin Sanomien päätoimittaja Eljas Erkkö (1895-1965) piti Mäntsälän kapinaa – eli Lapuan liikkeen yrittäjästä kaataa Suomen hallitus – niin suurena uutisena, että sen uutisoimiseen tarvittiin kokonaan uusi lehti.

⁴ Oikeustoimittajat ry:n mukaan sillä on nykyisin noin 80 jäsentä eri puolilta Suomea.

Markkulan mukaan kerhon syntymiselle oli kaksi syytä. Ensimmäinen syistä oli ylipoliisipäällikkö Fjalar Jarva, joka toimi myöhemmin myös kansainvälisen poliisijärjestön Interpolin presidenttinä. Jarva oli ollut ennen vuotta 1960 ulkomaankomennuksella ja oppinut siellä kansainvälisiä tapoja – ulkomaan tuliaisinaan Jarva toi Suomeen PR-tilaisuudet, poliisin tiedotussihteerin ja lopulta LePo-kerhon. Poliisi opetteli siis Jarvan avulla PR-työn; ulkoisen viestinnän ja kontaktien solmimisen.

Toisena syynä kerhon synnylle Markkula mainitsee toimittajien ja poliisien tulehtuneet välit. Välit olivat kiristyneet Heinäveden Tulilahden kaksoissurman⁵ tutkinnan aikana; toimittajat kuulemma häiritsivät ja vaikeuttivat poliisien työtä ja päinvastoin. Tulilahden jutun jälkimainingeissa sekä poliisit että toimittajat olivat yhtä mieltä siitä, että jotain pitäisi tehdä yhteisymmärryksen parantamiseksi. Juuri tähän tarkoitukseen tarvittiin epävirallista poliisien ja toimittajien yhteistä foorumia, ja näin LePo-kerho perustettiin. (Markkula 2007, 19-21; Hemánus 1966, 168.)

Parahultainen yhteisymmärrys poliisien ja toimittajien välillä löydettiin kuulemma vasta useiden kosteiden ja viinahöyryisten tilaisuuksien jälkeen, mutta oli tilaisuuksien luonne mikä hyvänsä, poliisien ja toimittajien välinen yhdyslinkki oli syntynyt. (Markkula 2007, 19-21.)

Tätä yhdyslinkkiä on sittemmin arvosteltu muun muassa hyvä veli -kerhoksi⁶, jossa tutut poliisit vuotavat tutuille toimittajille tietoja keskeneräisistä tutkinnoista. Arvostelu on tähän mennessä jäänyt yleiselle tasolle, eikä konkreettisia tapauksia ole tuotu julkisuuteen.

3.3 Rikosuutisten määrä kasvaa

Rikosuutisten yhteiskunnallista luonnetta ja vaikutusvaltaa on pyritty kuvaamaan sillä, kuinka paljon rikoksista uutisoidaan suhteessa siihen, kuinka paljon rikoksia tapahtuu. Tämänkaltaisen mittarointi on monessa mielessä ongelmallista ja etenkin siksi, ettei kaikki saatavilla oleva tieto ole luotettavaa. Rikosuutisten määrä voidaan laskea suhteellisen varmasti, mutta esimerkiksi seksuaalirikollisuuden uskotaan olevan mitä suurimmalta osin piilorikollisuutta. Usein kun puhutaan seksuaalirikollisuuden määrästä, puhutaan vain rikoksista, jotka ovat *tulleet poliisin tietoon*. Suurinta osaa ei ilmoiteta poliisille lainkaan. Seksuaalirikollisuuden määrää todellisuudessa

⁵ Tulilahden leirintäalueella tapahtunut kaksoismurha lukeutuu Suomen kuuluisimpiin rikoksiin. Uhreina oli kaksi päälle parikymppistä naista, ja murhasta epäiltiin pitkään Erik Runar Holmströmiä. Holmström teki kuitenkin itsemurhan, eikä hänen osuuttaan kahden neidon kuolemaan saatu selvitettyä. Surmaajaksi on ehdotettu toisinaan myös Bodom-murhien yhteydestä tunnettua, saksalaissyntyistä Hans Assmania.

⁶ Muun muassa toimittaja Ari Mölsän puheenvuoro *Vähempikin veljeily poliisin kanssa riittäisi* Journalistin numerossa 10/2009 ja oikeustoimittaja Susanna Reinbothin puolustus *Poliisiväitteet vailla näyttöjä* numerossa 12/2009.

voidaan kartoittaa kyselytutkimuksilla, mutta kyselyt eivät tietenkään tarjoa sataprosenttisen tarkkaa tietoa.

Kenties juuri siksi tutkimusten keskeiseksi suureeksi noussut henkirikosten määrä – Suomen kaltaisissa järjestäytyneissä yhteiskunnissa liki sata prosenttia tapahtuneista henkirikoksista tulee ilmi ja kirjautuu tilastoihin, jolloin todellisen rikollisuuden määrä on sama kuin se, mikä tulee poliisin tietoon.

Aiemminkin mainitsemassani Michael Mooren dokumentissa *Bowling for Columbine* esitetään kauhistellen hurja väite, jonka mukaan Yhdysvalloissa rikosten määrä olisi tippunut 20 prosenttia ja rikosuutisoinnin määrä noussut 600 prosenttia. Tässä tapauksessa väite on vain heitto, jolle en ole löytänyt vahvistusta. Epäilen vahvasti väitteen todenperäisyyttä.

Oli miten oli, heitto ei ole *täysin* perustaa vailla, vaikka se lienee raskaasti suurenneltu. Suomessa kriminologit Janne Kivivuori, Sari Kemppi ja Mirka Smolej (2002) huomauttivat vuosituhannen alussa, että vaikka väkivallanteot ovat 1980-luvulta lähtien vähentyneet, iltapäivälehtien uutisointi väkivaltarikoksista on lisääntynyt (Ruuskanen 2010, 13-15). Rikosuutisoinnin määrä on siis kehittynyt 1980-luvulta toiseen suuntaan kuin rikosten todellinen määrä, mutta miksi? Siihen ei ole yhtä yksiselitteistä vastausta.

Rikosuutisten määrästä Suomen lehdissä alkaa löytää tietoa 1960-luvulta eteenpäin. Aikaa ennen sotia ei ole tutkittu rikosjournalismin näkökulmasta juuri lainkaan. Joitain selostuksia rikostapauksista ja oikeudenkäytöstä on olemassa, mutta sen aikaisen lehdistön tutkiminen ei ole nykytutkijoita juuri kiinnostanut.

Tähänastisen tutkimuksen perusteella vaikuttaa siltä, että 1960- ja 1980 -lukujen välisenä aikana rikosuutisoinnin määrä pysyi suomalaisessa lehdistössä vähäisenä ja muuttumattomana. Joidenkin arvioiden mukaan rikosuutisoinnin määrä saattoi tuolloin jopa vähentyä verrattuna 1950-lukuun ja sodanjälkeiseen aikaan. (Smolej 2011, 8-10.)

Olivatpa rikosuutisten määrät edeltäneillä vuosikymmenillä mitä tahansa, 1980-luvulla rikosuutiset alkoivat lisääntyä ja rikollisuus vähentyä. Miksi uutisointi alkoi kehittyä toiseen suuntaan kuin rikollisuus? Itse katson kehitykselle olleen erityisesti kaksi merkittävää syytä. Ne ovat tabloidisaatio ja internet.

3.3.1 Tabloidisaation merkitys

Nykyisin Alma Media -konserniin kuuluva *Iltalehti* perustettiin vuonna 1980 *Uuden Suomen* iltapäiväpainokseksi, ja vaikkei yhtä lehteä voi pitää ainoana tabloidisaation liikkeellepanneena voimana, sillä oli ja on siinä erinomaisen suuri merkitys.

Iltalehti tuli kilpailijaksi jo 1930-luvulla perustetulle *Ilta-Sanomille* ja yllätti kilpailijansa räväkkyydellään – edellinen vastaavaa yrittänyt kilpailija *Iltaset* kuopattiin nopeasti.

Vuosikymmenten mittaan nämä kaksi iltapäivälehteä ovat lähestyneet sisällöissään toisiaan. Muut lehdet puolestaan ovat lähestyneet sisällöissään populaarijournalismia tekeviä iltapäivälehtiä.

Tätä trendiä voidaan nimittää tabloidisaatioksi. Muun muassa Sparks (2000) on määritellyt viisi erilaista lehtityyppiä: **vakava** (serious press), **puolivakava** (semiserious press), **vakava-populaari** (serious-popular press), **tabloidi** (newsstand tabloid press) ja **supermarket tabloidi**.

Tabloidisaatiossa lehdet lähestyvät viimeksi mainittua supermarket tabloidia ja keskittyvät jutuissaan vähemmän politiikkaan ja talouteen, yhä enemmän yksityiselämään, skandaaleihin, rikoksiin, viihteeseen ja urheiluun. Juttuaiheiden lisäksi niiden käsittelytapa muuttuu: jutut kirjoitetaan kärjekkäiksi, niillä halutaan aiheuttaa kohuja ja herättää tunteita. Suomalaiset iltapäivälehdet sijoittuvat Sparksin asteikolla kaiketi vakava-populaari -kategoriaan, kun taas esimerkiksi *7 päivää* edustaa maamme tabloidimaisinta tyyliä. (Kivioja 2007, 14; Mäkipää 2001, 38; Fiske 1992, 48.)

Toisinaan tässä yhteydessä käytetään myös sanaa ”viihteellistyminen”, mutta karsastan itse kyseistä termiä sen arvovärittynä vuoksi. Sitä käytetään usein vain negatiivisessa merkityksessä ja se rinnastuu useiden mielissä lähinnä madonsyöntiin.

On syytä ymmärtää, ettei tabloidisaatiossa ole yhtä päätepidettä, vaan muutos on jatkuvaa myös trendin sisällä. Olkoonkin, että pian kaikki merkittävät lehtemme ovat pian formaatiltaan tabloideja, on virheellistä olettaa kaikkien lehtien lähestyvän supermarket tabloidien likiarvoa myös sisällöissään. Lehdet toki muuttuvat, mutta eivät välttämättä oletettuun suuntaan.

Esimerkiksi Pasi Kivioja (2007) on huomannut, että iltapäivälehdistä on paljasta pintaa aiempaa vähemmän. Esimerkki: kun vielä 1980-luvulla ja 1990-luvullakin missikisat saivat runsaasti palstatilaa, viimeistään 2000-luvulla aika oli ajanut Miss Suomi -kisan ohi ja täten myös lehtikirjoittelu aiheesta väheni.

Ilmeisesti kovinkaan moni mediatutkija ei ole ajatellut tällaisen kehityksen olevan mahdollista, sillä en ole törmännyt termiin, jolla kuvattaisiin sitä kehitystä, kun tabloidista aletaan mennä kohti vakavampaa. *Vakavoituminen, kenties?*

Mitä tulee rikosuutisiin, on niiden määrä lisääntynyt tabloidisaation mukana 1980-luvulta huomattavasti. Nykyisin rikosuutisten voidaan sanoa hallitsevan iltapäivälehtien kotimaan uutisaineistoa. Vuosina 2005-2006 rikosuutisten osuus kaikista uutisista molemmissa iltapäivälehdistä oli 37 prosenttia, eli yli kolmannes aiheista käsitteli rikosta. Rikosaineistojen osalta myös aihevalinnat ovat muuttuneet: 2000-luvulla kotimaan rikosuutisointi iltapäivälehdistä on keskittynyt aiempaa enemmän julkisten tekemiin rikoksiin. (Kivioja 2007, 64-65; 75-79.)

On huomautettava, että rikosuutisoinnin määrän on huomattu lisääntyneen suhteessa 1980-lukuun. Useissa rikosjournalismia käsitelleissä seminaareissa on esitetty myös otaksuma, jonka mukaan 1980-luku saattoi olla rikosuutisoinnin kannalta hiljaisinta aikaa. Sen sijaan, että rikosuutisoinnin määrä olisi lisääntynyt, se olisi sittenkin palautunut lähelle 1960- ja 1970-lukujen tasoa 1980-luvun notkahduksen jälkeen.

3.3.2 Internet-uutisointi: Massamurhaaja minuutti minuutilta

Merkittävin tekijä rikosuutisoinnin lisääntymiseen 1990-luvulla on ollut verkkolehtien tulo ja viestinnän sähköistyminen ylipäänsä. Rikosuutinen on mitä parhain uutinen verkkojournalistille: se on nopea tehdä, sen lähteet ovat luotettavia, se on kiinnostava.

Juuri internet ja verkkolehtien keskinäinen kilpailu rikosuutisista varmisti sen, että rikosuutisesta tuli yksi online-journalismin olennainen osa (Smolej 2011, 10-11). Nykyisin kaikista suurista oikeudenkäynneistä raportoidaan paikan päältä ja tuoreeltaan verkkoon, ja toimittajat kilpailevat minuuttiaikataululla siitä, kuka saa julkaistua uutisen nopeimmin. Reaaliaikainen raportointi oikeudenkäyntien tuloksista on tullut myös Suomeen jäädäkseen, eivätkä sitä harjoita vain iltapäivälehdet.

Kun massamurhaaja Anders Behring Breivikin oikeudenkäynti alkoi Osllossa 24. elokuuta 2012, muun muassa *Helsingin Sanomilla* oli kirjeenvaihtaja paikalla. Kirjeenvaihtaja raportoi minuutti minuutilta oikeudenkäynnin tapahtumia yhteisöpalvelu Twitterin kautta.

Tässä muutamia esimerkkejä tuosta raportista:

9.57 (aika): *Breivik saapui oikeussaliin.*

9.58: *Breivik hymyilee kevyesti katsellessaan yleisöön.*

10.00: *Tuomarit saapuivat saliin. Pian luetaan tuomio Breivikille.*

(...)

11.37: *Tuomio on 90-sivuinen, ja se luetaan ääneen täällä oikeussalissa.*

(...)

17.53: *Norjan terrorismioikeudenkäynti saa pisteen, sillä kukaan osapuolista ei valita tuomiosta, ilmoitti syyttäjä juuri.*

Tällainen minuuttiraportointi ei ole tyypillisintä raportointia suomalaissa oikeudenkäynneissä, mutta joitakin esimerkkejä on. Ainakin Anneli Auerin murhaoikeudenkäyntiä pystyi kesällä 2013 seuraamaan minuutti minuutilta useammasta eri välineestä. MTV3 järjesti liveseurannan kaikkina tai ainakin lähes kaikkina istuntopäivinä, ja myös *Ilta-Sanomat* kokeili liveseurantaa Porin oikeustalolta. Satuini itse työskentelemään tuolloin *Ilta-Sanomissa* ja raportoin oikeussalista yhteisöpalvelu Twitterin välityksellä. Sen sijaan että olisin kirjoittanut päivän kulusta jutun, kirjoitin päivän aikana reilut sata twiittiä, jotka julkaistiin reaaliajassa *Ilta-Sanomien* verkkosivuilla.

Tämä on mitä suurimmassa määrin ajan kuva ja henki. Yleensä kun jonkun suuren rikosjutun tuomio tulee, verkkolehdestä julkaistaan usein ensin yksi juttu tuomiosta. Pian sen jälkeen ilmestyy toinen juttu, jossa kerrotaan valitetaanko tuomiosta vai ei. Kolmas juttu saattaa taustoittaa juttua. Ja niin edespäin. Nyt on päästy jo siihen vaiheeseen, ettei tämäkään riitä, vaan uutta informaatiota täytyy tulla lähes minuutti minuutilta.

Verkossa olevat rikosjutut muistuttavatkin usein enemmän lyhyitä päivityksiä tai sähköitä kuin varsinaisia juttuja, ja informaation palastelu on ollut omiaan lisäämään rikosuutisten volyymia. Palastelua tehdään tietenkin nopeuden takia, mutta sille on myös taloudellinen syy. Yhden jutun palastelu johtaa siihen, että lukija lukee yhden jutun sijaan verkkosivulla monta juttua, mikä taas näyttäytyy suurempina klikkausmäärinä. Selkeämmin: lehdelle on tähän saakka ollut kannattavampaa, jos verkkokävijä lukee varttitunnin aikana viisi lyhyttä juttua kuin yhden pitkän jutun.

Rikosuutisointia ruokkivat myös viranomaiset, jotka ovat tehostaneet vuosien varrella tiedottamistaan suunnattomasti. Tiedonsaantia nopeuttaa sekin, että oikeudenkäyntien asiakirjat ovat saatavissa lähes aina sähköisessä muodossa. Kenties merkittävin tekijä tällä saralla on kuitenkin poliisin tiedottamisen tehostuminen. Poliisi tiedottaa avoimesti verkkosivuillaan www.poliisi.fi paitsi valtakunnallisesti, myös paikallisesti. Eri kuntien poliisiasemat julkaisevat avoimesti tiedotteita tapahtuneista rikoksista lähes päivittäin, ja tästä palvelusta on tullut eräs perustavanlaatuisimpia lähteitä rikosuutisoinnille.

Tiedottaminen on tehostunut myös kansainvälisesti. Esimerkiksi Iso-Britanniassa poliisin tiedotuksesta vastaa oma tiedottajansa, kun esimerkiksi Suomessa poliisin tiedottamisesta vastaa tutkinnanjohtaja. (Schlesinger & Tumbler 1994, 51-52; Mäkipää 2001, 45.)

4. Rikosuutisoinnin tutkimus: Tarkoitushakuisuutta ja ristiriitoja

Vähintäänkin kymmenet elleivät sadat tutkijat pelkästään Suomessa ovat kirjoittaneet omat lukunsa rikosjournalismin ja rikosuutisoinnin tutkimukseen – ulkomaisista tutkijoista puhumattakaan. Rikosuutisia on tutkittu niin viestinnän, historian, sosiologian kuin oikeuspolitiikan näkökulmasta; niiden sisältöä on analysoitu ja kehystetty, niiden suhdetta maailmaan ja ihmisten pelkoon on pohdittu niin monesti, että harva journalismin laji on saanut osakseen yhtä paljon huomiota.

Kiinnostus rikosjournalismiin ja sen tutkimukseen kasvaa yhä, ainakin kansainvälisesti. Se on erittäin hyvä asia, sillä kenties sen myötä rikosuutisoinnin tutkimus rakentaa itselleen jonkinlaisen kanonisoidun tutkimushistorian, joka on tähän saakka ollut ristiriitainen ja puutteellinen. Kokonaiskuvan muodostaminen on haastavaa, sillä eri tieteenalojen käsitteistöt, metodit ja tarkastelun lähtökohdat eroavat toisistaan suuresti, vaikka tutkimuskohde onkin sama. Journalismin tutkijan kieli ei ole samanlaista kuin kriminologin, ja kriminologian lähtökohdat eriävät sukupuolentutkimuksen vastaavista.

Rikosjournalismin tutkimuksen runsaudenpula on yhtä aikaa sekä helpotus että kauhistus. Helpotus siksi, että etsivälle on yksityiskohtaista tietoa tarjolla runsaasti. Tutkimusten suuri määrä on kuitenkin valitettavasti johtanut myös siihen, että paitsi tutkimuksia myös niiden lopputuloksia saa kaikissa väreissä. Tämän ansiosta raaoille yleistyksille, ennakkoluuloille ja jopa suoranaishelle kukkupuheelle saa lähes varmasti aiemmasta tutkimuksesta vahvistuksen, jos vain viitsii etsiä tarpeeksi kauan ja hartaasti. Tai kuten filosofi ja tiedemies Benjamin Franklin muotoili 1700-luvulla: Järki tekee mahdolliseksi löytää syyn sille, minkä mieli on jo päättänyt.

Tällä hetkellä lupaavimpia rikos- ja oikeusjournalismin tutkijoita tämän kaanonin rakentajaksi on lontoolainen sosiologi Chris Greer, joka on osaltaan pyrkinyt rakentamaan kokonaiskatsauksen rikosjournalismin tutkimuksesta. Tästä on osoituksena Greerin ponnistus, mammuttimainen hakuteos *Crime and Media: A Reader* (2010), johon Greer on koonnut rikosuutisoinnin tutkimuksen avaintekstit viimeisiltä vuosikymmeniltä. Hakuteos sisältää 42 artikkelia eri tekijöiltä, muun muassa Susan Sontagilta, Michel Foucaultilta, Jack Katzilta ja Marshall McLuhanilta. Kokoluokkaa havainnollistaa parhaiten se, että varhaisin artikkeli on vuodelta 1963, myöhäisin vuodelta 2007. Epäsuorasti Greer siis antaa ymmärtää rikosjournalismin kelvollisen tutkimushistorian yltävän vain 50 vuoden taakse. Kiinnostavaa on myös se, että vuoden 1966 väitöksellään Pertti Hemánus oli ainakin ajallisesti hereillä yhtä ajoissa kuin tutkimusalueen kansainväliset pioneerit.

Juuri Greer on kritisoinut rikosjournalismin tutkijoita kohteestaan vieraantumisesta. He eivät Greerin mukaan seuraa aikaansa ja kohdettaan – sanomalehteä tai televisiota – vaan keskittyvät tutkimaan vain tekstiä, tekstin tuottamista ja tekstin kuluttamista, unohtaen kokonaan esimerkiksi rikosuutisten visuaalisuuden (Green 2010, 2-3). Itse olen havainnut tutkimusten kohdistuvan mieluummin yksittäisiin rikostyypeihin kuin rikosuutisoinnin kokonaismäärään. Tutkimus on usein keskittynyt henkirikos- ja talousrikosuutisiin, ja syystä tai toisesta esimerkiksi seksirikosuutista on tutkittu äärimmäisen harvoin. Samat tutkijat jotka soimaamat mediaa siitä, että henkirikoksista uutisoidaan enemmän kuin muista rikoksista, syyllistyvät itse samaan virheeseen ja tutkivat vain rikostyypeistä sensaatiomaisimpia.

Asemoidakseni omaa tutkielmaani esittelen seuraavaksi journalismin tutkija Pertti Hemánuksen tutkimuksen Helsingin rikosaineistoista, kaksi seksirikosuutisointia käsittelevää tutkimusta sekä *Ilta-Sanomien* henkirikosuutisointia käsittelevän tutkimuksen. En esittele teoksia vain niiden erinomaisuuden vuoksi, sillä osa niistä on taitamattomia ja yksi peräti surkea. Silti epäonnistumisillakin on tutkimushistoriassa paikkansa, ja ne kertovat omaa tarinaansa aikansa tutkimuksesta. Kyseiset tutkimukset innoittivat omaa tutkielmaani auttaessaan hahmottamaan omaa lähestymistapaani aiheeseen. Esittelemäni tutkimukset ovat kaikki suomalaisia, sillä olen kiinnostunut nimenomaan kotimaisesta rikosjournalismista.

4.1 Pertti Hemánus: *Maltillinen 1960-luvun rikoskirjoittelu*

Nyt jo edesmennyt Tampereen yliopiston tiedotusopin emeritusprofessori Pertti Hemánus on suomalaisista perinpohjaisimpia rikosjournalismin tutkijoita ja samalla tutkimusalueen pioneeri.

Hänen väitöksensä Helsingin lehtien rikosaineistosta vuodelta 1966 on usein lainattu teos rikosjournalismia käsittelevissä tutkimuksissa – niin tässäkin. Väitöksessään Hemánus tarkasteli rikosuutisten määrää helsinkiläisessä lehdistössä, mutta siinä samalla tarkasteli rikosuutisten funktioita niin yhteiskunnan kuin lehdistönkin kannalta, ja kirjasi ylös rikosjournalismin etiikasta käytyä keskustelua. Hemánus tuli siihen lopputulokseen, että suomalainen lehdistö kirjoitti rikoksista perin vähän verrattuna kansainväliseen lehdistöön. Detaljina mainittakoon, että kun Hemánus teki väitöksensä, elettiin sodanjälkeisen Suomen alhaisimman rikollisuuden aikakautta. (Katajamäki 2009, 29.)

Eräässä *Haaste*-lehteen (Haaste 1/2002) kirjoittamassaan artikkelissa Hemánus pitää väitöstään osittain vanhentuneena, niin kuin se tietyiltä osin onkin. Yksi ilmeisimpiä muutoksia Hemánuksen ajoista on huumरिकollisuuden ja sitä kautta myös huumरिकoskirjoittelun nousu. Vaikka huumeet olivat alkaneet levitä Suomessa kieltolain astuttua voimaan, niihin liittyvä lainsäädäntö ja varsinainen huumeaalto koettiin myöhemmin.

Suomessa huumeidenkäyttö juontaa juurensa ainakin 1900-luvun alkuun, jolloin muun muassa heroïinia käytettiin laillisesti lääkinnällisiin tarkoituksiin. Käyttö oli niin ylenpalttista, että Kansainvälinen oopiumikontrollin valvontalautakunta antoi Suomelle huomautuksen heroïinin käytöstä: 1930-luvulla heroïinia kului parhaimmillaan seitsemän miljoonaa kiloa asukasta kohden. (Katajamäki 2009, 41.)

Toisen maailmansodan aikaan heroïinin käyttö haavoittuneiden hoitoon oli tavallista, ja senkin jälkeen amfetamiinia käytettiin arjen piristyslääkkeenä. Muun muassa metamfetamiinia sai apteekista reseptillä. Huumetikija Jussi Perälä huomauttaa teoksessaan *Ikuinen säätö* (2013, 215-216), että ensimmäinen suurempi huumeaalto koettiin Suomessa vasta 1960-luvun loppupuolella ja 1970-luvun alussa.

Huumausaineiden käyttö ylipäänsä kriminalisoitiin ensimmäisen kerran vasta vuonna 1966 - samana vuonna kun Hemánus julkaisi väitöksensä. Muutoinkin viranomaisten ja kansalaisten huumetikämys oli tuohon aikaan pintapuolista. Jussi Perälä kirjoittaa, ettei kannabista juuri tunnettu julkisuudessa ennen kuin *Ilta-Sanomien* toimittaja paljasti Suomen ensimmäisen kannabisjutun 1966. Toimittaja osti kasvirouhetta, joka paljastui kannabikseksi, ja tehdyn ilmiannon perusteella pidätettiin yksi Yhdysvaltain kansalainen ja pieni joukko suomalaisia. Tämän seurauksena poliisi alkoi kartoittaa Helsingin huumetilannetta tarkemmin, ja sekä sisäministeriön poliisiosasto, Keskusrikospoliisi ja Helsingin poliisilaitos alkoivat suunnitella keinoja tilanteen

hallitsemiseksi (Perälä 2013, 218-219). Huumekirjoittelu lienee alkanut kunnolla vasta edellä mainitusta jutusta, mutta *Ilta-Sanomien* toimittaja ei suinkaan ollut ensimmäinen toimittaja, joka osti huumeita ja kirjoitti niistä. Ensimmäisiä laajemmin huomioituja huumetekstejä lienee ollut nyt jo legendaarisen toimittajan Veikko Ennalan *Apu*-lehdessä (Apu 31/1952) ilmestynyt reportaasi "*Hashis ja kokaiini saapuneet Helsinkiin*" olympiavuonna 1952. Reportaasissaan Ennala osti ja myös kokeili morfiinia.

Huumerikollisuuden nousua Hemánus ei voinut mitenkään ennustaa. Se vain osoittaa sen, minkä tutkijat jo tietävätkin: tutkimuksen suurin vihollinen on usein aika. Aika ei ole silti pystynyt tyystin murentamaan Hemánuksen väitöksen merkittävyyttä. Sitäkään ei sovi unohtaa, että väitys on erinomainen dokumentaatio aikansa rikosjournalismista.

4.2 Pirkko Viitanen ja Anne Mäkelä: *Sensaatiohakuinen seksirikos*

Kun joskus vuonna 2009 aloin valmistella kandidaatintutkielmaani seksirikosuutisoinneista, ensimmäisiä aiheesta löytämiäni teoksia oli varatuomari Pirkko Viitanen kirjoittama *Raiskaus* (1982). Se on yleisteos raiskausrikoksesta, mutta Viitanen antaa teoksessaan suuren painoarvon sille, kuinka raiskauksesta kirjoitetaan lehdistössä.

Vaikka kirjalla ja Viitanen tutkimuksella on ansionsa esimerkiksi ajan oikeuskäsittelyjen kuvaamisessa, kirjan mediakuva on ennakoluuloinen ja yksittäistapauksia liiaksi yleistävä; mediatuntemuksessaan teos on surkea.

Viitanen muun muassa jakaa uutiskentän karkeasti ”asiallisiin ja epäasiallisiin” uutisointeihin, joista epäasialliset kuin luonnostaan ovat kaupallisia ja sensaatiohakuisia. Asiallisetkin uutiset seksirikoksista ovat Viitasesta vain näennäisen asiallisia. Tämänkin havainnon hän tekee heti kirjan alkupuolella, tarkasteltuaan satunnaisten uutisten otsikoita hieman yli kymmenen sivun verran. (Viitanen 12-22.)

Seksirikosuutiset Viitanen näkee usein sensaatiohakuisena pornona. Se ei sinänsä ole ihme, sillä Viitanen ei työssään analysoi pelkästään sanomalehtien (mm. *Uusi Suomi*) uutisia, vaan sotkee niiden sekaan myös naisten- ja miestenlehdistä (*Regina*, *Ratto*, *Jallu*) poimittuja novelleja, joiden aiheina ovat väkisinmakuusta kertovat fantasiat. Tässä tutkimuksessa jos missä tulee todeksi vanha sanonta: kun työkalupakissa on vain vasara, kaikki asiat näyttävät nauiloilta.

Loppupäätelmissään Viitanen on sitä mieltä, ettei lehdistön sovi naureskella raiskauksille. Se lienee selvää kaikille toimittajille ainakin nykyisin. Uumoilen sen olleen selvää myös 1980-lukulaisille toimittajille, sillä Viitaselta jää osoittamatta, missä määrin ja kuinka laajasti lehdistö naureskeli raiskauksille tai ”legitimoi raiskausmentaliteetin”, kuten Viitanen väittää.

Viitasen väitteet ovat luultavasti peräisin brittiläisen journalismin tutkimuksesta, jossa seksuaalirikosuutisointi onnistui saavuttamaan pohjan myöhään 1970-luvulla tabloidien kilvoittelussa lukijoista. Soothill ja Walby (1991) kuvailevat ajan raiskausuutisointia brittitabloideissa vähemmän mairittelevasti ”pehmopornoksi”, jossa uhreiksi joutuneet naiset jaotellaan joko ”neitsyisiin” tai ”huoriin” sen mukaan, oliko raiskattu vietelty tekijäänsä vai ei. Journalisteille tosin tehdään se myönnytys, että nämä uutisointitavat eivät todennäköisesti kumpua lehtimiesten pahantahtoisuudesta, vaan myytistä ja puhuntatavasta, joka on rakentunut seksin, raiskausten ja naisten ympärille. (Teoksessa Davies 2007, 40.)

VTM Anna Mäkelän vuonna 2000 valmistunut pro gradu *Älä lähde yksin humalassa hoipertelemaan – raiskaus uutisena Helsingin Sanomissa 1996-1999* on jo huomattavasti parempi yleisesitys raiskausuutisoinneista ja ilmestyessään se aiheutti pienimuotoisen kohun.

Tutkimus on kuitenkin enemmän jatkoa feministisille teorioille kuin journalismin tutkimukselle. Mäkelää kiinnostaa ensisijaisesti se, kuinka naispuolinen uhri representoidaan raiskausuutisissa, ja tätä hän selvittää diskurssianalyysillä ja 16:lla Helsingin Sanomien uutisella. Mäkelä asettaa hypoteesikseen heti alussa, että aikuisiin naisiin kohdistuvasta seksuaalisesta väkivallasta kertovat lehtijutut eivät ole neutraaleja eivätkä representoi uhria samalla lailla kuin esimerkiksi pahoinpitelyistä kertovat uutiset. (Mäkelä 2002, 7.)

Mäkelä esittelee rikosuutisointia ja sen historiaa ulkomaalaisten viestintätutkijoiden ja feministiteoreetikoiden kautta epäilemättä varsin ansiokkaasti, mutta suomalaistutkijoiden osalta aiheen käsittely jää puutteelliseksi. Hän muun muassa väittää, ettei Suomessa ole tutkittu väkivaltarikosuutisointien määrää suhteessa muihin rikosuutisiin, ja että Stuart Hall työryhmineen esitteli ensimmäisen rikosuutisointia käsittelevän teorian vuonna 1978 (Mäkelä, 29-33). Mäkelä on molemmissa väitteissään väärässä. Pertti Hemánus tutki nimenomaan rikosaineistojen määrää ja hahmotteli siinä sivussa teorian rikosuutisten funktioista yhteiskunnan ja lehdistön kannalta – yli kymmenen vuotta Stuart Hallia aiemmin.

Mäkelän lopullisena tavoitteena oli selvittää, kuinka moni ulkomaalaisten tutkijoiden keksimistä raiskausdiskursseista esiintyy suomalaisissa uutisissa. Lopputulos oli se, että osa esiintyy ja osa ei. En selvitä tässä Mäkelän tutkimustuloksia tämän tarkemmin, sillä ne avautuisivat vain esittelemällä kaikki tutkitut 16 juttua kohta kohdalta. Yhteenvetona kuitenkin totean Mäkelän tutkimuksen olevan mainio lähde teos siksi, että se käy vähintäänkin kohtuullisesti läpi raiksausuutisointien harvalukuisen tutkimushistorian.

4.2 Leena Mäkipää: *Tutkimus henkirikosuutisoinnista*

Nykyaikaisista kotimaisen rikosjournalismin tutkimuksista itselleni tärkeimpiä on Leena Mäkipään (2004) pro gradu "*Täällä näitä psykoja riittää*". Tutkimus tarkasteli *Ilta-Sanomien* henkirikosuutisointia vuosina 1980, 1993 ja 2000. Mäkipää tutki *Ilta-Sanomien* tapaa uutisoida henkirikoksista ja samalla hän pyrki muodostamaan kokonaiskuvan uutisoinnin muutoksista.

Hänen aineistonsa koostui kaikkiaan 100:sta *Ilta-Sanomissa* ilmestyneestä henkirikosuutisesta (Mäkipää 2004, 57). Mäkipään havainnot siitä, että henkirikosuutisoinnin painoarvo kasvoi 1980-luvulta 2000-luvulle tultaessa, ovat kiistattomia. Esimerkiksi vuonna 1980 henkirikosuutisen pituus oli 0,4 sivua, vuonna 1993 keskimäärin 0,7 sivua ja vuonna 2000 jo 1,1 sivua. (emt. 59-60.)

Samalla Mäkipää huomasi, että *Ilta-Sanomien* etusivulle päätyvissä tapauksissa itse henkirikos on tärkeämpi kuin sen seuraukset. Esimerkiksi vuonna 2000 uutisista 46 kappaletta kertoi rikoksen tutkintavaiheesta ja vain 11 kappaletta (19 prosenttia) itse oikeudenkäyntivaiheesta. (emt. 61.)

Mäkipää huomioi henkirikosuutisista tulleen aiempaa sentimentaalisempia, kun poliisin rinnalla alkoivat puhua useammin myös tavalliset ihmiset. Uutiset pyrkivät vetoamaan ihmisten subjektiivisiin kokemuksiin ja tunteisiin, ja uhrien läheiset päästetään uutisissa entistä useammin ääneen. (emt. 93.)

Mäkipää huomauttaa, ettei kehityksen suunta ole johtanut verellä ja suolenpätkillä mässäilyyn. Hänestä iltapäivälehtien ominaispiirteenä pidetty sensaatiohakuisuus ei toteudu ainakaan *Ilta-Sanomissa* verisiä yksityiskohtia ja raakuutta hehkuttamalla. Jos on jotain, jolla lehti pyrkii lukijaa kohahduttamaan, niin seurausten koskettavuudella. (emt. 97.)

5. Tutkimusongelman lähtökohtia: Tarve kokonaiskuvalle

Rikosuutisointia ja rikollisuutta tutkiessa on hyvä muistaa yksi historian tutkimuksen hokemista: ”Past is a foreign country – they do things differently there” eli suomeksi ”Menneisyys on toisenlainen maa - asiat tehdään siellä toisin.”

Lauseen tarkoitus on muistuttaa siitä, että kukin on aikansa lapsi siinä missä kukin on kulttuurinsa ja elinpiirinsä tuote. Modernit selitysmallit eivät kelpaa selittämään vuosikymmenten saati vuosisatojen takaisia liikehdintöjä. Myös rikos on elinpiirinsä ja kulttuurinsa tuote – samoin on rikosuutisen laita.

Esimerkiksi voidaan ottaa kandidaatintutkielmani vuodelta 2011, jossa havaitsin, ettei raiskausepäilyistä uutisoida kovinkaan usein niiden ollessa vasta esitutkintavaiheessa. Myös Hemánus (1966) teki samankaltaisen havainnon väitöksessään huomatessaan, ettei seksuaalirikoksista – tai siveysrikoksista, kuten tuonaikainen termi kuului – kirjoiteta lehdissä juuri lainkaan. Molemmat havainnot pitävät paikkansa, mutta olisi suuri erhe selittää niitä samalla tavalla. Välissä on kuitenkin kulunut puoli vuosisataa. Siinä ajassa ovat muuttuneet paitsi poliisin ja lehdistön käytännöt, myös lait ja rikollisuus itsessään. Esimerkiksi avioliiton sisällä tapahtunut raiskaus ei ollut rikos vielä Hemánuksen aikaan, mutta nykyään se on.

Edellä mainituista syistä näen, että ajantasainen kokonaiskuva kotimaisesta rikosuutisoinnista on tarpeen. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos on tehnyt tällä saralla erinomaista työtä julkaisemalla vuosittaisia katsauksia rikollisuudesta ja sen uutisoinnista, mutta niissäkin näkökulma on enemmän kriminologinen kuin journalistinen. Siten tarve on nimenomaan tutkimukselle, joka tarkastelee rikosuutisointia tuotteena ja prosessina.

Mainitsemani prosessi tarkoittaa tässä tapauksessa ainakin *tulkintaa* ja *valintaa*. Tulkinnan rajat ovat rikosuutisen osalta melko jäykät, sillä puukko miehen rinnassa on perin vaikea tuottaa muuksi kuin rikosuutiseksi. Yhtä kaikki rikosjournalistit käyttävät valtaa valitessaan ja päättäessään siitä, mistä jutuista tulee rikosuutisia. Kaikista rikoksista ei kirjoiteta uutisia ja on helppo ymmärtää miksi. Esimerkiksi vuonna 2010⁷ maassamme tilastoitiin 33 000 pahoinpitelyrikosta. Jos Oikeustoimittajat ry:n jäsenet (heitä on noin 80) osallistuisivat kirjoitustalkoisiin raportoidakseen jokaisen noista rikoksista, jokainen heistä kirjoittaisi 375 uutista pahoinpitelyistä. Reilu rikospätkä päivässä ei ole mikään Herkuleen haaste, mutta puulta se

⁷ Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen rikollisuustilanne 2010

varmasti maistuisi. Henkirikoksia – murhia, tappoja, surmia - puolestaan tehtiin kyseisenä vuonna vain 110. Jokaisen Oikeustoimittajat ry:n jäsenen tarvitsisi kirjoittaa enää 1,3 uutista vuodessa, ja sen jälkeen kaikki Suomen henkirikostapaukset olisi huomioitu.

Toisinaan rikosjournalismia on kritisoitu juuri siitä, ettei se heijasta todellisuutta vaan liioittelee vakavien rikosten määrää suhteessa vähäisempiin rikoksiin. Mainitsemani rikostilastot vastaavat osaltaan siihen kysymykseen, miksei rikosjournalismi mallinna todellisuutta yksi yhteen, vaan kertoo rikoksista valikoidusti. Vaikka yhdistäisimme koko maan journalistit ja olettaisimme, etteivät lukijat halua lukea muista aiheista kuin rikoksista, kaikkien rikosten tai suhteellisten osuuksien perässä juokseminen olisi täysin mahdotonta, järjetöntä ja todennäköisesti hyödytöntäkin.

Rikosjournalismi – kuten muukaan journalismi – ei siis ole todellisuutta yksi yhteen. Pertti Hemánus kuvasi vuoden 1966 väitöksessään journalismia ikkunaksi, joka esittää meille rajauksen todellisuudesta ja jos hyvin käy, rajattu kuva on kiinnostava ja rehellinen. Vuosikymmeniä myöhemmin, tarkemmin vuonna 1997, Hemánus muutti kantaansa jäähyväisluennossaan ja muotoili journalismin suhteen todellisuuteen hieman toisin. Jäähyväisluennossaan Hemánus totesi lyhyesti, että paras journalismin luonteen selittäjä lienee konstruktionistinen suuntaus, jonka mukaan niin journalistiset tuotokset kuin muutkin kulttuurin tuotteet ovat sosiaalisesti konstruoitua todellisuutta, siis artefakteja. (Hemánus 1997, 10.)

Artefaktit eli tekotuotteet (kuten professori Tarmo Malmberg on termin suomentanut) ovat monikertaisten valintojen synnyttämiä; ne ovat tuloksia painotuksista, painottamatta jättämisistä, sävytyksistä ja niin edespäin. Ne ovat toisen asteen todellisuutta, eivät niinkään osia todellisuudesta, ja vaikka artefakteilla on yhtymäkohtansa autenttiseen todellisuuteen, todellisuus ja artefaktit eivät ole identtisiä keskenään (emt, 10.) Hemánus piti tätä parhaimpana kuvauksena journalismin ja todellisuuden välillä vallitsevasta suhteesta, mutta ei ikkunametaforakaan tyystin kelvoton ole. Hemánus tarkensi, että journalismi voi olla ikkuna todellisuuteen, ikkuna on vain likainen.

Olennaista on ymmärtää, että sellaista rikollisuuden maailmaa kuin mitä media kuvaa, ei ole olemassa sellaisenaan. Silti median antama kuva rikollisuudesta skandaaleineen ja draamallisine käänteineen on ihmisille enemmän kuin tosimaailma – siis todellistakin todellisempi, jopa hypertodellinen.

Asianlaita on näin siksi, että harvalla on ensikäden tietoa rikollisuudesta. Sen vuoksi ihmiset kokoavat tätä kuvaa rikollisuuden maailmasta kuin kokoaisivat palapeliä. He kokoavat sitä

saamiensa vihjeiden perusteella ja näitä kyseisiä vihjeitä media suorastaan suoltaa. Ja vaikka tätä rikollisuuden maailmaa ei ole varsinaisesti tosimaailmassa olemassa, on kuva siitä ymmärrettävä ja selkeä. (Sanders & Lyon 1995, 25; teoksessa Mäkipää 2004, 17.) Ja nimenomaan tätä kuvaa on syytä tarkastella.

5.1 Tutkimusongelman tarkennusta: Eksploratiivinen tutkimus

Haluan tutkimuksessani kaivaa esiin sen rikollisuuden maailman, minkä media on luonut.

Yksittäisen rikosuutistyyppien sijaan käsittelen rikoskirjoittelua kokonaisuutena ja tarkastelen sitä journalistisista lähtökohdista.

Jotta tämä tarkastelu olisi mielekästä, on hyväksyttävä kaksi lähtökohtaa. Ensinnäkin se, että kuvaa on tarkasteltava sen sisäisten lainalaisuuksien mukaan, mikä tarkoittaa suurilta osin tosimaailman rikollisuuskuvan unohtamista. Tarkasteltavaksi on valittava uutistyyppien keskinäiset suhteet, uutiskriteerit ja sen kaltaiset journalistiset seikat mieluummin kuin itsensä rikollisuuden kehitys. Tämä tarkoittaa sitä, että tarkasteltavaksi on otettava rikostodellisuuden sijaan rikosjulkisuus – molemmat käsitteet avaam tarkemmin myöhemmässä luvussa. Toiseksi on hyväksyttävä se, että tutkielmani on luonteeltaan yleisesitys ja se, että yleisesitykset jäävät pakostakin joiltain osin puutteellisiksi.

Hannu Uusitalon (2001) määritelmien mukaan tutkimukseni olisi lähimpänä eksploratiivista eli etsinnällistä tutkimusta. Uusitalo kertoo etsinnällisestä tutkimuksesta seuraavasti:

”Sen tehtävänä on selvittää huolellisemman, varsinaisen tutkimuksen tarpeellisuutta, soveltuvuutta, mahdollisuuksia ja tutkimusasetelmaa ja sopivia menetelmiä. (...) Eksploratiivinen tutkimus antaa varsin harvoin varsinaisia ratkaisuja tutkimusongelmiin, mutta se saattaa antaa vihjeitä siitä, mistä vastauksia voisi etsiä.” (emt 62.)

Uusitalon määreet käyvät hyvin yksiin omien lähtökohtieni kanssa, vaikka en koe tekeväni tässä vain esikartoitusta uusille ja tarkemmille tutkimukselle – mieluummin päinvastoin. Yksittäisiä rikosuutistyyppejä on tutkittu riittävästi ja niistä keskustellaan jatkuvasti, mutta ilman kokonaiskuvaa tämä keskustelu ei ole mielekästä. Ja tämän kokonaiskuvan haluan piirtää esiin.

Kokonaiskuvan kannalta on tärkeää ymmärtää, ettei rikosuutinen synny tyhjiössä.

Rikosuutisoinnissa lähteiden – tai mieluummin tuottajien – vaikutus on välitön, organisoitu ja vahva. Yritän avata tätä prosessia seuraavassa luvussa.

6. Rikosuutinen tuotteena

6.1 Rikostodellisuuden ja rikosjulkisuuden vääristynyt suhde

Määrittelen nyt *rikostodellisuuden* ja *rikosjulkisuuden* käsitteet. *Rikostodellisuudella* tarkoitan yhteiskunnassa tapahtuvia rikoksia. Rikostodellisuus ei ole muuttumaton, vaan se määritellään yhä uudestaan ajasta ja paikasta riippuen. Sen muuttuminen on hidasta, mutta jatkuvaa. Muutoksella ei ole yhtä varsinaista päätepistettä, sillä päätöksiä rikoksesta ja rangaistuksesta voidaan yhtä lailla tehdä kuin kumota. Tästä esimerkkinä suomalainen seksinostolaki, joka vuonna 2012 nousi jälleen puheenaiheeksi sen jälkeen, kun Suomi sai Anna-Maja Henrikssonista uuden oikeusministerin. Tätä kirjoitettaessa puolimatkan laiksikin nimitetty seksinostolaki kriminalisoi seksinoston ainoastaan silloin, kun seksiä ostetaan ihmiskaupan uhrilta.

Lain sisäänrakennettu ongelma on se, ettei ostaja välttämättä tiedä ostavansa seksiä ihmiskaupan uhrilta, jollei sitten asioi parittajan kanssa. Tietämätöntä ostajaa ei voi rangaista. Vai voiko? Lähtökohtaisesti olisi suotavaa, että rikollinen tietää olevansa rikollinen rikosta tehdessään, eikä vasta jälkikäteen. Samaa keskustelua käydään edelleen vuonna 2014 ja ratkaisuna puolimatkan lain selkiyttämiseksi on joko seksinoston laillistaminen tai kriminalisoiminen. On perin vaikea sanoa, kumpi puoli on määrällisesti voitolla, sillä molemmat puolet ovat yhtä äänekkäitä.

Rikosjulkisuudella tarkoitan sitä julkista areenaa, johon on valittu osa rikostodellisuudessa tapahtuvista rikoksista. Rikosjulkisuus on siis (likainen) ikkuna rikostodellisuuteen, ei täydellinen kuva siitä. Tässä yhteydessä puhun nimenomaan mediajulkisuudesta ja siitä, mistä rikoksista eri mediat raportoivat.

Rikostodellisuus ja rikosjulkisuus kulkevat käsi kädessä, ja niiden välinen yhteys on ollut usein tutkimuksen aiheena. Näissä tutkimuksissa rikosuutisoinnin ja todellisuuden suhteen on katsottu olevan usein vääristynyt, ja tämän havainnon taustalla on perin yksinkertainen laskutoimenpide: rikosuutisten määrää on verrattu todellisten rikosten määrään. Näiden havaintojen pohjalta on sitten yritetty ymmärtää, millä kriteerein rikosuutisia tehdään.

Esimerkiksi Sherizen (1978) havaitsi Chicagossa Yhdysvalloissa tekemässään tutkimuksessa, että sanomalehdet uutisoivat lähes 70 prosenttia tehdyistä murhista, kun puolestaan viisi prosenttia raiskauksista ja muista rikoksista päätyi uutiseksi. Tästä hän veti johtopäätöksen, että mitä tavallisempi rikos on, sitä epätodennäköisemmin se uutisoidaan. Ja päinvastoin: mitä epätavallisempi rikos on, sitä todennäköisemmin se on uutinen.

Sherizenin teesi sopii paremmin jonkinlaiseksi ajattelun lähtökohdaksi tai hypoteesiksi kuin varsinaiseksi yleistykseksi. Muun muassa rikosuutisoiteja tutkinut Leena Mäkipää korostaa, etteivät eri mediat suinkaan noudata samanlaista uutisoinnin logiikkaa, ja myös kulttuurisia eroja löytyy. Esimerkiksi Suomessa valtakunnallinen lehdistö uutisoi lähestulkoon kaikki henkirikokset, kun taas televisio tarttuu vain tavalla tai toisella erityislaatuisiin ja huomiota herättäviin tapauksiin. (Mäkipää 2004, 20.)

Rikosuutisoinnin luonnetta on pyritty selittämään usein juuri rikostodellisuuden ja rikosjulkisuuden välisiä vääristymiä tulkitsemalla. Näistä vääristymistä on muun muassa päätelty, että mediat vähättelevät muun muassa väkivallattomia ja henkilöttömiä valkokaulusrikoksia, mutta puolestaan liioittelevat henkilöön kohdistuvia väkivalta- ja seksuaalirikoksia. Tätä väitettä tarkastelen myöhemmin kokoamani aineiston pohjalta.

Surretten (1998) mukaan väkivaltarikokset päätyvät useammin uutisiin harvinaisuutensa vuoksi, ja että median näkökulmasta esimerkiksi omaisuusrikokset ovat tavallisuudessaan liian tylsiä aiheita uutisoitaviksi (Lainattu Mäkipää 2004, 20-21). Toisenlaisiakin tulkintoja on tehty. Teuvo Arolainen (2008) yhtyy väitteeseen siitä, että talousrikoksista uutisoidaan vähän. Hän kuitenkin selittää niiden puutetta sillä, että ne ovat vaikeaselkoisia rikoksia verrattuna perinteisempiin katurikoksiin, joissa on yleensä selkeä rikollinen ja selkeä uhri. Talousrikosoikeudenkäynnit kestävät usein kauan, ja sen paremmin toimittajat kuin poliisitkaan eivät aina ymmärrä talousrikoksia niin hyvin kuin kenties olisi suotavaa (Arolainen 2008; Davies 2007, 36).

Väite seksuaalirikosten liioittelusta ei puolestaan käy yksiin omien havaintojeni kanssa, ja olisin valmis todistamaan jopa päinvastaisen näkökulman puolesta. Seksuaalirikoksia on jopa vaikeaa liioitella, sillä uutisointi on toimittajille kimuranttia ja puutteellista tuomioistuinten salauskäytäntöjen vuoksi (Viljakainen 2011).

Toinen vääristymä rikostodellisuuden ja rikosjulkisuuden välillä ovat rikosten ja rikosuutisten kokonaismäärät. Rikosuutisoinnin määrän on huomattu kehittyvän toisinaan päinvastaiseen

suuntaan kuin rikollisuustilastojen, eli vaikka rikokset vähenisivät, rikosuutisten määrä on saattanut kasvaa. Se ei tietenkään tarkoita sitä, että rikostodellisuus ja rikosjulkisuus korreloisivat keskenään määrien suhteen. Pikemminkin on kyse siitä, että rikostodellisuus ja rikosjulkisuus elävät molemmat omaa elämäänsä. (Mäkipää 2004, 21.)

Koska rikostodellisuus ja rikosjulkisuus eivät kulje kehityksessä käsi kädessä, niitä on mielekästä tutkia paitsi yhdessä, myös erillisinä kokonaisuuksina. Jälkimmäinen voi olla jopa mielekkäämpää, sillä on selvää, että rikosjulkisuuden lainalaisuudet ovat tyystin erilaiset kuin rikostodellisuuden. Olkoonkin, että rikosjulkisuus kertoo rikostodellisuuden tapahtumista, mutta millä kriteerein ja millä volyymilla, sitä säätelevät rikosuutisoinnin lähtökohdat.

Muun muassa Greer (2010, 4) pitää mediakriminologian (media criminology) tutkimusta heikkolaatuisena juuri siitä syystä, että vuosikaudet se on sitonut itsensä siihen havaintoon, että median antama kuva rikostodellisuudesta on vääristynyt. Greerin mukaan tämä on tiedetty jo niin kauan, että pitäisi päästä jo eteenpäin; sen sijaan, että tutkimus tutkimuksen perään päädytään samaan lopputulokseen, tämän lopputuloksen pitäisi olla lähtökohta jokaiselle tutkimukselle.

Tulkitsen Greerin ajatuksen niin, että rikostodellisuuden ja rikosjulkisuuden välisen suhteen tutkimisen sijaan tutkittaisiin mieluummin rikosjulkisuutta itseään. Olen tästä samaa mieltä ja siihen suuntaan pyrin. Arkihavaintojen ja työkokemukseni perusteella tapauksen kiinnostavuus, toimitusten rutiinit ja käytettävissä oleva työvoima muotoilevat rikosjulkisuutta enemmän kuin se, kuinka paljon rikoksia todellisuudessa tehdään. Myös se, mistä rikoksista poliisi tiedottaa aktiivisesti, muotoilee rikosjulkisuutta tiettyyn suuntaan.

Laskelmissa, joissa on vertailtu rikosuutisoinnin ja tapahtuneiden rikosten määrää, on usein unohdettu myös se, että yksi rikos poikii useamman uutisen. Näin täytyy tehdä, jos rikosjutut halutaan seurata alusta loppuun saakka. Esimerkki: Mies tekee rikoksen. Odotusarvoisesti tästä tehtäisiin vähintään kolme juttua: yksi juttu rikoksen tapahtuessa, toinen oikeudenkäynnistä ja kolmas oikeuden tuomiosta. Jos juttu etenee hovioikeuteen, on journalistieettisestikin suotavaa seurata juttu loppuun ja kirjoittaa neljäs juttu. Korkeimman oikeuden käsittelystä tehdään jo viides juttu.

Kaikki rikosepäilyt eivät etene edes syyttäjälle asti, saati hovioikeuteen tai korkeimpaan oikeuteen. Kaikkia rikosjuttuja tuskin seurataan tunnollisesti alusta loppuun, vaikka ideaalitalanteessa niin

tehtäisiin. Näiden tosiasioiden valossa olisi kerta kaikkiaan kummallista, jos rikosuutisten määrä olisi tasapainoisessa suhteessa tapahtuneisiin rikoksiin.

Rikosuutisoinnin määrän kasvu on hieman samaa tarinaa kuin sotajournalismin kehitys. Jos rikosuutisointia kritisoidaan valheelliseksi sen perusteella, että uutisten määrä kasvaa rikosten vähetessäkin, meidän täytyisi kyseenalaistaa myös se, minkä vuoksi saamme lukea ja katsoa sotareportaaseja enemmän kuin koskaan, vaikka elämme rauhallisinta aikaa maailmanhistoriassa? Kyse on tässäkin tapauksessa eri ilmiöiden medioitumisesta, jota ilman muuta saa ja pitää arvostella, mutta ei siitä enää ihmeteltäväksi ilmiöksi ole.

Journalistit eivät kuitenkaan ole ainoita, jotka ovat mukana tuottamassa rikosuutisia ja siten rikosjulkisuutta. Seuraavaksi käsittelemme rikosuutisten tuottajia.

6.2 Rikosuutisten tuottajat

Journalismin tutkimuskirjallisuudessa on laajalti hyväksytty ajatus, että uutiset ovat journalistien ja heidän lähteidensä välisen vuorovaikutuksen tuote. Luostarinen (1994, 43) muistuttaa, ettei uutisen lähteellä välttämättä ole, eikä tarvitse olla, välitöntä kosketusta todellisuuteen.

Tämä pätee esimerkiksi poliiseihin uutisen lähteinä. He kertovat toimittajalle tapahtumista version, joka on rakennettu rikoksen tai onnettomuuden silminnäkijöiden ja todistajien kertomuksista. Kun uutinen lopulta julkaistaan, on se usein kolmeen tai neljäänkin kertaan symbolisesti konstruoitua todellisuutta. Tämän hankalan ajatuksen ilmaisee ytimekkäästi Philip Schlesinger: ”Uutiset eivät ole, mitä tapahtuu, vaan mitä joku sanoo tapahtuneen tai tapahtuvan” (Luostarinen 1994, 43).

Tässäkin mielessä journalismi on likainen ikkuna; emme näe koko kuvaa selkeästi, mutta siristämällä silmiämme näemme ainakin totuuden sumearajaisen, kuitenkin tunnistettavan hahmon.

Tämän luvun otsikko ei kuitenkaan ole *rikosuutisten lähteet*, vaan *rikosuutisten tuottajat*.

Journalistien kielenkäytössä *lähde* voi tarkoittaa melkein ketä tahansa haastateltavaa, satunnaisesta kaduntallaajasta oikeusministerin erityisavustajaan ja arkkipiispaan asti. Mielestäni sana *lähde* antaa liian passiivisen kuvan, etenkin jos lähteellä tarkoitetaan sellaisia koneistoja, jotka osallistuvat aktiivisesti rikosjulkisuuden tuottamiseen. Kuten poliisivoimat ja oikeuslaitos.

Aktiivisella osallistumisella tarkoitan sitä, etteivät komisariat odota jalat pöydällä toimittajien yhteydenottoa. Poliisivoimien viestintä on aktiivista ja organisoitua, ja siinä on olennaista paitsi tiedottaminen, myös tiedottamatta jättäminen.

Poliisi ja oikeuslaitos tuottavat valmista tietoa toimittajille erikseen pyytämättä, ja poliisi tekee niin päivittäin. Termi *tuottaja* antaa siis todenmukaisemman kuvan näiden organisaatioiden roolista rikosjulkisuutta muotoiltaessa. Haluan tällä termillä tehdä pesäeron myös organisoidun viestinnän ja sisäpiirilähteiden välille, sekä virallisen tiedon että epävirallisen tiedon välille. Tuottajat tuottavat virallista ja vahvistettua tietoa. Pidän termiä perusteltuna myös sen vuoksi, että usein myös omalla uutishankinnalla saadut tiedot rikoksista varmistetaan usein viranomaisilta ennen julkaisua. Se voi kuulostaa itsestäänselvyydeltä, mutta anglosaksisessa journalismissa tietojen hankinta ja julkaisu ohi poliisin on ollut perinteisesti yleisempää kuin Suomessa (Hemánus 1966, 75).

Seuraavaksi käyn läpi olennaisimmat asiat poliisin ja oikeuslaitoksen tiedottamisesta.

6.2.1 Poliisi tiedon tuottajana

Lehdistön ja poliisin välillä oleva sidos on historiallinen. Jo vuonna 1929 poliisille annetuissa hallinnollisissa ohjeissa neuvottiin:

”Uutisia lehdille annettaessa on poliisin vältettävä kertomasta niitä menettelytapoja, jotka ovat johtaneet rikoksen selvittämiseen, samoin julkaisemasta rikoksia tutkineiden poliisimiesten kuvia ja nimiä.” (Hemánus 1966, 36)

Tänäkin päivänä poliisin tehtävänä on tiedottaa medialle rikosasioista ja esitutkinnasta aina siihen saakka, kunnes rikosjuttu luovutetaan syyttäjälle. Poliisin rooli rikosuutisten tuottajana on siis varsin merkittävä, on ollut aina.

Vaikka poliisin tiedotuskanavat ovat 1920-luvulta moninkertaistuneet, tiedotuslinja sitä vastoin lienee tiukempi kuin vuosikymmeniä sitten. Esimerkiksi uhrien – ja monessa tapauksessa myös rikollisten – nimien kertomista ei pidetä nykyisin perusteltuna kuin poikkeustapauksissa.

Poliisin on otettava viestinnässään huomioon useita eri säädöksiä. Perustuslain lisäksi viestintään vaikuttavat julkisuuslain kohdat viranomaisen toiminnan julkisuudesta (Julkisuuslaki 621/1999), asetus viranomaisen toiminnan julkisuudesta ja tiedonhallintatavasta (Julkisuusasetus 1030/1999), hallintolaki (434/2003), henkilötietolaki (523/1999), kielilaki (423/2003), laki yhteistoiminnasta

valtion virastoissa ja laitoksissa (651/1988) ja laki poliisin hallinnosta (110/1992). Näitä lakeja on tässä kohdin turhaa tarkastella sen syvällisemmin, sillä näiden lakien olennaisin tieto journalistille on lopulta se, että poliisilla on *tiedotusvelvollisuus*.

Poliisihallinnolla on nelisensataa tutkinnanjohtajaa Suomessa, joten tiedottamisen käytännöt vaihtelevat laitoksittain, laitosten sisällä ja jopa päivästä riippuen. *Poliisin sisäisen ja ulkoisen viestinnän käsikirja* (2011) kuitenkin antaa suuntaviivat muun muassa esitutkinnasta tiedottamiseen.

Ennen kuin jatkan tiedottamisen ohjeistuksista, kerron lyhyesti mitä esitutkinnalla tarkoitetaan. Esitutkintavaihe alkaa yleensä siitä, kun poliisille ilmoitetaan rikoksesta ja rikosta aletaan tutkia. Ilmiselviä tapauksia lukuun ottamatta esitutkintaa johtaa nimetty tutkinnanjohtaja, joka on myös vastuussa tiedottamisesta. Tutkinnanjohtajat ovat yleensä komisariatason poliiseja, ellei sitten rikoksesta epäillä toista poliisia – poliisirikoksissa tutkintaa johtaa syyttäjä.

Jos esitutkinnan aikana poliisi selvittää henkilön, jota voidaan epäillä rikoksesta, asia siirtyy syyteharkintaan syyttäjälle. Tällöin myös tiedotusvastuu siirtyy poliisilta syyttäjälle.

Syyteharkinnassa syyttäjä päättää, mistä rikoksesta epäiltyä kannattaa syyttää, tai sitten hän tekee syyttämättäjäättämisspäätöksen.

Poliisin viestintäkäsikirja ei kerro yksiselitteisesti, mistä asioista esitutkinnassa tulisi tiedottaa, mutta se antaa karkeat suuntaviivat. Käsikirjassa luetellaan kahdeksan seikkaa, joiden perusteella poliisin pitäisi kertoa esitutkinnasta oma-aloitteisesti. (Viestintäkäsikirja, sivu 22.)

Näitä seikkoja ovat:

- 1) *yhteiskunnallinen merkittävyys*
- 2) *jutun tuominen julkisuuteen ehkäisee muita rikoksia*
- 3) *juttu liittyy aiempaan rikosilmiöön*
- 4) *juttu on ennakkotapauksen luonteinen*
- 5) *juttu on poikkeuksellisen laaja*
- 6) *jutussa on muita poikkeuksellisia piirteitä*
- 7) *juttu on jo julkisuudessa*

8) *tiedottamisella voi saada yleisövihjeitä.*

Saatuani tilaisuuden esittelen myös Galtungin ja Rugen uutiskriteerit, eli luettelon seikoista jotka vaikuttavat tapahtuman uutisarvoon. Niitä on hyvä verrata edelliseen ja todeta, missä kohdin poliisin ja journalistin tavat ymmärtää uutinen eroavat.

Galtungin ja Rugen uutiskriteerit⁸ (Kunelius 2004, 190-191) ovat:

- 1) *toistuvuus* (samanmerkkinen lentokone putoaa kahdesti)
- 2) *voimakkuus* (useita kuolee vs. yksi loukkaantuu)
- 3) *yksiselitteisyys* (toimijoiden selkeät roolit)
- 4) *kulttuurinen merkittävyys* (suomalainen uhri kuolee kaukomailla sattuneessa onnettomuudessa)
- 5) *odotettavuus* (odotettu vallankaappaus maassa, jossa tämä on maan tapa)
- 6) *yllätyksellisyys* (presidentti eroaa)
- 7) *jatkuvuus* (keskustelu poliittisesta asiasta jatkuu)
- 8) *päivän valikoiva* (tänään ei muuta merkittävää kotimaassa)
- 9) *kohde kuuluu eliittiin* (eliittimaista ja –henkilöistä tehdään helpommin uutisia)
- 10) *henkilöitävyys* (ihmisten teoista helpommin uutisia kuin pitkistä ja mutkikkaista prosesseista)
- 11) *negatiivisuus* (lisää uutisarvoa).

Nämä kriteeriluettelot havainnollistavat, kuinka rikosuutisen tuottaminen yksinkertaisimmillaan etenee. Ensin tutkinnanjohtaja valitsee rikostodellisuudesta mielenkiintoisimmat jutut omien kriteeriensä mukaan, sitten toimittaja valitsee tutkinnanjohtajan antamasta paletista jutuista mielenkiintoisimmat – jälleen hieman eri kriteerien mukaan. Lehteen päätyessään rikosuutista on ollut valitsemassa paitsi toimittaja, myös poliisi.

⁸ Näitä uutiskriteerejä ovat sittemmin täydentäneet monet. Muun muassa Steve Chibnall lisäsi uutiskriteereihin seksuaalisen ja/tai poliittisen konnotaation teoksessaan *Law-and-Order News* (1977), Yvonne Jewkes (2004) puolestaan mainitsee erikseen väkivallan tai väkivaltaisuuden ja julkis-statuksen teoksessa *Media and Crime*.

Jos poliisi jättää tiedottamatta, voi olla että isokin juttu päättyy oikeuteen saakka ilman, että yksikään toimittaja älyää tarttua siihen. Näin kävi joulukuussa 2011, kun mediat uutisoivat poikkeuksellisesta potilasvahinko-oikeudenkäynnistä, joka koski kolmea Jorvin sairaalan hoitajaa. Hoitajia syytettiin vamman tuottamuksesta tapauksessa, jossa kolmelle vastasyntyneelle vauvalle juotettiin sokeriliuoksen sijaan syövyttävää puhdistusainetta tammikuussa. Tapaus tuli julkisuuteen vasta syytteiden noston aikaan. (Vehkoo 2012, 82.)

Poliisilla on siis erittäin vahva rooli valitessa niitä rikoksia, joista tulee uutisia, vaikka rikosuutisia kirjoitetaan paljon myös poliisin laatimien tiedotteiden ulkopuolelta. Osa mediatutkijoista ja toimittajistakin on sitä mieltä, että poliisi valitsee nykyisin paitsi jutun julkaisuajankohdan, myös sen näkökulman, ja että poliisin yhä aktiivisempi julkisuudenhallinta yhtenäistää rikosuutisointia. (Vehkoo 2012, 78.)

Poliisi vaikuttaa muutenkin kuin tiedotteiden kautta. Tärkeimpiä rikosuutisoinnin lähteitä toimittajalle ovat esitutkinnasta syntyvät asiakirjat, mutta poliisi usein pitää ne pois julkisuudesta siihen saakka, kunnes asia tulee vireille tuomioistuimen istuntoon, mikä tarkoittaa käytännössä joko valmisteluistuntoa tai pääkäsittelyn alkamista. On huomattava, että esitutkinta-aineistosta tulee julkinen⁹ myös silloin, jos esitutkinta lopetetaan tai jos syyttäjä tekee asiassa syyttämättäjättämispäätöksen (Viestintäkäsikirja, 23).

Ennen istuntoa esitutkinta-aineisto on luonteeltaan ”ei vielä julkista”, ellei aineistoa ole erikseen julistettu salassa pidettäväksi lain tai asetuksen nojalla. ”Ei vielä julkisista” -jutuista viranomainen – esimerkiksi poliisi - voi antaa tietoja harkintansa mukaan, toisin kuin virallisesti salaiseksi julistetuista jutuista. Esitutkintapöytäkirja on kuten mikä hyvänsä laatima viranomaisen asiakirja, ja hyvä nyrkkisääntö viranomaisten asiakirjojen julkisuudelle on, että ne tulevat julkiseksi pääsääntöisesti silloin, kun ne ovat valmiita. (Vuortama & Kerosuo 1994, 69, 76.)

Koska esitutkinta-aineistoa ei useinkaan saa haltuunsa ennen oikeudenkäyntiä, tiedon vartijana on rikoksen selvittelyvaiheessa tutkinnanjohtaja, joka tiedottaa esitutkinnasta harkintansa mukaan.

⁹ Julkisuudella tarkoitetaan tässä tapauksessa sitä, että jokaisella – ei vain medioilla – on oikeus saada asiakirja nähtäväkseen. (Vuortama & Kerosuo 1994, 70).

Vaikka poliisilla on velvollisuus tiedottaa, myös tiedottamisen esteitä on lukuisia. Poliisin viestinnän käsikirja muistuttaa, ettei tiedottaminen saa vaarantaa rikoksen selvittämistä, eikä tiedottaminen saa aiheuttaa asianosaisille vahinkoa tai kärsimystä.

Esitutkintalaki ja asetus esitutkinnasta ja pakkokeinoista puolestaan säätelevät sitä, missä tapauksissa poliisi saa julkistaa rikoksesta epäillyn nimen, kuvan tai tuntomerkit. Esimerkiksi kuvan tai tuntomerkit - kuten etnisen alkuperän - voi julkaista, jos se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi tai epäillyn kiinnisaamiseksi. Lisäksi nimen voi viestintäkäsikirjan mukaan julkaista ”erityisen painavasta syystä”. Tämän erityisen painavan syyn kukin tutkinnanjohtaja ilmeisesti tulkitsee haluamallaan tavalla ja tapauskohtaisesti, tilanne-etiikkaa noudattaen. (Viestintäkäsikirja sivu 25.)

Niin vanha kuin uusikin esitutkintalaki tuntee myös niin sanotun hienotunteisuusperiaatteen, jota sovelletaan esitutkinnasta tiedottamiseen. Vuoden 2014 alusta voimaan astunut esitutkintalaki (4 luku, pykälä 6) muotoilee hienotunteisuusperiaatteen näin suurpiirteisesti:

*”Esitutinnan asianosaisia ja muita esitutkintaan osallistuvia on kohdeltava hienotunteisesti”.*¹⁰

En tiedä kuinka tarkkaan hienotunteisuusperiaatteen toteutumista valvotaan, mutta toisinaan apulaisoikeusasiamies joutuu huomauttamaan poliisia asiattomasta tiedottamisesta. Näin tapahtui muun muassa vuonna 2010, kun apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja katsoi pirkanmaalaisen komisarion rikkoneen poliisin hienotunteisuusperiaatetta kertomalla liian seikkaperäisesti rikoksen tekotavasta, ja antoi tälle moitteet.¹¹

Moitinnan syynä oli komisarion vuonna 2009 poliisin internet-sivuille laatima tiedote, jonka otsikkona oli ”Mies raiskattiin Viialassa”. Tiedotteessa kerrottiin, kuinka noin 50-vuotias mies joutui toisen miehen raiskaamaksi yksityisasunnossa.

Raiskaaja oli huijannut uhrin asuntoonsa väittämällä, että asunnossa odotti ”Jaana”, nainen jonka uhri oli tavannut aiemmin netissä.

¹⁰ <http://www.edilex.fi/kela/fi/lainsaadanto/20110805> [haettu 1.2.2013]

¹¹ <http://www.uusisuomi.fi/kotimaa/101722-mies-raiskattiin-%E2%80%93-poliisi-kertoi-liikaa?cmp=suosituimmat>
[Uusi Suomi (17.9.2010), haettu 11.5.2011]

Komisario kertoi tiedotteessa yksityiskohtaisesti, kuinka tekijä sai uhrin asuntoon ja riisuuntumaan siinä uskossa, että myös nettituttavuus ilmaantuisi pian paikalle. Tekijä – noin 30-vuotias mies – suostutteli uhrinsa sänkyyn "Jaanan" varjolla. Naista ei todellisuudessa ollut olemassakaan, vaan saatuaan uhrin sänkyynsä tekijä pani uhrilleen käsiraudat käsiin ja jalkoihin ja raiskasi tämän.

Apulaisoikeusasiamies totesi moitteessaan, että vaikka sinänsä itse rikoksesta tiedottaminen oli perusteltua, tiedote paljasti liikaa yksityiskohtia rikoksen tekotavasta. Tiedotteen laatinut komisario puolusti yksityiskohtaista kuvausta sillä, että tekijällä saattoi olla muitakin uhreja, ja kenties tekotavan tunnistettuaan myös muut uhrit saattaisivat ilmoittautua poliisille. Huomionarvoista on, että vuoden 2013 *Poliisi kertoo* -teos¹² sisältää huomattavasti yksityiskohtaisemman kuvauksen rikoksesta kuin moitittu tiedote. Kysyin syksyllä 2013 oikeusasiamieheltä, onko eri asia julkaista yksityiskohtia tiedotteessa kuin kyseisessä kirjasarjassa, mutten saanut kysymykseeni vastausta.

Kiusallista journalistin kannalta on tietenkin se, että vaikkei poliisi saa tiedottaessaan ja vastatessaan tiedotusvälineiden kysymyksiin lähtökohtaisesti valehdella, voi poliisi toisinaan antaa harhaanjohtavia ja vääriä tietoja julkisuuteen edistääkseen tutkintaa. Poliisin viestintäkäsikirjakin toteaa, että tällainen menettely voidaan hyväksyä hätävarjelun kaltaisena keinona (Viestintäkäsikirja, 27).

Käytännön esimerkistä käy niin sanottu *Operaatio Ullakko* eli Kone-yhtiön perijättären sieppaus toukokuussa 2009. Tuolloin asianajotoimistossa työskennellyt Juha Turunen (nyk. Louhi) sieppasi Koneen omistajasuvun Herlinien sukulaisen Minna Nurmisen ja vaati lunnaita hänen vapauttamisestaan. Sieppausta selvittäessään poliisi syötti tiedotusvälineille pajunköyttä kertoessaan, että ilmatilan sulkeminen Turun ja Helsingin välillä liittyi puolustusvoimien salaiseen harjoitukseen. Todellisuudessa ilmatila suljettiin Nurmisen sieppauksen vuoksi. Poliisin täytyi salata ilmatilan sulkemisen todellinen tarkoitus, sillä muutoin poliisioperaatio olisi paljastunut myös kidnappajalle. Operaatio Ullakosta mainittakoon sen verran, että Minna Nurminen selvisi tapauksesta vahingoittumattomana ja Juha Turunen jäi kiinni lunnasrahoineen.

Toisin kuin kenties vielä 1990-luvulla, nykypäivänä poliisi ei tiedota enää vain lehtien ja television rikosohjelmien kautta. Poliisi käyttää viestinnässään hyväksi paitsi lehdistöä, myös omia alueellisia internet-sivujaan (esimerkiksi Pirkanmaan alueen poliisin päivittäistiedotteet ilmestyvät osoitteessa

¹² Poliisi kertoo –kirjasarjassa poliisi itse kertoo rikostutkinnasta. Kirjat ilmestyvät vuosittain ja kirjasarjaa on tehty jo vuodesta 1971 saakka.

www.poliisi.fi/sisa-suomi).¹³ Poliisin kuulumisia julkaistaan myös eri poliisilaitosten ja nykyisin myös yksittäisten komisarioiden tiedottamista varten pystytetyillä Facebook-sivuilla.

Medioille poliisi lähettää samat päivittäistiedotteet kuin mitä alueellisilla internet-sivuillakin julkaistaan, mutta niissä on toisinaan lisäksi tutkinnanjohtajan yhteystiedot. Poliisilaitoksilla on useimmiten käytössään myös niin sanottu mediapuhelin, johon toimittajat voivat soittaa halutessaan lisätietoja tapahtuneista rikoksista. Mediapuhelimen merkitys on internetissä julkaistavien päivittäistiedotteiden lisääntyttyä vähentynyt, vaikka joissain toimituksissa toimittajat edelleen soittavat eri poliisien medianumerot läpi aamuin illoin. Näin tehdään vielä esimerkiksi *Aamulehdessä*.

Toimitusten kielenkäytössä tämä soittorutiini tunnetaan poliisikiertona. Esimerkiksi *Aamulehdessä* on nimetty omat työvuorot sellaisille toimittajille, joiden tehtävänä on käydä levikkialueen poliisien medianumerot läpi: aamukahdeksalta aloittava vuorolainen on nimeltään aapo (aamupoliisi) ja 16.30 aloittava vuorolainen nimeltään kovu (konnavuoro).

Tietenkin tiettyjen alueiden poliiseille ja medioille on muodostunut myös omanlaisiaan, kahdenvälisiä yhteydenpitotapoja. Esimerkiksi *Aamulehdessä* lauantain aamuvuorolainen käy säännöllisesti tapaamassa päivystävää komisariota.

6.2.2 Rikosprosessi ja tuomioistuimen tiedotus

Ennen yksityiskohtiin menemistä on hyvä kerrata lyhyesti rikosprosessin eteneminen.

Yksinkertaistettuna: kun rikos tapahtuu, poliisi pyrkii selvittämään rikoksen ja tiedottaa oman tutkintansa etenemisestä. Vaikka rikos olisi kuinka selkeä hyvänsä, on rikosentekijä aina epäilty ja syytön siihen saakka, kunnes toisin todistetaan.

Poliisi suorittaa oman tutkintansa loppuun ja antaa sen syyttäjälle arvioitavaksi.¹⁴ Jos syytteen nostokynnys ylittyy, rikosasia etenee tuomioistuimen käsittelyyn. Tuomioistuimen käsittelyssä pyritään selvittämään, onko epäilty syyllinen vai syytön rikokseen. Tässä vaiheessa puolustusasianajaja ja syyttäjä esittävät omat näkemyksensä siitä, millainen ratkaisu olisi sopiva.

Lopulta tuomioistuin punnitsee nämä puheenvuorot ja langettaa tuomion.

¹³ Pirkanmaan poliisi uudistui vuoden 2014 alusta osaksi Sisä-Suomen poliisia.

¹⁴ Esitutkintaa voidaan myös rajoittaa – eli käytännössä lopettaa – tietyistä syistä, mutta poliisin ja syyttäjän toiminnan yksityiskohtainen selostaminen ei tutkimukseni kannalta ole tarpeellista.

Varsinkin isoimpien rikosjuttujen kohdalla mediat raportoivat näistä kaikista vaiheista, ja rikosuutinen voidaan näillä tiedoilla jakaa karkeasti ajallisesti kolmeen eri vaiheeseen.

Näitä vaihteita ovat:

- 1) Raportointi rikosepäilystä ja esitutkinnasta (lähteenä poliisi)
- 2) Raportointi oikeudenkäynnin etenemisestä (lähteinä mm. poliisin esitutkintamateriaali, syyttäjän ja puolustuksen puheenvuorot, todistajat ja niin edespäin)
- 3) Raportointi tuomiosta (lähteenä tuomioistuin)

Suomessa oikeudenkäynnit ja niiden materiaalit ovat lähtökohtaisesti julkisia, ellei niitä erikseen salata. Salaamiselle voi olla useita eri perusteluita.

Jos oikeudenkäynti salataan eli käydään suljetuin ovin, media saa virallisia tietoja oikeudenkäynnin etenemisestä lähinnä vain tuomioistuimelta.¹⁵

Oikeudenkäynnin lopputulos eli *tuomiolauselma* on aina julkinen, mutta se on selosteena usein varsin niukka. Tuomiolauselmasta käyvät ilmi rikosnimike, tuomion pituus ja tuomitun nimi, ellei nimeä ole sitten salattu uhrin suojelemiseksi. Tuomitun nimi voidaan salata muun muassa silloin, jos uhri on joutunut arkaluonteisen rikoksen, esimerkiksi seksuaalirikoksen uhriksi, ja tuomitun nimen kertominen saattaisi paljastaa hänen henkilöllisyytensä. Käytännössä tämä tarkoittaa usein sitä, että uhri on rikoksentekijän lähisukulainen. Jos rikos on arkaluontoinen, usein myös esitutkinta-aineisto salataan joko osittain tai kokonaan.

Täydentääkseen tuomiolauselman tietoja tuomioistuimet julkaisevat suljetuin ovin käydyistä istunnoista usein tiedotteen, jota kutsutaan *julkiseksi selosteeksi*. Selosteessa kerrotaan tapauksesta riippuen tuomion perusteet ja muita seikkoja, jotka on tuomioistuimen mielestä hyvä ottaa huomioon oikeudenkäytöstä kerrottaessa.

¹⁵ Tässä yhteydessä tarkoitan sitä, ettei media saa asiasta tietoa muuta virallista tietä. Oikeuskäsittelyä ei tietenkään voida salata siihen osallistuneilta, ja media saakin toisinaan salattuja aineistoja käyttöönsä rikoksen tekijältä tai rikoksen uhreilta.

7. Rikos uutisena: Sisältöä ohjaavat tekijät

Vuoden 2012 kuohuttavimpia rikoksia oli kahdeksanvuotiaan Eerikan surma. Eerika kuoli tukehtumalla toukokuussa 2012, kun hänen isänsä ja äitipuolensa olivat sitoneet hänet sänkyyn teipillä ja käärineet lakanaan päätä myöten. Eerikan äitipuoli oli lisäksi hakannut lakanakääreessä ollutta tyttöä ennen kuolemaa. Eerika kuoli sänkyynsä, muovinen prinsessatiara päässään. Isä ja äitipuoli tuomittiin Helsingin käräjäoikeudessa murhasta elinkautiseen vuoden 2013 alussa.

Eerikan surman kohdalla keskusteltiin paljon uutisoinnista. Onko oikein paljastaa syytettyjen nimet? Onko oikein jättää ne kertomatta? Entä uhrin nimi? Kuinka paljon yksityiskohtia saa kertoa? Kuinka paljon yksityiskohtia pitää kertoa? Keskustelu uutisoinnista jää usein jankkaamisen tasolle, ja erityisesti iltapäivälehtien journalistisia motiiveja kyseenalaistetaan alituisen. Muun muassa *Helsingin Sanomien* toimittaja Esa Mäkinen tyytyi Twitterissä toteamaan, että iltapäivälehtien tapa uutisoida aiheesta oli ”kuvottavaa.” Iskelmä-radion toimittaja Antti Granlund puolestaan syytti *Ilta-Sanomia* – niin ikään Twitterissä – siitä, että IS:n toimittajat ”tekevät snuff-journalismia viihdeuutisten muodossa”. *Snuffia*, eli väkivaltapornoa.

Vastaavankaltaisiin näkemyksiin törmää tämän tästä myös vakavissaan laadituissa tutkimuksissa. Esimerkiksi näkemys rikosuutisoinnista pelkkänä pornona ja tirkistelynä on vähintäänkin vuosikymmeniä vanha (muun muassa Viitanen 1982, 18), ja täytyy myöntää, että rikostoimittajana on turhauttavaa, kun vakavaluontoiset tutkijat leimaavat työnsä lähtökohtaisesti perverssiksi toiminnaksi.

En väitä, että rikosjournalismi käsittelee rikoksia kylmästi ja kiihkotta, päinvastoin. Kuten Ruuskanen (2010, 151-152) sanoo, pelkästään iltapäivälehden keltapohjainen lööppi on ennen kaikkea hyökkäys ja provokaatio¹⁶. Eikä provokaatio ole turhaa: ääritapauksissa lööppi ja etusivu tehostavat iltapäivälehden myyntiä lähes 50 prosenttia ja normaaleissa hyvissä myynneissä vaikutus myynnin kasvuun on 10-20 prosenttia. Huono lööppi ja etusivu sen sijaan laskevat lehden myyntiä 10-14 prosenttia. (emt. 165-166.) Mutta jos uutinen kirjoitetaan myyväksi, onko se automaattisesti mässäilyä? Mielestäni ei, sillä kuvottavimpienkin yksityiskohtien kertomiselle voi olla myös muita perusteita kuin pelkkä veriviihde. Toisaalta, tekeekö jalo, yhteiskunnallinen ja epäkaupallinen tarkoitus yksityiskohtien kertomisesta vähemmän kuvottavaa? Mielestäni ei. Näistä asioista on

¹⁶ Näin pohtiessaan Ruuskanen käytti esimerkkinä *Ilta-Sanomien* lööppejä vuodelta 2004. Lööpin pääotsikko: *Kaksoismurhaajalla oli KYMMENEN IHMISEN TAPPOLISTA* (Ruuskanen 2010, 151).

kuitenkin syytä puhua hieman satunnaisia twiittejä monipuolisemmin, sillä rikosjournalismikin muokkautuu sen perusteella, mikä koetaan hyväksyttäväksi kertoa ja mikä ei.

Tätä hyväksyttävyyden muokkautuvaa rajaa voidaan kutsua *etiikaksi*.

7.1 Rikosuutisen etiikka: Osa faktoista on piilotettava

Rikoksista kirjoitettaessa toimittaja joutuu punnitsemaan eettisiä valintoja kenties useammin kuin minkään muun erikoisalan kanssa. Tämän vuoksi käyn lyhyesti läpi muutamia keskeisiä asioita etiikasta ja journalistisesta valvonnasta ja kontrollista, vaikkei rikosjournalismin eettinen aspekti tutkimukseni keskiössä olekaan.

Vaikka toimittajien etiikasta on kirjoitettu varmasti satoja teoksia ja artikkeleita, tämän kappaleen osalta seison Pia Leinon harteilla. Hän tutki vuonna 2005 nimenomaan rikostoimittajien etiikkaa pro gradu -työssään *Toimittajan eettinen harkinta rikos- ja oikeusjournalismissa*.

Etiikalla tarkoitetaan yleisesti ottaen sitä filosofian haaraa, joka käsittelee sitä, millainen ihmisen toiminta on moraalisesti hyväksyttävää ja millainen ei. Journalismissa eettinen pohdinta käsittelee lähinnä sitä, mitä saa julkaista ja millä keinoin tietoa hankkia. (Leino 2005, 20.)

Leino määrittelee journalistisen etiikan John Merrilin ja Jack Odellin¹⁷ ideoiden kautta, joiden mukaan journalistinen etiikka on luonteeltaan tilanne-etiikkaa. Päätökset tehdään tilannekohtaisesti, eikä niitä tehtäessä voida nojata yksiselitteisiin sääntöihin, kuten lakiin. Merrill ja Odell suosittelevat, että journalistit tekisivät sellaista journalismia, joka kehittää yleisön moraalista ajattelukykyä ja antaa yleisölle mahdollisuuden arvioida, voiko lähteisiin luottaa. Jotta yleisö kykenee tähän arviointiin, he tarvitsevat uutisista oleelliset tiedot, joita toimittaja ei saa muuttaa, piilottaa tai liioitella. (Leino 2005, 21.)

Leino kuitenkin aivan oikein huomauttaa, että vaikka ohje kuulostaa yksinkertaiselta, se on käytännössä hankala toteuttaa etenkin rikosjournalismissa. Käytännössä toimittajat joutuvat piilottamaan paljonkin tietoa, ja keskustelua käydään nimenomaan siitä, mihin piilottelun raja vedetään. (emt. 21.) Merrilin ja Odellin suositus sopisi vain ihannemaailmaan, jossa toimittajalla on käytettävissään kaikki mahdollinen tieto, ja toimittajan tehtävä olisi vain toimia jonkinlaisena objektiivisena tiedon vartijana ja suodattimena.

¹⁷ Merril ja Odell ovat kirjoittaneet etiikasta muun muassa teoksessaan *Philosophy and journalism* (1983).

Käytännössä toimittajat työskentelevät vajavaisin tiedoin ja rikosjournalistit joutuvat alituisen tilanteisiin, joissa virallisiltakin tahoilta saatu tieto muuttuu ratkaisevasti matkan varrella. Näin käy esimerkiksi aina silloin, kun sekä poliisi ja syyttävä ovat olleet vakuuttuneita epäillyn syyllisyydestä, mutta tuomioistuin päättääkin vapauttaa epäillyn kaikista syytteistä.

7.2 Mitä rikosuutisessa pitäisi kertoa?

Eniten tunteita herättävät rikosuutisessa kerrotut tai kertomatta jätetyt yksityiskohdat, muun muassa rikollisen nimi tai rikoksen tekotapa. Oman kokemukseni mukaan eniten keskustelua herättävät seksuaalirikosuutiset, myös toimitusten sisällä.

Aamulehdessä on keskusteltu useampaankin otteeseen siitä, mitä yksityiskohtia voi tuoda esille seksuaalirikoksista kerrottaessa. Erityisen vilkas keskustelu virisi keväällä 2012, kun seksuaalirikosuutisessa mainittiin tekijän työntyneen sormellaan alaikäisen uhrinsa vaginaan. Jutun oikeudenkäynti oli käyty suljetuin ovin, ja tämä yksityiskohta poimittiin tuomioistuimen antamasta julkisesta selosteesta.

Jutun julkaisun jälkeen alkoi kiivas keskustelu. Onko lukijoiden tarpeellista tietää, että tekijä työnsi sormensa uhrinsa vaginaan? Yksisilmäisesti katsottuna tällaiset yksityiskohdat näyttäytyvät mässäilyinä, mutta samaan aikaan on mietittävä myös sitä, minkä vuoksi myös tuomioistuin näki tarpeelliseksi kertoa tämän yksityiskohdan.

Yritän nyt ilmaista asian niin lakonisesti kuin suinkin: rikokset eivät ole keskenään yhtä suuria. Esimerkiksi seksuaalisen hyväksikäytön rikosnimike pitää sisällään sellaisen määrän erilaisia tekoja, ettei pelkästä rikosnimikkeestä voi päätellä kuin auttavasti, mitä rikoksessa itse asiassa tapahtui. Esimerkiksi lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rikosnimike voi täytyä myös ilman fyysistä kontaktia – rikosnimikkeen täyttymiseen riittää jo se, jos on käynyt seksuaalisväritteisiä keskusteluja alaikäisen kanssa.

Tässä tapauksessa tuomioistuin ja samoin *Aamulehti* päättivät kertoa yksityiskohdasta sen vuoksi, että alaikäisen ollessa uhrina sormen työntäminen vaginaan rinnastettiin penetraatioon, mikä vaikutti tuomioon koventavasti.

En väitä, ettei tällaisten yksityiskohtien kertominen voisi olla myös pornoa ja mässäilyä, mutta ne voivat olla samaan aikaan myös muuta. Tässä tapauksessa kerrottiin myös oikeudenkäytöstä eli siitä, millä perusteella lopullinen tuomio annettiin.

7.2.1 Mediakäräjointi

Koska käsittelyssä on se, mitä rikosuutisessa on sopivaa kertoa ja mitä ei, ei voi olla sivuamatta *trial by newspaper* -ilmiötä. Paras suomennos tälle termille lienee *mediakäräjointi*.

Ammattitaitoinen toimittaja ei ota epäillyn syyllisyyteen kantaa ennen oikeusprosessin päättymistä, mutta jutun etenemisestä on kuitenkin raportoiva myös sen ollessa kesken. Toimittajan on tällöin punnittava, mitä yksityiskohtia uhrista, epäilystä ja itse rikoksesta voi kertoa niin, ettei hän syyllisty vahingossakaan osoittelevaan ja syyllistävään mediakäräjoimiseen.

Lyhyesti: toimittajan on koko oikeusprosessin ajan muistettava se, että epäilty on syytön, kunnes toisin todistetaan.

Tästä syyttömyysolettamasta muistutetaan harva se kerta myös kaikenlaisissa amerikkalaisissa poliisisarjoissa, mutta syyttömyysolettama on kaikkea muuta kuin itsestäänselvyys. Kun rikoksen tuomioistuinkäsittely alkaa, uutisen näkökulmaksi tulee helposti syyttäjän näkökulma, koska syyttäjä on oikeussalissa paljon äänessä ja hän usein esittää syytteitä ajaessaan tapahtumista sellaisen kokonaiskuvan, joka toimittajien on helppo kirjoittaa juttuunsa. (Leino 2005, 22.)

Ammattinsa kiemurat tunteva toimittaja toki muistaa jutussaan mainita, että kyseessä on nimenomaan syyttäjän näkökulma, mutta riittääkö se, jos oikeuskäsittelystä kuitenkin uutisoidaan näytävästi? En osaa sanoa, sillä asiaan ei ole yhtä oikeaa vastausta.

7.2.2 Journalistin ohjeet rikosuutisoinnissa

Toimittajien keskeisimmät eettiset normit ovat Julkisen sanan neuvoston (JSN) kannatusyhdistyksen hyväksymät *Journalistin ohjeet*. Julkisen sanan neuvosto on journalistinen itsesääntelyelin, jonka jäsenet koostuvat toimittajajärjestöjen, julkaisijoiden ja yleisön edustajista.

Journalistin ohjeet on laadittu puhtaasti alan itsesääntelyä varten, eikä ohjeita voi käyttää rikos- tai vahingonkorvausvastuun perusteena. Siitä huolimatta journalistin eettisillä ohjeilla ja median itsesääntelyllä on ensiarvoisen tärkeä rooli rikosaineistoja muotoiltaessa, sillä laki ei juuri ota

kantaa sanomalehtien sisältöihin. Jos ottaisi, se olisi ristiriidassa yleisesti omaksuttuun ajatukseen vapaasta lehdistöstä ja sen arvoista (Hemánus 1966, 268).

Jotta sanan- ja lehdistönvapauteen voitaisiin laeilla puuttua, sen täytyisi perustua kansalliseen lainsäädäntöön ja sillä pitäisi pyrkiä suojelemaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 10 artiklassa mainittuja, demokraattisessa yhteiskunnassa välttämättömiä oikeuksia¹⁸ (Utriainen 2010, 264).

Alkaen vuoden 1957 Etikettisäännöistä Suomen sanomalehtimiehille, journalistieettiset ohjeet ovat muuttuneet vuosien varrella useasti. Ensimmäisen kerran vuonna 1968, jolloin ohjeista tuli Lehtimiehen ohjeet. Lehtimiehen ohjeet uusittiin 1976 ja 1983, vuonna 1992 ne muuttuivat Journalistin ohjeiksi. Journalistin ohjeita on uudistettu vuosina 2005 ja 2011.

Nykyiset Journalistin ohjeet on jaettu viiteen alajaksoon. Niissä käsitellään journalistin ammatillista asemaa, tietojen hankkimista ja julkaisemista, haastateltavan ja haastattelijan oikeuksia, virheen korjausta ja omaa kannanottoa, sekä yksityisyyden ja julkisuuden rajaa. Journalistin ohjeet 2011 löytyvät kokonaisuudessaan tämän tutkielman liitteenä, mutta tässä ja nyt käsittelen ainoastaan niitä pykäläiä, jotka erityisesti mainitsevat rikosuutisoinnin.

Vuoden 2011 JSN:n ohjeista löytyy kuusi tällaista pykälää. Ensimmäinen niistä on § 28:

”Sairaus- ja kuolemantapauksista sekä onnettomuuksien ja rikosten uhreista tietoja hankittaessa ja uutisoitaessa on aina noudatettava hienotunteisuutta.”

Tämä pykälä korostaa hienotunteisuuden merkitystä, vaikkei siinä tarkemmin eritelläkään, mitä hienotunteisuudella tarkoitetaan. Esimerkiksi vuoden 1957 etikettisäännöt olivat ainakin eräässä asiassa suorasukaisemmat:

”Älä kerro itsemurhasta, ellei se ole tapahtunut huomiota herättävissä olosuhteissa tai suuremman rikoksen yhteydessä.”

Vaikka ohjeet eivät nykyisin ota suoraan kantaa itsemurhasta uutisoimiseen, käytännössä mediat kertovat yksittäisistä itsemurhista äärimmäisen harvoin.

¹⁸ Sananvapautta voidaan EIS:n mukaan rajoittaa ”moraalin suojelemiseksi, muiden henkilöiden maineen ja oikeuksien turvaamiseksi, luottamuksellisten tietojen paljastumisten estämiseksi, tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi” (Utriainen 2010, 264).

Seuraava rikosuutisointia käsittelevä kohta on § 31:

”Rikoksesta tuomitun nimen, kuvan tai muita tunnistetietoja voi julkaista, ellei se tuomitun asemaan tai tekoon nähden ole selvästi kohtuutonta. Alaikäisen tai syyntakeettomana tuomitun henkilöllisyyden paljastamisessa on oltava erityisen pidättyväinen.”

Tässä pykälässä otetaan kantaa konkreettisiin journalistisiin tuotoksiin: tekstiin ja kuvaan. Lähtökohta on tärkeä. Tuomitun tunnistetiedot voi julkaista, sillä rikos ei ole lähtökohtaisesti yksityisasia.¹⁹ Toisaalta JSN on todennut vuoden 1981 periaatelausumassaan *Nimi rikosuutisissa*, että nimenjulkaisu rikosuutisissa on perusteltua vain silloin, kun yleinen etu sitä vaatii. Nämä ristiriitaiset lähtökohdat huomioon ottaen JSN on toisinaan päätenyt perin kummallisiin ratkaisuihin, mutta palaan niihin tämän kappaleen lopussa, käytyäni ensin läpi kaikki rikosjournalismia koskevat pykälät.

Monissa medioissa on takavuosina noudatettu niin sanottua kahden vuoden nyrkkisääntöä. Jos rikoksentekijän saama tuomio on alle kaksi vuotta ehdotonta vankeutta, nimeä ei julkaista. JSN on toistuvasti muistuttanut, että nimenjulkaisu on harkittava tapauskohtaisesti, eikä rikoksesta tuomitun nimeä voi kaavamaisesti julkaista rangaistuksen ankaruuden perusteella.²⁰

Hieman oikoen, JSN:n periaatelausuman mukaan tekijän nimensuoja heikkenee sitä mukaa, mitä merkittävämpi rikos tai rikoksentekijä on. Jos epäilty tai tuomittu on julkisuuden henkilö tai muu yhteiskunnallinen vaikuttaja, hänen yksityisyydensuojansa on heikompi kuin tavallisella kansalaisella.

JSN:n periaatelausuman mukaan pääsääntö on se, ettei epäillyn nimeä pitäisi julkaista ennen tuomioistuinkäsittelyä. Tästä kuitenkin poiketaan alituisen, varsinkin jos epäiltynä on yhteiskunnallisesti merkittävä henkilö, kuten poliitikko tai yrityselämän vaikuttaja. Toisinaan joukkoviestimet ovat julkaisseet nimen jo rikosepäilystä, eli ennen kuin esitutkintakaan on ehtinyt kunnolla alkaa. JSN ei tätä suosittele, mutta on hyväksynyt menettelyn yhteiskunnallisesti merkittävän henkilön ollessa tutkinnan alaisena.

¹⁹ Tämä kanta tulee selkeästi esille monissa JSN:n päätöksissä, muun muassa päätöksessä 4793/SL/12.

²⁰ Tätä JSN on korostanut mm. vuoden 1981 periaatelausumassaan *Nimi rikosuutisissa* ja useissa eri päätöksissä, muun muassa päätöksessä 4793/SL/12.

Rikoksentekohetkeen ja aikaan ennen oikeudenkäyntiä otetaan kantaa pykälässä 32. Sen mukaan:

”Tunnistamiseen johtavien tietojen käytössä on syytä olla varovainen, kun kyse on vasta rikosepäilystä tai syytteestä.”

Pykälällä 32 halutaan ehkäistä mediakäräjäointiä (trial by newspaper), ja käytännössä nimenjulkaisu ennen tuomiota onkin harvinaista, ellei sitten syytettyä tosiaan arvioida yhteiskunnallisesti merkittäväksi henkilöksi.

Pykälät 33 ja 34 puolestaan tarkentavat pykälää 31 ja ottavat kantaa uhrin asemaan rikosuutisoinnissa:

”Tietoja rikoksentekijästä, syytetystä tai epäillystä ei yleensä pidä julkaista, jos ne paljastavat erityisen arkaluonteisen rikoksen uhrin.”

”Arkaluonteisen rikoksen uhrin henkilöllisyys on suojattava, ellei sillä ole poikkeuksellista yhteiskunnallista merkitystä.”

Arkaluontoiseksi rikokseksi katsotaan käytännössä kaikki seksuaalirikokset. Huoli uhrin henkilöllisyyden paljastumisesta seksuaalirikosjutuissa on perusteltu, sillä suuressa osassa tapauksia tekijät eivät ole tuntemattomia päällekkäisiä, vaan tuttuja, kuten puolisoita, perheenjäseniä tai kollegoita (Viitanen 1982, 57). Näin ollen tekijän henkilöllisyyden julkaisu paljastaisi myös uhrin henkilöllisyyden, jos kohta ei koko valtakunnalle, niin ainakin uhrin lähipiirille.

En malta tässä välissä olla mainitsematta, että Euroopan lehdistössä muutenkin harjoitetaan verrattain tiukkaa nimenjulkaisupolitiikkaa. Vaikka välillä saa kuulla, kuinka Suomen lehdistö suojelee rikollisia ja varsinkin raiskaajia kukkahatut heiluen, asia on ennemmin päinvastoin.

Esimerkiksi Englannissa – maassa, joka tunnetaan monesta asiasta, muttei joviaalista kriminaalipolitiikasta – uhrien henkilöllisyyden suojeluun suhtaudutaan erittäin vakavasti. Seksuaalirikostapauksissa ei syytteen nostamisen jälkeen saa julkaista *minkäänlaisia* tietoja, jotka johtaisivat uhrin tunnistamiseen. Kielto kestää niin kauan kuin uhri on elossa, ellei toisin päätetä. Huomionarvoista on, että sananvapausasioissa ehdottoman liberaalia politiikkaa harjoittava Euroopan ihmisoikeustuomioistuim on pitänyt Englannin käytäntöä hyväksyttävänä. (Utriainen 2010, 265.)

Viimeinen kohta eli § 35 kehottaa toimittajia seuraamaan rikosepäilyt loppuun saakka, eli jos tutkintapyynnöstä julkaistaan uutinen, on journalistin tehtävä ja velvollisuus raportoida kuinka rikosepäilyssä lopulta käy. Pykälä 35 muistuttaa myös siitä, ettei toimittajan pidä oikeudenkäynnin aikana pyrkiä vaikuttamaan tuomioistuimen ratkaisuihin eikä ottaa ennakolta kantaa syyllisyyteen.

Kuten kappaleen alkupuolella lupasin, palaan nyt JSN:n päätösten ristiriitaisuuksiin ja kummallisuuksiin. Vaikka suurin osa ohjeista on selkeitä eikä kirjaville tulkinnoille ole varaa, nimenjulkaisu rikosuutisissa on ollut hämmäntävänsäkin vaikea käsiteltävä JSN:lle. Yhtäältä JSN korostaa sitä, ettei rikos ole yksityisasia. Toisaalta JSN taas kehottaa välttämään nimenjulkaisua, ellei se edistä yhteistä etua. Nimenjulkaisu ei myöskään saisi perustua yksiselitteisesti rangaistuksen ankaruuteen.

Kummallisimpia JSN:n päätöksiä on langettava 4474/SL/10, jossa sovellettiin vuoden 2005 Journalistin ohjeita. Sanomalehti *Ilkka* julkaisi raiskauksesta ja törkeästä vammantuottamuksesta tuomitun nimen. Tuomio rikoksista oli ehdollista vankeutta ja lähes 17 000 euron korvaukset. Uhrinsa tuomittu oli tavannut internetissä, eli tuomitulla ja uhrilla ei ollut esimerkiksi sukulaisuussuhdetta, jonka vuoksi nimi olisi pitänyt jättää julkaisematta. Sukulaisuussuhde olisi auttamatta paljastanut samalla myös uhrin henkilöllisyyden, kun tekijän nimi julkaistaan.

Näistä seikoista huolimatta JSN antoi *Ilkalle* langettavan. JSN katsoi, että uhrin henkilöllisyyden suoja saattoi vaarantua. Se sinänsä on perusteltu näkemys. Kummallista sen sijaan on, että JSN perusteli langettavaa myös sillä, ettei tuomittu ollut julkisuuden henkilö, eikä rikoskaan ollut merkittävä, sillä rikos kohdistui *vain yksittäiseen henkilöön*.

Varsinkin jälkimmäinen perustelu on eriskummallinen. JSN näin ollen antaa ymmärtää, että rikoksen merkittävyyttä ei voi arvioida kategorisesti tuomion ankaruuden perusteella, mutta uhrien määrällä voi. Eräässä toisessa päätöksessään²¹ JSN on sen sijaan antanut vapauttavan päätöksen ja linjannut nimenjulkaisun olleen perusteltua, sillä se ”esti perusteettomien epäilysten kohdistumisen ulkopuolisiin.”

Nämä ovat yksittäisiä esimerkkejä eivätkä yleistettävissä JSN:n koko linjaan, mutta juuri sen vuoksi JSN:n pitäisi ehdottomasti päivittää periaatelausumansa nimenjulkaisuista rikosuutisissa tähän päivään ja yhtenäistää periaatelausuma Journalistin ohjeiden kanssa. Jo siksi, ettei päätöksiä tehtäisi mielivaltaisesti sen mukaan, tulkitaanko käsittelyssä periaatelausumaa vai Journalistin ohjeita.

²¹ 4843A-D/AL+SL/12

7.2.3 Ulkoinen kontrolli: yksityiselämän suoja

Yhteiskunnallisesti kiistämättömän tärkeä vapaus on sananvapaus. Ilman sitä toimittajien on mahdotonta tehdä työtään. On kuitenkin tärkeätä ymmärtää, ettei sananvapaus ole absoluuttinen, vaan suhteellinen oikeus. Ja kenties paremmin: ei edes suhteellinen oikeus, vaan suhteellinen ilmiö. Sananvapaus on parhaimmillaan pyrkimys ilmaisuuden ja ajattelun esteiden jatkuvaan vähentämiseen. (Hemánus 1983, 12.)

Rikosuutisia tehtäessä sananvapaus joutuu vastakkain toisen perusoikeuden, yksityiselämän suojan kanssa. Vaikka journalisteilla on lähtökohtaisesti oikeus saada tietoa lainkäytöstä muun muassa viranomaisten asiakirjoista, voidaan tätä oikeutta kaventaa yksityiselämän suojelemiseksi.²² Esimerkiksi arkaluontoisten rikosten uhrien oikeudet ja asema on turvattu perustuslaissa asti. Yksityishenkilön yksityiselämä on suojattua, ja yleensä henkilö itse päättää itseään koskevien tietojen luovutuksesta ja käytöstä. Vaikka tiedotusväline saisi tietoja rikoksen luonteesta, tekijästä tai uhreista viranomaisilta, on muistettava, ettei kaikki *julkinen* suinkaan ole *julkaistavissa*. (Pesonen 2011, 52-53.)

Tämä ei silti tarkoita sitä, ettei rikoksista saisi kertoa. Rikostapahtuman raportoiminen ja kertaaminen ei itsessään heikennä kenenkään yksityiselämän suojaa. Yksityiselämän suoja voi vaarantua vain silloin, jos jutussa kerrotaan rikollisesta nimi tai muita tunnistamiseen johtavia tietoja. Rikostapahtuman kertomista ei etiikassa tai laeissa voida pitää toimintana, joka heikentää tai vaarantaa yksittäisen ihmisen perusoikeuksia. (Pesonen 2011, 179.)

Yksityiselämän suojan ja sananvapauden keskinäinen punnitseminen ei ole yksinkertaista, ei millään muotoa. Siinä valtiokin tekee virheitä. Esimerkiksi Suomi on saanut toistuvasti tuomioita sananvapauden rikkomisesta²³ Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta (EIT). Kuten vuonna 2012, jolloin Suomi hävisi sananvapausjutun rikoslehti *Alibin* päätoimittajalle Mika Lahtoselle.

Taustalla oli *Alibin* vuonna 2004 julkaisema juttu, jossa kerrottiin erään poliisimiehen syyllistyneen muun muassa ryöstön yritykseen ja virka-aseman väärinkäyttöön, mutta hänet jätettiin oikeudessa rangaistuksetta syyntakeettomuuden vuoksi. *Alibin* artikkelissa kerrottiin poliisin nimi ja se, että hän oli pyytänyt mielentilatutkimusta. Suomessa tämä katsottiin yksityiselämää loukkaavan tiedon

²² Ihmisten yksityiselämän piiriin liittyvän raportoinnin rajoitus on Suomessa verrattain nuori. Laki yksityiselämän loukkaamisesta hyväksyttiin vuonna 1974 eduskunnassa. Laki ristittiin sittemmin Lex Hymyksi, kun Hymyn päätoimittaja tuomittiin vankeuteen kirjailija Timo K. Mukkaa parjanneen kirjoituksen vuoksi. (Leino 2005, 28.)

²³ Eli Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10. artiklan rikkomisesta (EIS 10).

levittämiseksi ja Lahtonen tuomittiin 30 päiväsakkoon. Myös JSN antoi *Alibille* varoituksen poliisin nimen ja psykologisen tutkimuksen paljastamisen vuoksi.

EIT näki asian toisin. Poliisi oli nimittäin antanut aiemmin nimettömän haastattelun 7 päivää - lehdelle ja kertonut siinä ne samat asiat, mitä myöhemmin *Alibissa* kerrottiin. Vaikka EIT piti riidattomana sitä, että sananvapauteen puuttumisella pyrittiin hyväksyttävään tavoitteeseen eli suojelemaan toisten mainetta ja oikeuksia, oli *Alibin* raportoinnilla ja poliisin nimen kertomisella merkitystä yleisen edun kannalta. EIT piti Lahtosen saamaa tuomiota Suomessa suhteettomana ja katsoi valtion rikkoneen sananvapautta koskevaa EIS 10 artiklaa. Suomen valtio määrättiin maksamaan Lahtoselle kaikkiaan 7 650 euron korvaukset.

Suomi on saanut vastaavia moitteita EIT:ltä monesti aiemminkin. Yksi syy lukuisille moitteille on se, ettei tuomioistuimissakaan oikein ymmärretä, mitä yksityiselämän piiriin lopulta kuuluu. Toinen syy löytyy syvemmältä rakenteista ja laintulkinnan erilaisista lähtökohdista.

Suomessa korkein oikeus on mediajutuissa useimmiten vedonnut yksityisyyden suojaan, jolloin tiedotusvälineiden vastuulla on ollut perustella, miksi jonkin yksilöä koskevan asian käsitteleminen mediassa on merkityksellistä yhteiskunnan kannalta. EIT puolestaan on lähestynyt asiaa päinvastaisesta lähtökohdasta ja pyrkinyt arvioimaan, onko sananvapauden rajoittaminen ollut näissä tapauksissa tarpeen ja kohtuullista. (Vuortama 2004, 93-94.)

Yksityiselämän suoja näkyy toimittajan työssä muillakin lukuisilla tavoilla: missä ja mitä voi kuvata, minne voi mennä tekemään juttua, millä tavoin tietoa voi hankkia. Niitä ei ole tarpeen käsitellä tässä alaluvussa laajemmin, mutta mainittakoon yksi esimerkki perin yleisestä väärinkäsityksestä.

Varmasti jokainen toimittaja joutuu kiistelemään jossain vaiheessa uraansa siitä, olisiko puhelun nauhoittamisesta pitänyt kertoa haastateltavalle etukäteen. Lyhyt vastaus: ei olisi, paitsi ehkä kohteliaisuudesta.

Pidempi vastaus: Salakuunteluna rangaistavaa voi olla vain sellaisen keskustelun tallentaminen, jota ei ole tarkoitettu tallentajan kuultavaksi. Lähtökohtaisesti jokaisella keskustelun osapuolella on oikeus nauhoittaa omat puhelunsa siihen erikseen lupaa kysymättä. Henkilötietolaki voi kuitenkin edellyttää nauhoittamisesta kertomista, jos tallenteen käyttö on henkilötietolaissa säädeltyä henkilötietojen käsittelyä. Tätä henkilötietolain pykälää ei kuitenkaan sovelleta toimitustyöhön.

8. Rikoksen hahmo Aamulehdessä: Tutkimuskysymykset

Tähän saakka olen pyrkinyt piirtämään kuvan niistä lainalaisuuksista – historiasta, etiikasta, sääntelystä - jotka muovaavat rikosjournalismia lopulliseen, esitettävään muotoonsa. Tutkimukseni keskeinen tavoite onkin vastata kysymyksiin: Millainen tämä esitys on ja mistä syistä?

Lähtökohtani on ollut se, ettei rikostodellisuus juurikaan vaikuta siihen, millaiselta rikosjulkisuus näyttää, vaikka rikosuutinen onkin esitys rikostodellisuudesta. Yleisesti ottaen ymmärretään, että rikosuutisointia ohjaavat aivan toiset tekijät kuin tietyn rikoksen yleisyys tai rikostrendien nousut ja laskut. Tästä huolimatta rikosuutisoinnin tutkimus on usein suuntautunut tutkimaan sitä, *millaisen* kuvan rikosuutisointi antaa rikostodellisuudesta. Tämä on mielestäni väärä lähtökohta ja johtaa väärille jäljille, sillä se jankuttaa kerta toisensa perään sitä, etteivät rikostodellisuus ja rikosjulkisuus vastaa toisiaan ja näin ollen jättää kaikki muut muutokset rikosjournalismissa huomiotta.

Siksi onkin perusteltua tutkiskella puhtaasti rikosjulkisuutta välittämättä rikostodellisuuden ailahtuksista ja tutkia rikosuutisointia sen omilla ehdoilla, journalistiikan ehdoilla. Kohdistan tämän tutkimuksen pelkästään kotimaisiin rikosuutisiin, sillä paitsi rikos, myös rikosjournalismi on voimakkaasti kulttuuriinsa sitoutunutta.

Vailla ennakko-oletuksia, alan piirtää rikoksen hahmoa empiiristä aineistoa käyttäen.

Lopputuloksena pitäisi olla kuva siitä, millaista *Aamulehden* rikosuutisointi kokonaisuudessaan on; mitkä aiheet hallitsevat lehden rikosuutisointia ja mitkä jäävät toisia vähemmälle. Parhaimmassa tapauksessa tämä luo pohjan jatkotutkimuksella ja tarjoaa oikeaa ja ajantasaista tietoa siitä, missä määrin esimerkiksi seksuaalirikoksiin tai huumoririkoksiin kiinnitetään lehdessä huomiota. Tavallisin tapa olisi tietenkin tutkia vaikkapa seksuaalirikosten määriä, sitten niistä kirjoitettuja uutisia ja

todeta, ettei uutisten ja rikosilmoitusten määrä vastaa toisiaan. Tämä on hedelmätön lähtökohta, sillä tuolloin verrataan uutisoituja rikoksia niihin rikoksiin, joita *ei ole* uutisoitu. Siksi haluan itse verrata rikosuutisten määriä *keskenään*, sillä silloin uutiset ovat oikeassa kontekstissaan ja voidaan puhua itse esityksestä, rikosjulkisuudesta. Silloin on mahdollista keskustella siitä, millaisen kuvan *Aamulehti* kotimaisesta rikollisuudesta, ovatko painotukset oikeita vai vääriä ja tulisiko jonkin asian olla toisin. Tämä keskustelu on nimenomaan osa journalistiikkaa – ei kriminologiaa.

Tiedän tämän tutkimuksenasettelun olevan laajuudessaan karkea. Sen on tarkoituskin olla sitä, ikään kuin laajassa kaaressa heilutettava leka tai kirves, jotta työ saadaan alkuun. Käytän apunani myös joitakin hienovaraisempia apukysymyksiä; ne ovat kuvitteellisen työkalupakkini ruuveja ja meisseleitä, joilla työ kasataan ja viimeistellään. Tutkimuksen loputtua minulla pitäisi olla vastaukset seuraaviin, teknisempiin kysymyksiin:

- 1a) Mitä aiheita Aamulehden rikosuutisissa käsitellään eniten?
- 1b) Entä vähiten?
- 2a) Kuinka suuri osa Aamulehden rikosuutisista käsittelee seksirikoksia?
- 2b) Jos aineistossa on esimerkiksi kuukausittaisia poikkeamia, mistä ne johtuvat?
- 3a) Onko jokin rikostyyppi selvästi ylliedustettu tai aliedustettu?
- 3b) Jos on, niin mistä tämä johtuu?

Nämä apukysymykset ohjaavat minua lähestymään aineistoa tietyistä näkökulmista ja olivat päällimmäisenä mielessäni, kun aloitin tämän tutkielman kirjoittamisen. Halusin pitää kysymykset mahdollisimman laajoina, yksiselitteisinä ja ymmärrettävinä, jotta ne täyttäisivät tutkielmani tarkoituksen – kokonaiskuvan kartoittamisen – eivätkä keskittyisi liikaa johonkin yksittäiseen havaintoon kokonaisuuden kustannuksella.

9. Tutkimusaineisto: 793 rikosuutista

9.1 Otanta ja keruu

Tutkimukseni on *Aamulehden* rikosuutisointi 13 kuukauden ajalta, toukokuusta 2011 toukokuuhun 2012. Yhteensä tämä tarkoittaa 793 rikosuutista, mistä muodostuu tutkimukseni tutkimusaineisto ja runko.

Ennen kuin kerron aineistosta ja sen luokittelusta tarkemmin, on syytä valaista aineiston valinnan tapaa, keräämistä ja tähän liittyneitä ongelmia.

Rikosuutisilla tarkoitan uutisia, jotka koskevat rikosepäilyä, oikeudenkäyntiä tai rikollisuuteen liittyvää lainkäyttöä (esimerkiksi jos joku poliitikko vaatii kovempia tuomioita). Käsitteenä rikosuutinen ei ole tarkkarajainen, mikä on tietenkin haaste aineistoa kerätessä.

Pertti Hemánus määritteli väitöksessään 1966 rikosuutisen seuraavasti:

”Rikosuutinen on selostus tuoreesta tai aikaisemmin tuntemattomasta kriminalisoidusta teosta tai vanhan ja aikaisemmin tunnetun kriminalisoidun teon uudesta vaiheesta”. (emt. 46)

Hemánus kuitenkin toteaa määritelmän olevan riittämätön sisällönanalyttiselle tutkimustyölle. Hän jatkaa, että lopulta rikosuutisen määrittely onnistuu vain induktiivisesti, käymällä läpi suuren määrän uutisia, joiden voi katsoa käsittelevän rikollisuutta, ja erittelemällä ne tekijät, joiden perusteella jotkin rajatapaukset kuuluvat rikosuutisiin ja jotkin eivät kuulu. (emt. 46-47.)

Uutisten tutkijan pitäisikin pystyä hyppäämään lukijan nahkoihin, olla välittämättä tarkkarajaisista käsitelmääritelmistä ja kysyä: näyttäytyykö tämä uutinen lukijalle rikosuutisena? Jos näyttäytyy, on kyseessä rikosuutinen. Rikos kuitenkin merkitsee journalismissa usein ilmiötä, josta alkaa pitkä kirjoitteluketju ja joka tekee kirjoittelun keskushenkilöistä siinä määrin tunnettuja, että heidän vähäisetkin kuulumisensa raportoidaan uutisina. (emt. 46-48.)

Näin ollen jos lehdessä on kirjoitettu Anneli Auerin lähettäneen kirjeen lapsilleen, on kyseessä rikosuutinen, vaikkei kirjeen lähettäminen itsessään sisällä mitään kriminalisoitua tekoa. Kyseessä on kuitenkin henkilö, joka tunnetaan erään 2000-luvun mysteerisimmän suomalaisen rikoksen keskushahmona. Teen tämän ratkaisun Hemánuksen hengessä: hänkin laski rikosuutiseksi muun muassa sen, kun Adolf Eichmannille tarjottiin kalkkuna-ateria jouluna 1961. *Helsingin Sanomat* raportoi siitä 27.12.1961 (Hemánus 1966, 48). Pidän tätä tapaa perusteltuna siksi, että lukija näkee nämä uutiset rikosuutisina, vaikka uutiset eivät kenties vastaa tarkkarajaisen rikosuutisen määritelmää.

Olen ottanut aineistoon mukaan vain Suomea koskevat rikokset eli ne, joissa on ollut osallisina suomalaisia joko tekijöinä tai uhreina; joita ovat tutkineet suomalaiset viranomaiset ja jotka ovat tapahtuneet Suomen maalla. Täten aineistossani ei ole mukana esimerkiksi norjalaisen Anders Behring Breivikin tekemää joukkomurhaa tai hänen oikeudenkäyntiään käsitteleviä uutisia.

Koska halusin tutkia eritoten uutisointia, olen jättänyt pois myös mielipiteelliset tekstit, kuten pääkirjoitukset, lukijamielipiteet ja *Aamulehden* Näkökulma-palstalla julkaistut kirjoitukset ja kolumnit.

Sitä vastoin otin aineistooni tekstit, jotka käsittelevät rikostodellisuutta yleisluontoisemmin, eivätkä välttämättä kerro yksittäisistä rikoksista. Näistä kerron enemmän aineiston luokittelua koskevassa alaluvussa.

Halusin aineiston olevan mahdollisimman kattava siinä mielessä, että mukaan tulevat kaikki kuukaudet, sillä kuukaudet eivät ole veljiä keskenään. Halusin mukaan myös yhden saman kuukauden, jotta voin verrata sitä edellisvuoden vastaavaan ajankohtaan tarpeen niin vaatiessa. Sen vuoksi aineistossa on 13 kuukautta 12 sijaan.

Laaja aineisto antaa myös perspektiiviä siihen, millaista lehden rikosuutisointi noin keskimäärin on, sillä jos tarkastelisin uutisia sieltä ja täältä, aineistoa voivat vinouttaa arkiset seikat. Vaikka *Aamulehti* onkin Suomen toiseksi suurin päivittäinen sanomalehti, talossa työskentelee tätä kirjoitettaessa vain yksi kokopäiväinen rikos- ja oikeustoimittaja. Voin uskoa hänen lomiensa näkyvän ainakin rikosuutisten valinnoissa ja kenties myös määrässä. Näin ollen vuoden uutisointia ei ole järkevää tarkastella summittaisella otannalla. Summittainen otanta olisi tehokkain tapa tutkia aineistoa silloin, jos tarkasteltavana olisi useampi vuosi tai vuosikymmen yhden vuoden sijaan.

Kiistaton ja huomiota herättävä seikka aineistossa oli se, että yksittäinen kiinnostava rikostapaus voi lisätä määrällisesti rikostyyppistä kertovia uutisia, muttei välttämättä rikosuutisten kokonaismäärää.

Selvennän tätä esimerkillä. Tamperelainen Karoliina Kesti (1995-2011) katosi kotimatallaan heinäkuun 2011 lopulla ja eri mediat seurasivat tapausta tiiviisti. Näin teki myös *Aamulehti*: lehdessä julkaistiin elokuussa 2011 yli 20 Karoliinan katoamisesta kertovaa uutista. Rikosuutisten kokonaismäärä ei kuitenkaan noussut, päinvastoin. Rikosuutisia julkaistiin elokuussa hieman yli 55 kappaletta, mikä ei eroa silminnähden muiden kuukausien rikosuutisten määrästä.

Karoliinan tapaus kuitenkin vääristää sitä kokonaislukua, kuinka paljon kadonneista kirjoitettiin vuoden aikana ylipäänsä. Vuoden aineistossani on yhteensä 45 kadonneista kertovaa uutista ja karkeasti arvioituna yli kaksi kolmasosaa niistä kertoo Karoliinan katoamisesta. Mainittakoon, että Karoliinasta kirjoitettiin vain parin kuukauden ajan heinäkuun lopusta syyskuun puoliväliin saakka. Kirjoittelu hiipui vähitellen, kun Karoliina löydettiin Likolampeen hukkuneena 7. syyskuuta 2011.

Koska tarkastelen aineistoa enimmäkseen määrällisesti, laajan aineiston kerääminen kävi tehokkaimmin Alma Median sähköistä arkistoa käyttämällä. Tämä tarkoittaa sitä, että syötin arkistohakuun asiayhteyteen sopivan asiasanan, kuten ”rikos”, ”tuomio”, ”epäily” ja niin edespäin. Tämän jälkeen vertasin kullakin kerralla keräämiäni listoja, poistin päällekkäisyydet ja jätin jäljelle loput. Niistä kertyi 793 rikosuutisen kokonaisuus. On todennäköistä, että sieltä tai täältä on jäänyt rikosuutinen huomaamatta, ja että vuoden rikosuutisten kokonaismäärä onkin todellisuudessa vaikkapa 792 tai kenties 794.

Nähdäkseni tämä on kokonaisuutta tarkasteltaessa sivuseikka, sillä tärkeintä ei ole aineiston tarkkuus vaan edustavuus. Hemánus turvautui väitöskirjaa tehdessään vuosikertojen *umpimähkäiseen otantaan*, mutta hänellä ei ollut käytössään sähköistä arkistoa. Olemme Hemánuksen kanssa yksimielisiä siitä, ettei näin suuren aineiston kuin vuosikerran tutkiminen yhden uutisen tarkkuudella ole tarkoituksenmukaista eikä välttämätöntä. (Hemánus 1966, 50.)

Tärkeää ei ole siis se, että julkaistiinko vuoden 2012 helmikuussa 12 vai 13 henkirikoksesta kertovaa uutista, vaan se, että aineiston perusteella voidaan luotettavasti sanoa henkirikosuutisten olevan lähes poikkeuksetta rikosuutisten suurin ryhmä.

Kuukausittaisella tasolla määrällisessä tiedossa esiintyy vääjäämättä poikkeuksia, mutta olen pyrkinyt siihen, ettei niitä esiintyisi huolimattomuuteni tähden. Tekstini edetessä pyrin selittämään joitakin noista tilastokummajaisista, jollaisen esimerkiksi Karoliina Kestin tapauksen intensiivinen seuranta loi vuoden 2011 aineistoon.

9.2 Miksi *Aamulehti*?

Vuonna 1881 perustettu tamperelainen *Aamulehti* on vuonna 2013 Suomen toiseksi suurin 7-päiväinen sanomalehti. Lehden suosio oli huipussaan vuonna 1990, jolloin levikki oli kappalemäärältään 146 170. Nyt 2010-luvulla levikki on pudonnut huippuvuosistaan, mutta on edelleen pysytellyt 130 000 kappaleen tuntumassa. (Pietilä 2011, 452-453.)

Aamulehteä johtaa vastaava päätoimittaja Jouko Jokinen. Hän on ollut virassaan vuodesta 2010 eli siitä saakka, kun lehden edellinen päätoimittaja Matti Apunen siirtyi Elinkeinoelämän valtuuskunnan (EVA) johtajaksi.

Aloitin itse *Aamulehden* kesätoimittajana 2010 kesällä, jolloin Apunen oli viimeistä ja Jokinen ensimmäistä päiväänsä lehdessä töissä. Aiempi työkokemukseni on yksi peruste sille, minkä vuoksi valitsin tutkimukseni kohteeksi nimenomaan *Aamulehden*.

Liian läheinen suhde tutkittavaan saattaisi olla haitaksi, mutta tässä tapauksessa koen sen olevan etu. Tunnen paitsi *Aamulehden* tavat, tiedän myös pääpiirteittäin ne lehden linjaukset, mitä rikosuutisoinnin suhteen on viime vuosina tehty. Läheinen suhde lehteen on helpottanut työtäni myös konkreettisesti: päätoimittaja Jokinen on sallinut minun kaivella lehden arkistoja aina tarpeen niin vaatiessa.

En kuitenkaan ole valinnut *Aamulehteä* tarkasteltavakseni pelkästään siksi, että saan arkistot vaivattomasti käsiini. Suomen toiseksi suurimpana seitsenpäiväisenä sanomalehtenä *Aamulehti* ei ole alalla vähäpätöinen toimija, ja *Aamulehti* on kiinnostava siksikin, ettei se ole perinteinen maakuntalehti.

Vaikka *Aamulehdellä* on maakuntalehden asema, sen journalistinen linja on jossain iltapäivälehtien ja *Helsingin Sanomien* välimaastossa. Onkin siten kiinnostavaa nähdä, millaisin painotuksin rikoksista kirjoittaa lehti, joka pyrkii olemaan viihteellinen asialehti.

9.3 Menetelmä: Sisällönanalyysi

Vaikka tutkimukseni sisältää elementtejä myös kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen metodeista, on aineistoa käsiteltäessä ensisijainen metodini määrällinen sisällönanalyysi, mikä on eräs määrällisen tutkimuksen metodeista.

Määrällistä aineistoa käsitellessäni operoin enimmäkseen suhdelukujen ja keskiarvojen kanssa, joiden tarkoituksena on havainnollistaa tutkimieni asioiden suuruusluokkia ja suhteita siinä määrin, että niitä voidaan kuvata luotettavasti (Alkula, Pöntinen & Ylöstalo 1994, 21).

Uusitalon (1991, 80) mukaan määrällisen aineiston on oltava selkeästi rajattu, ja sen jälkeen kun havaintomatriisi on tehty, sitä ei yleensä täydennetä uusilla havainnoilla tai muuttujilla, vaan käsitellään sellaisenaan tilastollisilla menetelmillä.

Onnekseni Uusitalo käyttää sanaparia ”ei yleensä”, sillä oma Excel-ohjelmalla tekemäni havaintomatriisi muokkautui matkan varrella monin tavoin. Jätin muun muassa pois aikomani suurrikosten ryhmän huomattuani, ettei sellaisia tapahtunut tarkastelemallani aikavälillä. En onneksi ole ainoa, joka on päätenyt rikkomaan näitä suosituksia. Vastaavasti – ja mielestäni tutkimuksen kannalta tarpeellisesti ja onnistuneesti – teki myös Teemu Saintula (2008, 42). kuolemanrangaistuskirjoittelua tutkiessaan. Saintulan tavoin koen, että havaintomatriisiin muokkaaminen paransi oman työni laatua.

Määrällisen analyysin lisäksi työni on myös laadullista, mutta ei puhtaasti laadullisten tutkimusmetodien mielessä. Laadullinen, vapaamuotoinen analyysini muun muassa Karoliina-kirjoittelun osalta pohjaa vahvasti omiin empiirisiin havaintoihini ja ajatuksiini tutkimusaineistosta, mutta myös tietämykseeni kyseisestä rikosvuodesta. En kenties osaisi etsiä oikeita asioita, ellen itse olisi ollut tarkasteluajankohtana lehdeenteossa mukana. Olen osallinen tutkimiini tapahtumiin ja siinä mielessä tämä on mitä suurimmassa määrin aikalaistyö, enkä näe sitä heikkoutena. Tarkoitukseni ei alun pitäenkään ollut käyttää vain yhtä metodia, vaan pyrin pikemminkin tieteellisen metodin, omien ajatusten ja kokemusten synteysiin.

9.4 Rikosuutisten luokittelu

Jos maailma olisi täydellinen, tekisi yksi rikollinen kerrallaan vain yhden rikoksen. Koska maailmaa ei ole luotu vain sen tutkijaa varten, minun oli huomioitava rikosaineistoa luokitellessani se, että yksi rikollinen voi tehdä kerralla monta rikosta, ja myös tuomioistuim voi käsitellä samalla kertaa useita ja aiemmin esiin tulleita rikosepäilyjä.

Koska tarkoitukseni on tarkastella uutisten eikä rikosten määrää, olen joutunut luokittelemaan yhteen ryhmään sellaisetkin tapaukset, jotka sisältönsä puolesta sopisivat useampaan. Olen tehnyt tämän luokittelun mahdollisimman johdonmukaisesti sijoittamalla uutisen ryhmäänsä *vakavimman nimetyn rikoksen tai rikosepäilyn mukaan*. Vakavimmalla rikoksella tarkoitan tässä yhteydessä rikosta, josta on säädetty ankarin rangaistus.

Kuvitteellinen esimerkki: *Miestä epäillään törkeästä huumausainerikoksesta ja pahoinpitelystä.*

Tämä uutinen menee huumerikosten ryhmään, sillä törkeästä huumausainerikoksesta säädetty rangaistus (vähintään yksi ja enintään kymmenen vuotta vankeutta) on vakavampi rikos kuin pahoinpitely (sakkoja tai enintään kaksi vuotta vankeutta).

Näillä periaattein olen luokitellut uutiset 11 ryhmään ja esittelen ne ryhmät nyt tässä. Luokittelun lisäksi annan esimerkit tarvittaessa rikosnimikkeistä ja myös uutisista, jotka olen kyseiseen ryhmään luokitellut. Olen kirjoittanut joihinkin ryhmiin tarkentavia huomautuksia.

Sen jälkeen perustelen lyhyesti, miksi luokittelin uutiset juuri näin.

Rikosuutisten 11 ryhmää:

1. Henkirikokset (kuten murha, tappo, surma, tapon yritys, kuolemantuottamus, lapsensurma)

Esimerkki: Kuninkaankadun surmaaaja iski käsipainolla (AL 24.05.2012)

2. Talousrikokset (kuten petokset, kirjanpitorikokset, liiketoimintakiellot, veropetokset)

Esimerkki: Korkein oikeus poisti Keijo Suuripään lahjustuomion (AL 25.05.2012)

3. Seksirikokset (kuten raiskaus, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, lapsipornon hallussapito)

Esimerkki: Isä sai seitsemän vuotta tyttärensä hyväksikäytöstä (AL 05.05.2012)

4. Urheilurikos (dopingrikokset, petokset sopupelimelessä)

Esimerkki: Lapsi löysi urheiluopistolta kasvuhormonia (25.2.2012)

5. *Katurikos* (kuten ryöstöt, pahoinpitelyt, rattijuopumukset)

Esimerkki: Ambulanssista nähtiin, kun kuski juoksi metsään (AL 02.08.2011)

6. *Oikeudenkäyttö ja laki* (kuten lakiesitykset, poliisin toiminta ja resurssit, yleisuutiset lainkäytöstä)

Esimerkki: Baari-illan tappelut vahingot voi hyvittää tekemällä töitä kärsijälle (AL 26.02.2012)

7. *Omaisuusrikos* (murtautuminen, anastus, luvaton käyttöönotto, myös omaisuuteen kohdistuvat tihutyöt)

Esimerkki: Romanileirin jäämistöstä löytyi varastettua kuparia (AL 02.09.2011)

8. *Muu* (muihin ryhmiin sopimattomat)

Esimerkki: Kotkalaisvaltuutettu syytteessä kirjoituksestaan (AL 24.02.2012)

Huomautus: Muut-ryhmä koostuu sellaisista rikoksista tai rikkeistä, jotka eivät sovi muihin kategorioihin, mutta ovat määrältään niin vähäisiä, ettei niille kannattanut luoda omaa ryhmää. Merkittävimmät muut-ryhmän alle laskettavat tapaukset ovat niin sanotut valelääkärijutut.

9. *Huumerikos* (kuten huumausaineiden käyttö, myynti tai hallussapito)

Esimerkki: Subutex-perhe salakuljetti huumeita Pirkanmaalle pari vuotta (AL 23.02.2012)

10. *Ihmiskauppa*

Esimerkki: Kiinalaiskaksikko riisti yhdessä maanmiehiään (AL 13.12.2011)

Huomautus: Vaikka ihmiskauppaepäilyt ja tuomiot ovat olleet tähän asti Suomessa verrattain harvinaisia, päätin luokitella aihetta käsittelevät uutiset omaan ryhmäänsä. Johonkin muuhun ryhmään luokittelu olisi ollut hankalaa, sillä ihmiskauppa on paitsi ihmisoikeusrikos, usein myös talousrikos. Vaikka ihmiskauppaan liittyy usein paritusta, Suomessa on ollut jo joitakin epäilyjä ja tuomioita myös työperäisestä ihmiskaupasta, eikä rikokseen ole välttämättä liittynyt mitään seksuaalista.

11. Kadonneet

Esimerkki: Karoliina Kestin läpimurtovihjeestä 10 000 euroa (AL 02.09.2011)

Huomautus: Kaikki uutiset kadonneista eivät ole rikosuutisia. Olen ottanut mukaan ne, jotka tavalla tai toisella on tuotettu rikosuutiseksi. Vaikka lopulta paljastui, ettei Kestin katoamiseen liittynyt rikosta, sitä ennen uutiskirjoittelussa annettiin lukijoille vahva epäily siitä, että katoamisen taustalla on kenties henkirikos tai vastaava.

Tämä 11 ryhmän luokittelu on erilaisten kompromissien tulos. En halunnut tehdä rikosnimikeperusteista luokittelua, jossa olisin pannut esimerkiksi rattijuoppoudet ja pahoinpitelyt omiin ryhmiinsä, sillä niin hienojakoisten ryhmien kanssa ei ole mielekästä työskennellä.

Otin luokittelussani mallia Pertti Hemánukselta, joka luokitteli omassa rikosaineistoja käsittelevässä tutkimuksessaan rikokset rikoslajeittain *omaisuusrikoksiin, väkivaltarikoksiin, siveellisyysrikoksiin*²⁴, *väkijuomarikoksiin*², *liikennerikoksiin* ja *muihin rikoksiin*. Hänen ajatuksensa oli se, että hän luokittelee rikoksen sen mukaan, mihin rikos kohdistuu: omaisuuteen, fyysiseen koskemattomuuteen ja niin edespäin. (Hemánus 1966, 87.)

En hennonut valjastaa Hemánuksen luokittelua käyttööni sellaisenaan, sillä se oli tarkoituksiini liian karkea. Minulle on arvoitus, minkä vuoksi normaalisti tunnontarkka Hemánus päätti kaataa pahoinpitelyt ja henkirikokset samaan luokkaan, vaikka varmasti ymmärsi saavansa niistä aikaan supersuuren ja liki käyttökelvottoman luokan.

Hemánuksen luokittelussa on muitakin kummallisuuksia, joiden vuoksi luokittelua ei sellaisenaan voi suositella tutkimuskäyttöön. Hän esimerkiksi sortui kahdentamaan osan uutisista – siis sijoittamaan yhden uutisen kahteen tai jopa useampaan eri luokkaan. Uutisen kahdentamista hän perusteli sillä, että yhdessä uutisessa voidaan kertoa useammasta rikoksesta. (Hemánus 1966, 87-

²⁴ Vanhentunut termi seksuaalirikokselle.

88.) Hänen väitöksensä hyväksyminen luokittelun osalta on pieni ihme, sillä luokittelu pitäisi jo lähtökohtaisesti rakentaa riittävän tarkkarajaiseksi siten, etteivät luokat syö kuin sika sisäänsä mitä hyvänsä. Muutoin tutkimuksen toistaminen muuttuu haastavaksi, jopa mahdottomaksi. Hemánuksen tapauksessa jälkimmäinen vaihtoehto on valitettavan lähellä totuutta.

Hemánu ei nimittäin tehnyt uutisten kahdennusta kovin systemaattisesti. Hän teki sen sillä perusteella, jos uutisessa ”*on mainittu kaksi tai useampia eri luokkiin kuuluvia rikoksia siinä määrin tasasuhtaisesti, että voisi ajatella jokaisen erikseenkin riittäneen uutisen julkaisemisen aiheeksi*” (emt. 87). Luokittelun suurpiirteisyys ja jopa amatöörimäisyys on ällistyttävää muutoin niin tarkassa, käytännönläheisessä ja perinpohjaisessa väitöskirjassa.

Käytin joka tapauksessa Hemánuksen luokittelua suuntaa antavana esimerkkinä, kun pohdin omaa luokitteluani. Halusin luokittelun olevan Hemánuksen käyttämää tarkempi ja monipuolisempi, mutta kuitenkin halusin olla uskollinen tutkimalleni kohteelle eli uutisille. Minun ei ollut tarkoituksenmukaista luoda seikkaperäistä luokittelua rikosnimikkeistä, jollainen sopisi kenties kriminologille, muttei journalismin tutkijalle. Tämän lisäksi minun oli pohdittava, millä perusteella sijoittaisin uutiset luokkiinsa, sillä en Hemánuksen tapaan halunnut panna yhtä uutista kahteen eri luokkaan. Kuten jo aiemmin kerroin, luokittelin rikokset *vakavimman rangaistuksen* perusteella välttääkseni uutisten kahdentamisen. Yksi mahdollisuus olisi ollut luoda kokonaan toinen sisältöluokittelu uutisissa mainittuja rikoslajeja varten, mutta en nähnyt sitä tarpeelliseksi, sillä halusin tarkastella nimenomaan uutisten kappalemääriä – en uutisissa mainittujen rikoslajien määriä. On kuitenkin hyvä tiedostaa jatkotutkimusten kannalta, että tällainenkin mahdollisuus on olemassa.

Aluksi aioin luokitella rikokset kuuteen tai kahdeksaan ryhmään, mutta aineistoa läpikäydessäni loin vielä joitakin ylimääräisiä ryhmiä – kuten urheilurikosten ja ihmiskaupan ryhmät – pitääkseni yksittäisten ryhmien tarkastelun mielekkäänä. Ne toimivat kontrolliryhminä yhdessä muut-ryhmän kanssa ja pitivät muut ryhmät mahdollisimman tarkkarajaisina.

Jätin myös yhden aikomani ryhmän pois sen jälkeen, kun olin käynyt aineistoni läpi. Se ryhmä oli nimeltään *suurrikokset*, johon oli tarkoitus mahduttaa Norjan joukkomurhan ja kouluampumisten kaltaiset rikokset. Ryhmästä tuli kuitenkin tarpeeton, kun päätin tarkastella vain kotimaisten rikosten uutisointia. Myös tarkastelemani ajanjakso ratkaisi: sinä aikana ei Suomessa tapahtunut yhtäkään kouluampumista tai vastaavaa rikollista tekoa, joka olisi vaatinut kerralla useita kuolonuhreja.

10. Rikoksen hahmo

10.1 Rytkösen viha ja puoli miljoonaa muuta rikosta

Rytkönen eli aisankannattajana vuosikaudet. Aina kun hänen vaimonsa rakastaja Juntunen tuli taloon viihdytyskäynnille, hän kipitti omakotitalonsa kellariin piiloon odottamaan lemmenleikkien päättymistä. Kertaakaan Rytkönen ei noussut puolustamaan vaimonsa kunniaa, tai omaansa, vaan hän tuli ulos piilostaan vasta nähtyään ikkunasta Juntusen lähtevän.

Näiden kolmen - Juntusen, Rytkösen ja Rytkösen vaimon - välillä vallitsi perin erikoislaatuinen suhde. Rakastajan vierailut eivät vaikuttaneet mitenkään Rytkösen ja vaimon väleihin, vaan perhe-elämä jatkui normaalisti aina Juntusen poistuttua talosta. Eikä Rytkösen ja Juntusenkaan välillä ollut tietävästi riitoja, paitsi eräänä päivänä.

Rytkönen kykki tapansa mukaan kellarissa, mutta mikä lie vaikuttanut siihen, ettei hän sillä kertaa jäänytkään odottamaan Juntusen lähtöä. Rytkönen sisuuntui, otti mukaan kellarista löytämänsä kirveen ja nousi portaat ylös taloon. Sisältä hän löysi Juntusen sammuneena sängyn vierestä ja vaimonsa keittämästä kahvia.

Vaimo ei pannut vastaan, kun Rytkönen nuiji Juntusen kallon kirveellä mäsäksi, vaan päinvastoin yllytti miestänsä tappamaan. Surmatyön jälkeen vaimo kääri Juntusen ruumiin mattoon ja Rytkönen haki naapurista pontikkaa. Pariskunta juopotteli naapurien kanssa kodissaan päiväkaudet, kunnes mattoon kääritty Juntusen ruumis alkoi haista niin pahalle, että se oli hävitettävä. Yksissä tuumin ruumis kuljetettiin läheisen lammen rantaan ja työnnettiin jään alle. Rikos paljastui, kun ruumis nousi pintaan jäiden sulaessa ja satunnainen ohikulkija löysi sen.

Tämä tarina löytyy Valtteri Suomalaisen muistelmateoksesta *Kuolet vain kahdesti* (1994).

Muistelmateoksessaan Suomalainen kertoo muitakin hirtehisiiä anekdootteja siltä ajalta, kun hän työskenteli ruumiinavaustehtävissä Helsingin Yliopiston oikeuslääketieteen laitoksella.

Rytkösen tapaus on vanha ja erikoislaatuinen, mutta siitä huolimatta se pitää sisällään suomalaisen henkirikoksen monet pääpiirteet. Henkirikos tehdään usein pikaistuksissa, äkkiarvaamatta, sen enempiä miettimättä. Tappaja on useammin mies kuin nainen, monesti syrjäytynyt, ja näihin väkivallanpurkauksiin liittyy usein myös juovuksissa oleminen. Suomessa alkoholin yhteys henkirikoksiin onkin poikkeuksellisen voimakas: Suomessa vuosina 2003–2009 peräti 69 prosentissa aikuisten välisistä henkirikoksista *kaikki* osapuolet – uhrin mukaan lukien - olivat

tapahtumahetkellä humalassa ja 82 prosentissa ainakin yksi osapuolista oli humalassa. (Lauerma 2014, 83.)

Suomessa rikoslaki tuntee yhteensä viisi rikosnimikettä, joiden tunnusmerkistö sisältää tahallisen väkivallan seurauksena aiheutetun toisen kuoleman. Ne ovat murha, tappo, surma, lapsensurma sekä rikosnimikeyhdistelmä pahoinpitelyrikos ja kuolemantuottamusrikos. (Lappi-Seppälä 2012, 17.) Surma ja lapsensurma ovat perin harvinaisia rikoksia, sellaisiksi lasketaan vuosittain ehkä yksi tai kaksi henkirikosta, jos yhtäkään. Yleisin näistä henkirikoksista on tappo, joita vuonna 2011 tuli poliisin tietoon 64.

Harvinainen surma mukaan luettuna Suomessa tehtiin vuonna 2011 yhteensä 114 henkirikosta, mikä on melko tavanomainen määrä. Henkirikoksia tehdään Suomessa vuosittain noin satakunta, vaikka niiden määrä onkin ollut laskeva viimeistään 1990-luvun puolivälistä lähtien. (emt. 18, 52.)

Jos suomalaisesta ja eurooppalaisestakin rikollisuuden kehityksestä voidaan sanoa jotain yleistä, on se tämä: rikollisuuden määrä on sotien jälkeen voimakkaasti lisääntynyt, paitsi henkirikosten osalta. Kaikki muut rikoslajit ovat olleet kasvussa, erityisesti omaisuusrikokset – onhan ihmisille kasaantunut enemmän omaisuutta, jota varastaa. Esimerkiksi erilaisten murtojen määrä kaksinkertaistui 1980-luvun puolivälistä 1990-luvulle mennessä. (Vahtola 2003, 439.)

Nykytilanne on se, että vuosittain tulee ilmi noin puolisen miljoonaa rikoslakia ja muita asetuksia vastaan tehtyä rikosta. Vuonna 2011 tarkka luku oli 562 000.²⁵ Henkeen ja terveyteen kohdistuneiden rikosten sekä seksuaalirikosten osuus rikollisuuden tästä kokonaispotista oli 8,2 prosenttia, huumausainerikosten osuus 3,6 ja omaisuusrikosten vajaa puolet eli 46 prosenttia. Lisäksi viranomaiset kirjasivat 401 000 liikenteeseen liittyvää rikkomusta. (Lappi-Seppälä 2012, 9-10.) Kuten aiemmin tuli jo mainittua, henkirikoksia tehtiin 114, törkeitä pahoinpitelyjä 2053 ja pahoinpitelyjä tai lieviä pahoinpitelyjä yli 38 000. (emt. 10.)

Seksuaalirikoksia poliisin tietoon tuli yhteensä 3252. Niistä 1039 oli raiskauksia ja 1682 lasten seksuaalista hyväksikäyttöä. Lasten hyväksikäyttöjen osalta vuosi oli poikkeuksellisen synkkä, sillä kasvua vuoden 2010 määrään (1102 tapausta) nähden oli yli 50 prosenttia. Pidemmän aikavälin

²⁵ Vuonna 1955 rikosten määrä (ei liikennerikoksia) oli 50 087, vuonna 1970 132 238, vuonna 1985 291 551 ja vuonna 1998 jo 383 479. (Vahtola 2003, 439.)

kehityksestä lienee syytä mainita, että lasten hyväksikäytöistä tehtyjen ilmoitusten määrä on vuositasolla kahdeksankertaistunut vuodesta 1980.²⁶

10.2 Rikosuutisten määrä Aamulehdessä

Kuten sanottua, Aamulehti julkaisi toukokuun 2011 ja toukokuun 2012 välisenä aikana kaikkiaan 793 rikosuutista.

Määrällisesti suurimmat rikosuutisryhmät (suluissa uutisten määrä) olivat *muut*-ryhmään kuuluvat uutiset (144) ja *henkirikosuutiset* (143). Loput uutisryhmät suuruusjärjestyksessä olivat:

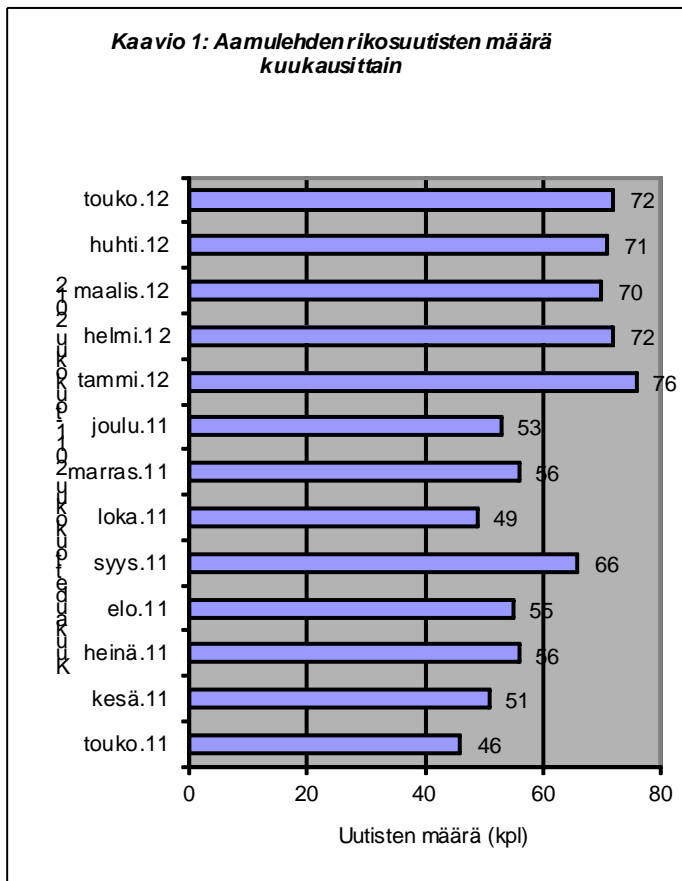
Oikeudenkäyttö ja laki (114), *katurikokset* (90), *talousrikokset* (80), *seksirikokset* (71), *omaisuusrikokset* (45) ja *kadonneet* (45), *huumerikokset* (28), *urheilurikos* (20) ja *ihmiskauppa* (13).

Ei ole mitenkään yllättävää, että muut-ryhmä ja henkirikos-ryhmä ovat kaksi suurinta rikosryhmää. Kontrolliryhmäksi tarkoitettu muut-ryhmä söi sisäänsä muun muassa lukuisat jutut valelääkäreistä ja muun muassa rikoskomisarioiden jääviysepäilyistä, mutta sittenkin se on vain himpun suurempi kuin henkirikosten ryhmä. Pelkästään tästä voi päätellä henkirikosuutisen olevan rikosuutisoinnin leipä, eivätkä muut rikostyyppit yllä lähellekään sitä.

Vertailen kiinnostavimpia rikosryhmiä keskenään myöhemmin, mutta ennen sitä tarkastelen rikosuutisten määrää kuukausittaisella tasolla noin ylipäänsä.

Seuraavaksi rikosuutisoinnin määrä *Aamulehdessä* eriteltynä kuukausittain (Kaavio 1). Kaaviossa ylimpänä on toukokuu 2012 ja alimpana toukokuu 2011. Yhteensä uutisia on siis 793 kappaletta.

²⁶ Tutkijoiden mukaan kasvu ei välttämättä merkitse ilmiön lisääntymistä, vaan määrien muutosten taustalla voi olla myös viranomaiskontrollinen tehostuminen ja kiinnijäämisriskin kasvu. Lisäksi 2011 poliisille ilmoitettiin erityisesti Pohjois-Pohjanmaalla ja vanhoillislestadiolaisen herätysliikkeen piirissä tehdyistä hyväksikäytöistä, jotka olivat tapahtuneet vuosia aiemmin. (Lappi-Seppälä 2012, 108.)

Kuukausittaisten lukujen perusteella voidaan laskea, että *Aamulehti* julkaisi tarkasteltavana ajankohtana keskimäärin 61 rikosuutista kuukaudessa. Se vastaa verrattain pientä osaa Aamulehden koko sisällöstä, sillä Aamulehdessä julkaistaan noin sata juttua päivässä.

Vähiten rikosuutisia julkaistiin toukokuussa 2011 (46 kappaletta) ja eniten tammikuussa 2012 (76 kappaletta). Erotus näiden ääripäiden – minimin ja maksimin - välillä täten oli 30 uutista. Keskiarvoon eli 61 uutiseen suhteutettuna vaihtelu oli plus/miinus 15 uutista.

Prosentteiksi muunnettuna tämä tarkoittaa sitä, että parhaimpana kuukautena *Aamulehdessä* julkaistiin 24,6 prosenttia – siis liki neljännes - enemmän rikosuutisia keskiarvoon nähden ja huonoimpana 24,6 prosenttia vähemmän rikosuutisia keskiarvoon nähden.

Huomionarvoista on, ettei mikään yksittäinen seikka – kuten jonkin yksittäisen rikoksen poikkeuksellisen intensiivinen seuranta – näytä selittävän näiden kahden kuukauden suurta keskinäistä eroa. Tammikuun 2012 merkittävimpiä rikostapauksia oli se, kun jalkapallojoukkue Tampere Unitedin ex-johtajisto sai syytteet törkeästä rahanpesusta ja toimitusjohtaja Denis Bavaudtinille ja hallituksen puheenjohtajalle ennustettiin raskaita tuomioita. Tampere Unitedin

tapauksen seuranta ei nostanut talousrikosuutisten määrää merkittävästi, vaan tammikuussa 2012 julkaistiin yhteensä 10 talousrikosuutista, kun toukokuun 2011 vastaava määrä oli 6.

Pikemminkin vaikuttaa siltä, että tammikuussa 2012 kirjoitettiin rikoksista enemmän ja tasaisemmin noin ylipäänsä, ilman että mikään yksittäinen uutistapaus olisi nostanut niiden määrää.²⁷ Myös muut seikat kuukausikohtaisissa tilastoissa vihjaavat siihen suuntaan, että ennemminkin toimituksen rutiinit ohjaavat rikosuutisten kokonaismäärän kehitystä joko ylös- tai alaspäin, eivätkä niinkään yksittäiset, merkittävät rikosjutut.

Otetaan esimerkiksi elokuu 2011. Tamperelainen, 15-vuotias Karoliina Kesti katosi äkkiarvaamatta heinäkuun lopussa kotimatallaan ja tapauksen kehittymistä seurattiin *Aamulehdessä* erittäin aktiivisesti, suurin osa seurannasta ajoittui juuri elokuun puolelle. Karoliina Kesti vietti heinäkuista iltaa tuttujen poikien kanssa alkoholia juoden Tampereen Villilässä, kunnes lähti skootterillaan kotiin. Myöhemmin samana yönä lehdenjakaja löysi Kestin skootterin kaatuneena erään talon pihasta, jonka jälkeen Kestin etsinnät aloitettiin.

Tapaus tuotettiin vahvasti rikosuutiseksi, vaikka poliisi tutkikin tapausta ensin kadonneen henkilön etsintänä. Poliisi etsi aktiivisesti silminnäkijöitä, Kestin kadonnutta kännykkää ja myös katoamispaikalla nähtyä, mystistä BMW:tä. Elokuussa tapausta alettiin tutkia virallisesti rikoksena, kun poliisi käynnisti tapauksessa tapon esitutinnan. Paikalliset muodostivat etsintäpartioita ja kaksi yksityistä rakennusliikettä lupasivat *Aamulehden* välityksellä maksaa 10 000 euroa tapauksen vihjeestä, joka johtaisi tapauksen ratkaisemiseen.

Katoamiseen ei kuitenkaan liittynyt rikosta. Karoliina Kesti löydettiin syyskuussa 2011 hukkuneena Likolammesta, noin satakunta metriä skootterin löytöpaikasta. Poliisi lopetti tapauksen tutkinnan helmikuussa 2012, kun myös ruumiinavaus varmisti Kestin kuolinsyyksi hukkumisen.

Mikään toinen yksittäinen tapaus ei nostanut oman ryhmänsä uutisten määrää yhtä paljon kuin Kestin tapaus: se nosti elokuussa kadonneiden uutisryhmään kuuluvien uutisten määrän peräti 22 uutiseen.

²⁷ Tarkempi erittely ääripääkuukausien rikosuutisista alla *taulukossa 1 Aamulehden rikosuutiset toukokuussa 2011 ja tammikuussa 2012*.

Kadonneet-ryhmä 13 kuukauden ajalta pitää sisällään kaikkinsa 45 uutista, eli peräti 48,8 prosenttia katoamisuutisista kirjoitettiin elokuun 2011 aikana. Kadonneista kirjoitettiin tarkasteluajankohtana keskimäärin 3,5 uutista kuukaudessa, eli elokuussa 2011 ryhmän uutisia julkaistiin yli kuusi kertaa keskiarvon verran.

Silti, vaikka Kestin katoamisesta kirjoitettiin poikkeuksellisen paljon juttuja muihin katoamistapauksiin verrattuna, ei tapauksen seuranta kasvattanut rikosuutisten kokonaismäärää – itse asiassa kävi päinvastoin. Rikosuutisten kokonaismäärä elokuussa 2011 jäi 55 rikosuutiseen, eli 10 prosenttia keskiarvon (61 uutisen) alapuolelle.²⁸ Jos tarkastelemme kyseistä kuukautta 11 rikosuutisryhmän kautta, niin peräti seitsemässä ryhmässä uutisten määrä jäi 13 kuukauden keskiarvon alapuolelle. Sekä määrällisesti että suhteellisesti eniten vähenivät muut-ryhmän uutiset, joita elokuussa ilmestyi vain yksi, kun kuukausittainen keskiarvo uutisryhmällä on 10 uutista.

Tällaisia tapauksia pitäisi analysoida useampia ennen kuin voisi olla täysin varma, mutta ainakin tämän kuukauden pohjalta voi sanoa, ettei yksittäisen tapauksen intensiivinen seuranta lisännyt rikosuutisten kokonaismäärää. Se päinvastoin vei huomiota ja tilaa muilta rikosuutisilta. En keksi toista selitystä sille, minkä vuoksi niin moni rikosuutisryhmä jäi keskiarvostaan, kuin sen, että uutiskriteereiltään vähäpätöisempiä uutisia harjattiin pois Kestin tapauksen tieltä.

Tämä tapaus todistaa myös rikostodellisuuden ja rikosjulkisuuden höllästä suhteesta sekä korostaa rikosjournalismin teollista luonnetta: rikosuutiset eivät lisäänty ja vähene rikollisuuden lisääntyessä ja vähetessä, vaan silloin, kun toimitus päättää käyttää resurssejaan rikosuutisointiin. Karoliina Kestin tapaus todistaa myös eräällä tavalla sirkuskoirahypoteesin²⁹ voiman: kuinka paljon asioita jääkään seuraamatta, kun median huomio kiinnitetään yhteen, speaktaakkelimaiseen tapaukseen?

Vaikka Karoliina Kestin katoamisesta ei juuri löydy akateemisia tekstejä tapauksen tuoreuden vuoksi, on akateemisissa piireissä jo kiinnitetty huomiota jutun poikkeuksellisuuteen.

Tutkija Mirka Smolej muun muassa sanoi Journalisti-lehden haastattelussa³⁰, että tapauksen uutisoinnissa oli kyse klassisesta *kadonneen vaalean naisen syndroomasta*. Nuori, vaalea nainen on paljon traagisempi ja epätavanomaisempi uhri kuin vaikkapa keski-ikäinen mies, ja siksi se kiinnostaa myös mediaa enemmän.

²⁸ Tarkempi erittely Taulukko 2: Aamulehden rikosuutiset elokuussa 2011

²⁹ Mediaa sanotaan toisinaan vallan vahtikoiraksi. Sirkuskoirahypoteesi puolestaan pitää nimensä mukaan mediaa sirkuskoirana, jonka tehtävänä on sirkuskoiran tavoin viedä tempuillaan yleisön huomio olennaisista asioista.

³⁰ Journalisti 16/2011: *Kauneus piti Karoliinan otsikoissa*.

Aamulehteä tapaus kiinnosti luonnollisesti siksikin, että katoaminen tapahtui lehden levikkialueella ja Kestin maastoetsintöihin osallistui paitsi viranomaisia, myös paljon paikallisia, tavallisia ihmisiä.

Taulukko 1: Aamulehden rikosuutiset toukokuussa 2011 ja tammikuussa 2012

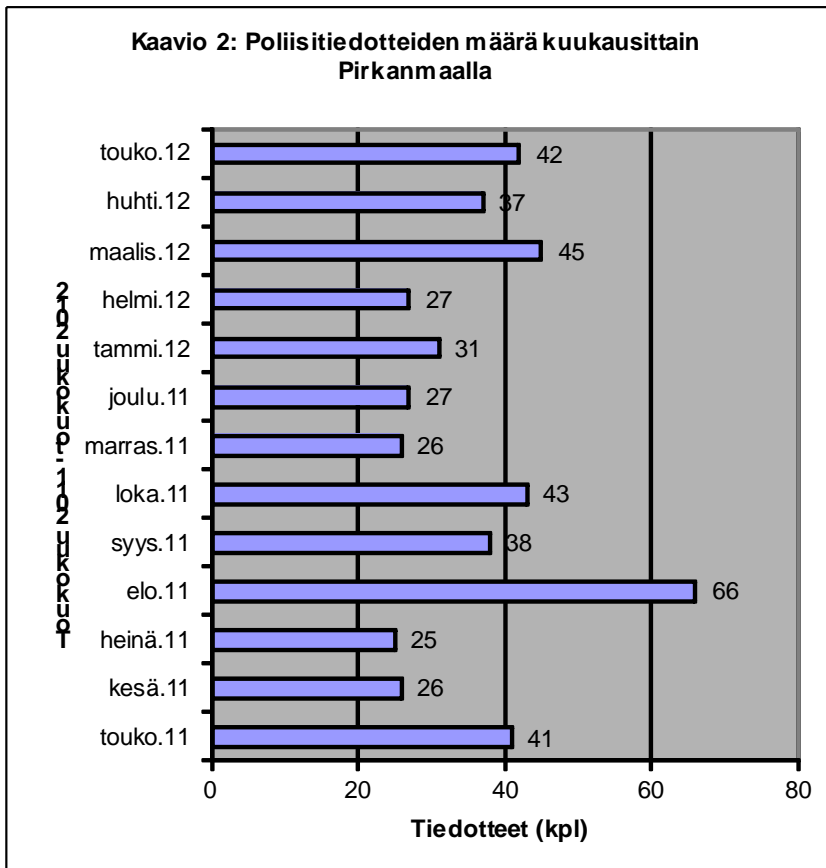
<u>Uutisryhmät</u>	<u>Toukokuu</u> <u>2011</u>	<u>Tammikuu</u> <u>2012</u>
Henkirikos	3	11
Talousrikos	6	10
Seksirikos	6	1
Urheilurikos	3	4
Katurikos	4	6
Laki & oikeus	3	13
Omaisuusrikos	5	6
Muu	13	13
Huumerikos	3	2
Ihmiskauppa	0	4
Kadonneet	0	6
<u>Uutisia yhteensä</u>	<u>46</u>	<u>76</u>

Taulukko 2: Aamulehden rikosuutiset elokuussa 2011 ja keskiarvot

Uutisryhmät	<u>Uutisten määrä elokuussa 2011</u>	<u>Uutisten määrä, 13 kk:n keskiarvo</u>
Henkirikos	6	11
Talousrikos	3	6,2
Seksirikos	3	5,5
Urheilurikos	0	1,5
Katurikos	9	6,9
Laki & oikeus	3	8,8
Omaisuusrikos	3	3,5
Muu	1	11
Huumerikos	4	2,2
Ihmiskauppa	1	1
Kadonneet	22	3,5
<u>Yhteensä</u>	<u>55</u>	<u>61</u>

Koska olen kirjoittanut jo aiemmin poliisin tiedotuksen suuresta merkityksestä rikosjournalismille ja minulla oli aineisto valmiiksi käsillä, tulin verranneeksi Pirkanmaan poliisiin (nyk. Sisä-Suomen poliisi) tiedoteaktiivisuutta *Aamulehden* rikosuutisten määrään.

Pirkanmaan poliisi laati toukokuun 2011 ja toukokuun 2012 välisenä aikana kaikkiaan 474 tiedotetta, eli keskimäärin 36 tiedotetta kuussa. Pirkanmaan poliisin tiedotteet on eritelty kuukausittain kaaviossa 2. Tietenkin Aamulehti käyttää materiaalinaan myös muiden poliisilaitosten kuin Pirkanmaan poliisien tiedotteita, mutta tämä vertailu mittaa raa’asti paikallisen poliisin vaikutusvaltaa rikosuutisten määriin paikallisessa sanomalehdessä.

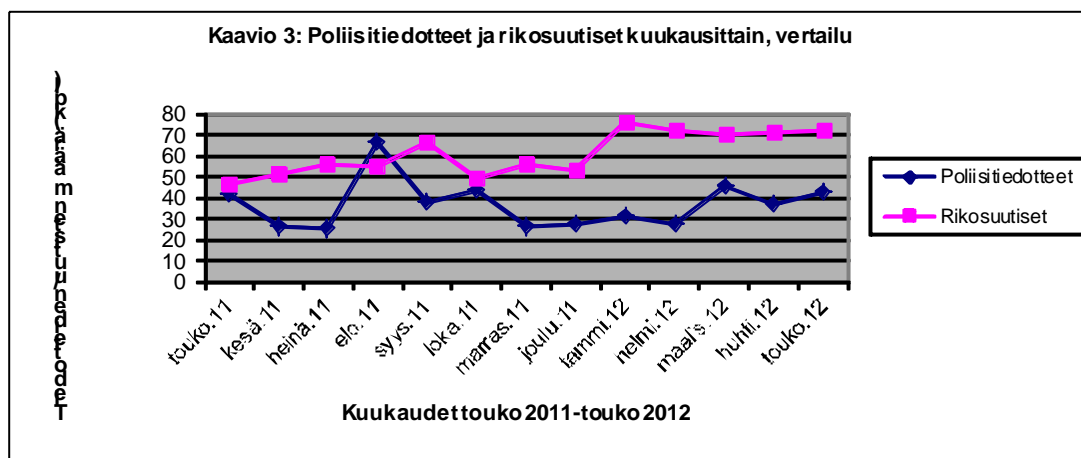
Korrelaatio oli paljon heikompi kuin odotin. Kun puhun korrelaatiosta, tarkoitan lineaarista korrelaatiota. Tässä tapauksessa tiedotteiden ja uutisten välinen korrelaatiokerroin oli $-0,047$. Korrelaatiokerroin ilmaisee joko positiivista tai negatiivista lineaarista korrelaatiota, ja mitä lähempänä korrelaatiokerroin on nollaa, sitä heikompi korrelaatio on.

Muutenkaan heittänyt tiedotteiden määrissä eivät osuneet yhteen uutisten määrien kanssa. Pirkanmaan poliisi julkaisi tarkasteltavana olevalla aikavälillä vähiten tiedotteita heinäkuussa 2011 (25 kappaletta) ja eniten tiedotteita heti seuraavassa kuussa elokuussa 2011 (66 kappaletta). Kyseinen elokuu on sama, jolloin Karoliina Kestiä etsittiin. Mitä ilmeisimmin Karoliinan tapaus vaikutti myös poliisin tiedottamismäärään. Tässä tietenkin törmäämme muna-kana -ongelmaan: tiedottiko poliisi Karoliina Kestistä aktiivisesti, koska media kiinnostui tapauksesta, vai kiinnostuiko media Karoliina Kestistä siksi, että poliisi tiedotti siitä niin aktiivisesti? On myös mahdollista, että sekä poliisi että media ovat yhtä lailla alttiita kadonneen vaalean naisen syndroomalle.

Poliisi tiedottamisen ääripääkuukaudet – minimi ja maksimi – eivät juuri vaikuttaneet *Aamulehden* rikosuutisten kokonaismääriin.

Muistutettakoon, että *Aamulehdessä* julkaistiin vähiten rikosuutisia toukokuussa 2011 (46) ja eniten tammikuussa 2012 (76). Pirkanmaan poliisi tiedotti jopa tavallista vähemmän silloin, kun tuo 76 uutisen maksimi saavutettiin. Pirkanmaan poliisi laati tammikuussa 2012 yhteensä 31 tiedotetta, kun tarkastelujakson kuukausittainen keskiarvo on 36 tiedotetta.

Korrelaation heikkoutta havainnollistaa vielä erikseen kaavio 3, jossa tiedotteiden ja uutisten määrät kuukausittain on pantu rinnakkain.

On korostettava, ettei tämä suinkaan tarkoita sitä, että paikallisen poliisilaitoksen tiedottaminen olisi merkityksetöntä. Omasta kokemuksestani tiedän, että todennäköisesti valtaosa Pirkanmaan poliisin tiedotteista on julkaistu joko *Aamulehdessä* tai *Aamulehden* verkkosivulla.

Tämä kuitenkin osoittaa, ettei rikosuutisointi määränsä puolesta ole niin herkkä tiedottamisen ailahteluille kuin pessimistisimmät tutkijat ja toimittajat - minä mukaan lukien - ovat kenties arvelleet. On muistettava, että tässä vertailin ainoastaan tiedotteiden ja uutisten määriä keskenään; oma tutkimukseni aiheensa olisi tarkastella, millaisista rikoksista poliisi tiedottaa. Sitä tutkimalla selviäisi, millaista rikosjulkisuutta poliisi omalta osaltaan luo. Perinpohjaisemman tutkimuksen puutteessa tarjoan tuleville tutkijoille vain valistuneen arvauksen siitä, että tuskin tiedotteetkaan korreloivat yksi yhteen rikostodellisuuden kanssa.

10.3 Rikosryhmien keskinäistä vertailua

Tämän luvun tarkoitus on purkaa mystiikkaa rikosuutisoinnin ympäriltä, ja yritän lyhyesti selittää miten ja miksi.

Rikosuutisoinnin tarkoituksista ja motiiveista rakennellaan toisinaan monimutkaisia salaliittoteorioita ja suolletaan yhteiskuntatieteellistä puppua pelkkien arvailujen varassa. Tietyistä rikoslajeista uutisointi ja joskus kaikki rikosuutisointi nähdään pelkkänä sensaatiohakuisuutena ja silkkana reposteluna (muun muassa Siltanen & Vähäkuopus 2012, 9). Paljastavaa on, että harvoin nämä tahot edes yrittävät selittää, mitä tarkoittavat "sensaation" käsitteellä. Onko "sensaatio" aito ja suuri rikostapahtuma, vai tarkoitetaanko sillä vain median luomaa uutiskuplaa? (Arolainen 2008.) Varmaa on vain se, että sensaatio on jotakin pahaa.

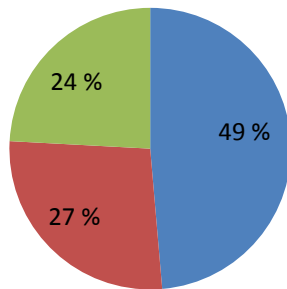
Oma hypoteesini ja lähtökohtani on se, että rikosuutisointi on hyvin pitkälle toimitusten rutiinien ja historiallisten traditioiden summa. Vakavista rikoksista uutisoidaan herkemmin kuin lievistä, kuten henkirikoksista useammin kuin pahoinpitelyistä; niin sen on uutiskriteerien valossa oltava. Samalla logiikalla kolmen promillen rattijuoposta kertova uutinen on enemmän uutinen kuin kahden promillen rattijuoposta kertova uutinen. Se on yksi rikosuutisoinnin lainalaisuuksista: rikoksen vakavuus on tärkeämpi uutiskriteeri kuin rikollisuuden todellinen määrä.

Miten eri rikoslajit vertautuvat uutisoinnissa keskenään? On selvää, että henkirikosuutiset ovat määrällisesti suurin rikosuutisten ryhmä. Loput ryhmät vaativat selkeyttämistä, sillä esimerkiksi vakavat talousrikokset ovat monesti ankarammin rangaistuja kuin seksuaalirikokset. Uutisoidaanko talousrikoksista siis useammin kuin seksuaalirikoksista?

Vastaan aineistoni perusteella: kyllä, muttei merkittävästi useammin. Alla olevasta kaaviosta (Kaavio 4: Rikosuutisten vertailua) käy ilmi, että seksuaalirikoksista ja talousrikoksista uutisoidaan *Aamulehdessä* lähes yhtä usein. Tarkasteltavana ajankohtana julkaistiin 80 talousrikosuutista ja 71 seksuaalirikosuutista. Henkirikosuutisten ryhmä oli niihin verrattuna lähes kaksi kertaa niin suuri. Henkirikosuutisia julkaistiin kaikkiaan 143 kappaletta. Henkirikosjuttuja kirjoitettiin siis liki yhtä paljon kuin talousrikosuutisia ja seksuaalirikosuutisia *yhteensä*.

Kaavio 4: Rikosuutisten vertailua

■ Henkirikos ■ Talousrikos ■ Seksuaalirikos

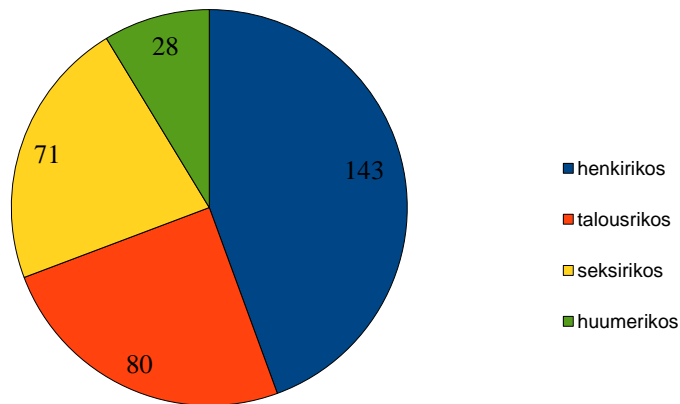
Tässä keskinäisessä vertailussa ei nähdäkseni ole kovinkaan suuria yllätyksiä. Kaavio osoittaa ainakin sen, että määrällisesti talousrikosuutisointi ei ole kuolemassa, vaikka myös toisenlaisia arvailuja on esitetty. Viime vuosina talousrikosasioita kirjoittavat toimittajat ovat joko tietäen tai tahtomattaan alkaneet eriytyä muusta rikosjournalistien joukosta, sillä talousrikosasioita on alettu pitää jossain määrin rikosjournalismin haastavimpana muotona. Erikoistumista talousrikosuutisiin on peräänkuulutettu nimenomaan siksi, etteivät taloustoimittajat oikein ymmärrä rikoksista eivätkä rikostoimittajat taloudesta. (Mustikainen 2011, 18-19, 31.)

Tästä on edelleen päätelty, ettei talousrikoksista uutisoida niin paljon eikä niin laadukkaasti kuin pitäisi, sillä toimitukset eivät halua käyttää resurssejaan pitkien juttujen seuraamiseen (emt. 19-20; Davies 2007, 36-37). Oma aineistoni ei kerro, onko talousrikosuutisointi vain "pintaliipaisua", kuten oikeustoimittaja Susanna Reinboth on asian ilmaissut, sillä en tutki uutisten laatua.

Aineistoni perusteella voi silti sanoa, ettei talousrikosuutisoinnin määrä ole vähäisempi kuin seksuaalirikosuutisoinnin määrä. Mutta onko talousrikosuutisointia sittenkään riittävästi? Se on jo toinen kysymys ja toinen tutkimus.

Jos mukaan otetaan vielä neljäs tarkasteltava, ainakin ajatuksellisesti kiinnostava rikosryhmä eli huumoririkokset, kaavio alkaa näyttää jo mielenkiintoisemmalta (Kaavio 5: Rikosuutisten määrän keskinäistä vertailua).

Kaavio 5: Rikosuutisten määrän keskinäistä vertailua

Itselleni oli yllätys, kuinka pieni huumarikosten ryhmä on verrattuna henkirikoksiin, seksirikoksiin ja talousrikoksiin. 28 uutisella huumarikosten ryhmä edustaa vain 9 prosenttia koko kaavion 5 piirakasta. Suurin prosenttiosuus on henkirikoksilla (44 prosenttia), sitten talousrikoksilla (25 prosenttia), seksuaalirikoksilla (22 prosenttia) ja talousrikoksilla (25 prosenttia).

Huumausainerikollisuuden tapauksessa vääristymä rikostodellisuuden ja rikosjulkisuuden välillä on päinvastainen kuin henkirikosten kohdalla. Siinä missä lukumääräisesti harvoista henkirikoksista uutisoidaan paljon, määrällisesti suuresta rikoslajista uutisoidaan vähän.

Verrattuna esimerkiksi seksuaalirikoksiin, huumausainerikollisuus on määrältään suurempi rikoslaji ja se on myös näkyvämpää. Vuonna 2012 poliisin tietoon tuli reilut 20 000 huumausainerikosta, ja kuka tahansa voi mennä esimerkiksi Helsingin Alppipuistoon toteamaan, ettei huumausainerikoksia aina tehdä piilossa kansan katseilta. Alppipuistossa kädet käyvät.

Rangaistusasteikkokaan ei sellaisenaan tarjoa selitystä huumarikosuutisten vähäiselle määrälle. Vaikka suurin osa huumausainerikoksista on rangaistuksiltaan median näkökulmasta mitättömiä ja sakoilla tuomittavia käyttör rikoksia, vakavimmasta eli törkeästä huumausainerikoksesta³¹ tekijä voidaan tuomita 1-10 vuoden vankeusrangaistukseen. Vertailun vuoksi todettakoon, että rikoksen

³¹ Noin 5 prosenttia kaikista huumausainerikoksista on törkeitä.

rangaistavuus ei relevantisti eroa ankaruudeltaan esimerkiksi törkeästä raiskauksesta, josta voi saada 2-10 vuoden tuomion.

Silti kaaviossa 5 huumerikosuutisia on vain 9 prosenttia, seksuaalirikosuutisia 22 prosenttia. Ja kuten aiemmin tuli jo todettua, tarkasteltavana ajankohtana eli 13 kuukauden aikana julkaistiin keskimäärin 5,5 seksirikosuutista kuukaudessa, huumerikosuutisia 2,2. Ero on merkittävä.

Korostan, etten kummastele seksuaalirikosuutisten määrän paljoutta, vaan huumerikosuutisten vähyyttä verrattuna muihin rikosuutisiin. Esimerkiksi vaativiksi koettuja talousrikosuutisia julkaistiin lähes kolme kertaa enemmän kuin huumerikosuutisia eli 6,2 uutista kuukaudessa.

Ennen tätä tutkimusta mielsin huumerikokset rikosjournalismin kauraksi, katurikoksiksi muiden katurikosten rinnalle. Mielsin sen jossain määrin jopa muita kiinnostavammaksi, sillä huumerikollisuuteen liitetään mielikuvia jengeistä ja järjestäytyneestä rikollisuudesta. Nämä mielikuvat ovat peräisin enimmäkseen kansainvälisestä rikollisuudesta, Meksikon huumekartelleista ja huumesodista kertovista uutisista ja todennäköisesti amerikkalaisista poliisisarjoista. Suomessa huumerikollisuuden järjestäytyneisyys on erilaisten tutkimusten perusteella joko pientä tai olematonta (mm. Perälä 2011).

Nyt keräämäni aineiston perusteella näyttää kuitenkin siltä, että huumerikokset ovat monessa mielessä rikosuutisoinnin aliedustetuin rikosryhmä. Huumekirjoittelua tutkinut Matti Piispa (1999) on toki nähnyt suomalaisen huumejulkisuuden verrattain "laajana", (emt. 56-57) mutta täytyy muistaa, että Piispa katsoo huumerikoskirjoittelua tyystin eri lähtökohdasta kuin minä; hän näkee huumausainerikosjutut osana päihdekirjoittelua. Piispa tarkasteli esimerkiksi *Aamulehden* päihdekirjoittelua aikavälillä 24.5-24.6.1999. Tänä aikana *Aamulehdessä* julkaistiin 108 päihdejuttua eli 3,5 juttua numeroa kohti. Alkoholista kirjoitettiin 90 jutussa, huumeista 18 jutussa ja varsinaisesta huumerikollisuudesta puhuttiin 9 jutussa. (Emt. 11.)

Rikosuutisointiin suhteutettuna huumerikoskirjoittelu ei siis näyttäydy lainkaan laajana, vaan aliedustettuna. Aineistoni ei tarjoa yksiselitteistä vastausta tälle aliedustukselle, mutta voin yrittää arvailla syitä parhaani mukaan. Osuvatko arvaukseni oikeaan, kenties joku aikanaan todistaa ne joko päteviksi tai mitättömiksi. Ainakin toivon niin, sillä havainto on riittävän mielenkiintoinen ansaitakseen jatkotutkimuksen. Huumerikosuutisointi ylipäänsä ansaitsisi.

Yhtä kaikki näillä tiedoin ja tällä ymmärryksellä päädyn tarjoamaan huumarikosuutisten vähäisyydelle kahta selitystä. Aloitan sillä selityksellä, joka on toivoakseni väärä, mutta valitettavan mahdollinen.

Selitys yksi: tutkimuksessani on virhe. On mahdollista, että valitsemani luokittelutapa peittää todellisen kuvan huumarikosuutisoinnista ja kyseessä on jonkinlainen näköharha. Koska olen luokitellut rikosuutiset luokkiinsa *vakavimman rikoksen perusteella*, en voi sulkea pois sitä mahdollisuutta, että osa huumarikollisuudesta peittyy ankarammin rangaistujen rikosten taakse. Tiedän useammankin tapauksen, jossa riita huumeista on johtanut henkirikokseen. Ja kun tällaisesta tapauksesta on kirjoitettu uutinen, on se luokittelussani päätynyt vakavamman rikoksen perusteella henkirikosuutisten ryhmään. Tämä on luokitteluuni sisältyvä valuvika, jonka hyväksyin jo luokittelua tehdessäni.

Selitys kaksi: Uhriton rikos ei kiinnosta. Rikosuutisointiin liittyvässä kirjoittelussa on viime aikoina alettu otaksua, että rikosuutisointi kiinnittää huomionsa yhä useammin rikosten uhreihin ja heidän näkökulmiinsa (Smolej 2011, 13). Uhrin roolin korostuminen lisää muun muassa henkirikosuutisten ja seksuaalirikosuutisten määrää. Useassa muussakin tutkimuksessa on osoitettu, että uutismedia ei kiinnostu väkivallattomista rikoksista samalla tavalla kuin väkivalta- ja seksuaalirikoksista (Mäkipää 2004, 21; Davies 2007, 21-22).

Huumarikosuutisten vähäisyys saattaisi jopa todistaa näistä ilmiöistä, sillä huumarikos on useimmiten uhriton rikos. Puhuessani uhrittomasta rikoksesta tarkoitan uhritonta rikosta lainkäytön näkökulmasta; on selvää, että huumeidenkäyttäjä ja hänen läheisensä voidaan nähdä rikoksen uhreina. Huumeidenkäyttöön liittyy paljon sosiaalisia ja monia muita ongelmia, mutta ne eivät kuitenkaan kuulu tähän tutkimukseen.

Esimerkiksi huumausaineen käyttörikokset tai kannabiksen laajamittainen kasvattaminen ovat uhrittomia rikoksia, eivätkä välttämättä siten kiinnosta mediaa yhtä paljon kuin rikokset, joissa on sekä selkeä tekijä että uhri. Toisin sanoen niissä ei ehkä ole draamaa, tai jos ilmaisu sallitaan, samanlaista sensaatiota kuten muissa katurikoksissa. Tämäkään selitys ei ole aukoton, sillä niin ikään talousrikoksista puuttuu usein selkeä ja yksittäinen uhri. Ja kuten osoitettua, talousrikosuutisointi on määrällisesti yhtä suurta kuin seksuaalirikosuutisointi.

10.4 Seksuaalirikos uutisena: Journalistin vastuu korostuu

Tässä alaluvussa tarkastelen erikseen seksuaalirikosuutista aineistoni pohjalta ja muutenkin. Tämä siksi, että näen seksuaalirikosuutisoinnin monessakin eri mielessä erityislaatuksena rikosjournalismin osa-alueena.

Ensinnäkin, seksuaalirikos on poikkeuksellisen sensitiivinen rikos ja uutisointia ohjaavat journalistin ohjeet ja journalistin vastuu korostuvat erityisesti seksuaalirikosuutisissa. Seksuaalirikosten uhrin ovat usein tekijän lähipiiriä ja perheenjäseniä, jolloin tuomitun nimen julkaiseminen saattaisi johtaa myös uhrien tunnistamiseen.

Toiseksi, myös viranomaiset ovat varovaisia kertoessaan ja tiedottaessaan seksuaalirikoksista. Varovaisuudelle on lukuisia syitä. Vähäisin ei ole se, että seksuaalirikokseen liittyy paljon epävarmuutta; verrattuna muihin rikoksiin seksuaalirikoksesta ei ole useinkaan riittävästi näyttöä. Tästä kertovat Valtakunnansyyttäjän viraston ja Tilastokeskuksen karut lukemat, joita vertailemalla Aamulehden toimittaja Kristiina Tolvanen laski, että vain joka kuudes ilmoitettu raiskaus johti tuomioon vuonna 2009. (AL 6.11.2010.)

Vuonna 2009 poliisin tietoon tuli valtakunnallisesti 660 raiskausepäilyä³², joista poliisi selvitti kaikkiaan 486. Syyttäjälle ilmoitettiin 448 tapauksesta. 166 tapauksessa syyttäjä vei asian eteenpäin ja niistä 107:ssä syyte hyväksyttiin käräjäoikeudessa, eli raiskausepäilyistä 16 prosenttia päättyi tuomioon.

Jo kandidaatintutkielmassani uumoilin, että alhaiset tuomioprosentit heijastuvat suoraan siihen, että poliisi tiedottaa yleensä seksuaalirikoksista vähän ja varovaisesti. (Viljakainen 2011, 21.) Poliisi saattaa jättää tiedottamatta myös siksi, koska uumoilee tuomioistuimen kuitenkin salaavan oikeudenkäynnin. Seksuaalirikokset ovat voimakasta keskustelua herättäviä rikoksia, joten varovainen tiedotuslinja on hyvin ymmärrettävä. On eittämättä ikävää ja kiusallista, jos valtakunnallinen keskustelu herää rikosepäilyistä, joka osoittautuu myöhemmin aiheettomaksi.

Periaatteen tasolla tämä ei tietenkään saisi vaikuttaa seksuaalirikoksista tiedottamiseen, olivatpa tilastot kuinka karuja hyvänsä. Sekä esitutkintalaki että Euroopan ihmisoikeussopimus tuntevat syyttömyysolettaman, jonka mukaan rikoksesta epäiltyä on kohdeltava syyttömänä rikosprosessin kaikissa vaiheissa. Jos poliisi jättää seksuaalirikosepäilyn tarkoituksellisesti tiedottamatta siksi, että on tilastollisesti todennäköistä, ettei epäily johda tuomioon, poliisi asettaa seksuaalirikoksesta

³² Tässä tapauksessa lukuun sisältyvät epäillyt rikosnimikkeet ovat raiskaus, törkeä raiskaus, pakottaminen sukupuoliyhteyteen.

epäillyn eriarvoiseen asemaan suhteessa moniin muihin rikoksista epäiltyihin, joiden teoista kerrotaan tarkemmin jo esitutkintavaiheessa.

Ja jos poliisi on varovainen kertoessaan seksuaalirikoksista, sitä on myös tuomioistuin. Seksuaalirikosoikeudenkäynnit käydään suljetuin ovin lähes poikkeuksetta, mutta näitä salauskäytäntöjä voi kuvailla jopa mielivaltaisiksi. Rikosoikeuden professori Terttu Utraisen (2010) mukaan tämä on viranomaisten toiminnan julkisuutta ja oikeudenkäyntiasiakirjoja koskevan lain syytä. Utraisen käsittelemä julkisuuslaki tuli voimaan 1999, eikä sitä ennen seksuaalirikosten oikeudenkäyntiaineistoja juuri salattu. Utrainen laskee, että vuosina 1979-2000 Rovaniemen hovioikeuteen päätyneistä 47 tapauksesta vain yksi määrättiin salassa pidettäväksi. Lain voimaantulon jälkeen suurin osa seksuaalirikosoikeudenkäynneistä on salattu.

Utrainen on tehnyt sen johtopäätöksen, että voimaantullut laki oli tuomioistuimille niin monimutkainen ja sekava, että nykyisin tuomioistuinten on helpompi julistaa asiakirjat suoraan salaisiksi tapauksissa, joissa rikos on luonteeltaan seksuaalinen. (Utrainen 2010, 177-178). On huomattava, että nykyään tähän vaikuttaa vuonna 2007 voimaantullut laki oikeudenkäynnin julkisuudesta tuomioistuimissa. Tuoreimmista tilastoista käy ilmi, että kaikista käsitellyistä rikosasioista vajaa prosentti käsitellään suljettujen ovien takana, seksuaalirikosasioista arviolta ainakin 70 prosenttia. (Kadoch 2012), ja asianomistajan henkilöllisyyden salaamisen tarve esiintyy lähes yksinomaan seksuaalirikoksia käsiteltäessä. Muissa tapauksissa asianomistajan henkilöllisyyden salaaminen on äärimmäisen harvinaista. (emt. 42.)

Se että seksuaalirikosoikeudenkäynnit salataan, ei tarkoita sitä, etteivätkö mediat saisi rikoksista ollenkaan tietoa. Yleensä tuomioistuimet julkaisevat salatuista tapauksista julkisen selosteen, jossa käydään pääpiirteissään läpi teko, tuomio ja tuomion perustelut. Lain mukaan julkinen seloste laaditaan salassa pidettäväksi määrätyistä ratkaisuista, jos asia on yhteiskunnallisesti merkittävä tai se on synnyttänyt huomattavaa kiinnostusta julkisuudessa. (Kadoch 2012, 141-142.)

Yhtä kaikki, sekin on paljon vähemmän tietoa, mitä useimmista rikostapauksista saadaan. On selvää, että poliisien niukka tiedotuslinja ja tuomioistuinten salauskäytännöt vaikuttavat tapaan, millä seksuaalirikoksista uutisoidaan.

10.4.1 Keskustelua seksuaalirikollisuudesta

Seksuaalirikoksista käytävää keskustelua on vaikeaa niputtaa yhdeksi kokonaisuudeksi tai kuvailla parilla sanalla. Keskustelu on moninaista ja samalla voimakkaita tunteita herättävää. Sen

melskeessä ei väärinymmärryksiltäkään välttyä. Yritän tässä piirtää jonkinlaisen kuvan tästä keskustelusta esimerkkien ja kokemusteni avulla.

Seksuaalirikosuutisten kohdalla keskustellaan monista samoista asioista kuin muidenkin rikosuutisten kohdalla; ovatko uutisten yksityiskohdat tarpeen, onko nimenjulkaisu tarpeen, ovatko tuomiot liian lepuja ja niin edespäin. Oman kokemukseni pohjalta arvelen, että seksuaalirikosuutisissa ihmisten vaatimukset nimen ja kansalaisuuden julkaisusta korostuvat muita rikoksia enemmän. Esimerkiksi vuoden 2013 alkupuolella äänekoskelainen kaveriporukka oli perustamassa yhdistystä *FinnishPedoHunters*, jonka tarkoituksena oli "ennaltaehkäistä seksuaalirikoksia" julkaisemalla seksuaalirikoksista tuomittujen nimiä ja kuvia internetissä.³³ Facebookissa tämä ryhmä keräsi yli 8 000 tykkääjää.

Seksuaalirikollisten etninen tausta on puolestaan puheenaihe, joka nostaa päätään kerta kerran jälkeen niin kansalaisten, journalistien, tutkijoiden kuin poliisienkin keskuudessa.

Ulkomaalaistaustaisten seksuaalirikollisten lukumäärästä on esitetty toisistaan poikkeavia arvioita, mutta tutkijoilla näyttää olevan jonkinlainen konsensus siitä, että luvut ovat silmäänpistäviä.³⁴

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos Optula selvitteli ulkomaalaistaustaisten osuutta raiskausrikoksissa 2006-2009. Tuona aikana Suomessa tuomittiin yhteensä 262 raiskaajaa, ja tuomioita annettiin pakottamisesta sukupuoliyhteyteen ja törkeästä raiskauksesta. Kaikista raiskausrikoksista joka neljännellä tuomitulla oli tausta ulkomailla, eli joko jonkin muun maan kansalaisuus tai kaksoiskansalaisuus.

Rikoskomisario Jari Koski puolestaan loihti esiin vielä synkemmät luvut kirjoittaessaan aiheesta Helsingin Väkivaltarikostutkijat ry:n lehteen *Murharyhmään*. Koski laski Optulan tutkimusta siteeraten, että vuonna 2008 ulkomaalaisten osuus raiskauksissa oli 15,6 prosenttia ja muissa seksuaalirikoksissa 7,4 prosenttia. Koski jatkaa:

"Kun vuonna 2008 ulkomaalaisten osuus väestöstä oli 2,7 %, kyse on jonkinlaisesta yliedustuksesta. (...) Helsingissä ulkomaalaisten osuus on huomattavasti suurempi. Niinpä vuonna 2007 ulkomaalaisten tekijöiden osuus Helsingin aikuisiin kohdistuneista seksuaalirikoksista oli 43 %." (Murharyhmä 2/2009)

³³ <http://www.aamulehti.fi/Kotimaa/1194805425480/artikkeli/laillista+vai+ei+pian+netin+pedofiilinpajastajat+rekisteroityvat+yhdistykseksi.html>

³⁴ <http://www.uusisuomi.fi/kotimaa/120909-raiskaukset-suomessa-%E2%80%93%E2%80%93Dulkomaalaisten-osuus-pistaa-silmaan%E2%80%93>

Selitykset tälle ylliedustukselle vaihtelevat. Esimerkiksi Optulan ylijohtaja Tapio Lappi-Seppälä on huomauttanut, että vaikka ulkomaalaisten osuudessa tuomituista on selvä vinouma, sattumalle täytyy jättää mahdollisuus. Hän kommentoi *Uudessa Suomessa* (US 14.3.2012), että sekin on mahdollista, että ulkomaalaisten tekemät seksuaalirikokset ehkä huomataan, ilmoitetaan ja tuomitaan helpommin.

Edellä mainittujen teemojen lisäksi tunteita herättää keskustelu uhrin myötävaikutuksesta. Se näyttää olevan nimenomaan seksuaalirikoskeskustelun erityispiirre. Yhtäällä ovat väitteet siitä, että uhri edistää rikosta provosoimalla tekijää, toisaalla pelot uhrin syyllistämisestä.

Vilja Hahdon (2004) mukaan muissa rikostyypeissä, kuten väkivaltarikoksissa ja omaisuusrikoksissa, asianomistaja saa olla puhtaammin uhriasemassa vailla omaa vastuutaan rikokseen. Hahdon mukaan tämäntyyppiset asenteet ja käsitykset ovat historiallisia; "kunniallisen" naisen ei kuulu osoittaa seksuaalisuuttaan ja hänen edellytetään välttävän altistumasta vieraiden miesten seksuaaliselle lähentymiselle. Vastaavankaltaisia käyttäytymisodotuksia ei asetettu miehille, ja ajatus seksuaalisesta kontrollista on historiallisesti koskenut etupäässä naisia. (Hahto 2004, 467.) Mielenkiintoista on, että Hahto näkee seksuaalirikoksen sensitiivisen luonteen juontuvan paitsi rikoksen, myös seksuaalisuuden historiasta.

Hahto kirjoittaa, että vaikka yhteiskunta ja naisen asema ovat vuosikymmenien ja -satojen virrassa muuttuneet, jossain määrin edelleen vallitsee käsitys, jonka mukaan miehet eivät kykene kontrolloimaan seksuaalisuuttaan vaan ovat viettiensä vietävissä. Näin vastuuta siirretään naisille, joiden tehtäväksi jää otollisten tekotilanteiden välttäminen. (emt. 467.)

Hahto näkee ristiriidan siinä, että oikeudessakin on haettu raiskaukselle selitystä uhrin käyttäytymisestä ja siitä, mitä tämän olisi pitänyt tehdä välttääkseen raiskatuksi joutumisen, kun olennaista sen sijaan olisi oltava, millä tavalla tekijä toimi väärin. Jossain määrin käsitys siitä, etteivät kiltit tytöt joudu raiskatuiksi, elää edelleen. (Hahto 2004, 522; Smith 2004, 27-28.)

Paitsi akateemisissa tutkimuksissa, myös kotimaisessa ja kansainvälisessä julkisuudessa on käsitelty usein uhrin myötävaikutuksen teemaa. Laaja keskustelu virisi muun muassa 2009 sen jälkeen, kun vanhempi rikoskonstaapeli Ville Hahl arvioi Joensuun yliopistolle tehdyssä pro gradu -tutkielmassaan *Se pani mua väkisin* (2009) sitä, onko uhrin omalla fyysistä koskemattomuutta vaarantavalla käyttäytymisellä yhteys tapahtuneeseen seksuaalirikokseen. Tutkittuaan 181 raiskaustapausta Hahl tuli siihen johtopäätökseen, että puolet tutkituista raiskauksista olisi voitu

välttää, mikäli uhri olisi toiminut yleisesti hyväksyttävällä tavalla.³⁵ Gradu suututti muun muassa kokoomuksen kansanedustajan Lenita Toivakan, joka kritisoi koko poliisiorganisaatiota vähättelevästä suhtautumisesta raiskausten uhreihin.³⁶

Kaiken kaikkiaan keskustelu Hahlin gradusta muistuttaa tapausta, joka käynnisti *SlutWalkiksi* eli *lutkamarssiksi* kutsutun ilmiön 2011. Ensimmäinen mielenosoitusmarssi järjestettiin Torontossa protestina sille, koska eräs torontolaispoliisi oli sitä mieltä, että paljastava ja lutkamainen pukeutuminen voi olla syy sille, minkä vuoksi naiset joutuvat raiskatuiksi.³⁷ Lutkamarsseja on järjestetty sittemmin ympäri maailmaa, myös Suomessa. Marssin tunnuspiirteisiin kuuluu se, että useimmat mielenosoittajat pukeutuvat mahdollisimman paljastaviin ja "lutkamaisiin" vaatteisiin protestiksi poliisin lausunnolle.

En tässä yhteydessä pysty käsittelemään seksuaalirikoskeskustelun kaikkia puolia, nyansseja ja historiaa. Edellä mainitsemani seikat on tarkoitettu tässä yhteydessä esimerkeiksi ja kontekstiksi myös seksuaalirikosuutisoinnille, vaikka kaikki eivät liity suoranaisesti rikosuutisiin. Se miten rikoksista keskustellaan julkisuudessa, seksuaalirikos poikkeaa muista rikoksista suunnattomasti. On vaikeaa kuvitella, että julkisuudessa käytäisiin keskustelua siitä, miten pahoinpidellyksi tai tapetuksi joutumisen voi omalla käytöksellään estää - saati että keskustelu johtaisi kansainvälisiin mielenosoitusmarsseihin.

10.4.2 Seksuaalirikos aineistossa

Keräämässäni 13 kuukauden ja 793 uutisen aineistossa seksuaalirikosuutisiksi on laskettavissa kaikkiaan 71 uutista. Se tarkoittaa 5,5 seksirikosuutista per kuukausi ja vastaa noin 11,2 prosenttia kaikista julkaistuista rikosuutisista.

Täten se on kuudenneksi suurin rikosuutisryhmä; suurempia ovat ryhmät muut, henkirikos, oikeudenkäyttö ja laki, katurikos, talousrikos. Pienempiä ovat omaisuusrikosten, kadonneiden, huumorikosten, urheilurikosten sekä ihmiskaupan ryhmät.

³⁵

<http://www.hs.fi/politiikka/artikkeli/Kansanedustaja+%C3%A4rtyi+konstaapelin+raiskausn%C3%A4kemyksist%C3%A41135250243737>

³⁶ <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-1288339285409.html>

³⁷ <http://ylioppilaslehti.fi/2011/05/lutkamarssi/>

Kuukausittaisella tasolla vaihtelu on suurta - jopa niin suurta, että virheen mahdollisuutta ei voi sulkea pois. Keräämäni aineiston perusteella seksuaalirikosuutisten määrä vaihteli kuukausittain 1 ja 12 uutisen välillä, tyyppiarvon ollessa 7. Uutisointipiikkejä on kaksi: sekä helmikuu 2012 että maaliskuu 2012. Tuolloin Aamulehdessä julkaistiin 11 ja 12 seksuaalirikosuutista.

Syy tälle uutispiikille on sama kuin kadonneet-ryhmän ja Karoliina Kestin tapauksessa, eli yksi poikkeuksellista kohua herättänyt, paikallinen rikossarja. Tämä rikossarja tunnettiin mediassa milloin "Zumbarikoksina", "Tanssikoulujuttuna" tai yksinkertaisesti "Salsa Pasi3n -juttuna". Tampereen tanssikoulujuttu oli laajuudessaan poikkeuksellisen laaja seksuaalirikosvyyhti suomalaisessa rikoshistoriassa, ja se sai laajaa huomiota lehdist33ss33. Eik33 ihme, sillä siin33 yhdistyiv33t monet aiemmin mainitsemani seksuaalirikoskeskustelun tunteita her33tt33v33t piirteet, muun muassa tekij33iden etninen tausta, uhrien syyllist33minen sek3333 alaik33isiin kohdistuneet rikokset. Tapaus kiristi my33s poliisin ja lehdist33n v33lej33; er3333ss33 vaiheessa poliisi laati erikseen tiedotteen, jossa vetosi ihmisi33 ottamaan harvemmin yhteytt33 lehdist333n ja enemm33n poliisiin.

Asiaa puitiin Turun hovioikeudessa saakka, joka tuomitsi tanssikoulun johtajan ja kaksi koulun opettajaa seksuaalirikoksista vankeuteen. Jutussa annetuista tuomioista lievin oli viisi kuukautta vankeutta seksuaalisesta hyv33ksik33yt33st33. Kovimman tuomion sai 1980 syntynyt tanssinopettaja Sauviet Francisco Guerrero Moreno, jonka rangaistus oli viisi vuotta vankeutta kolmesta raiskauksesta, kolmesta seksuaalisesta hyv33ksik33yt33st33, kahdesta lapsen seksuaalisesta hyv33ksik33yt33st33, kahdesta laittomasta uhkauksesta ja yhdest33 pahoinpitelyst33.

11. Johtop333t33kset

11.1 Yhteenvetoa: Rikoksen valmis hahmo

Halusin t33ll33 tutkielmalla t33sment333 rikosaineistoa koskevaa ongelmanasettelua ja kaivaa esiin materiaalia kertoakseni, millaisista asioista rikosjournalismi kertoo ja mill33 volyymilla. En halunnut t33ss33 yhteydess33 tutkiskella rikostodellisuuden eksakteja rikostilastoja, sillä kiinnostavin ja merkitt33vin aineisto l33ytyy lehtien sivuilta; suurin osa kansalaisista tutustuu rikollisuuden maailmaan nimenomaan lehtien sivujen, television ja muiden medioiden kautta, eik333 joudu el33ess333n kohtaamaan rikollisuutta tai edes todistamaan sit33 vierest33.

Ensik33den tiedon puuttuessa rikosjulkisuus on yleis33ll33 todellisempaa kuin rikostodellisuus itse. Tietyss33 mieless33 rikosjulkisuus on paitsi todellisempaa, my33s mielenkiintoisempaa kuin itse

todellisuus, sillä tylsät ja arkipäiväiset jutut ovat suodattuneet siitä pois. Täten rikosuutinen on merkittävä ja jopa hypertodellinen tuote.

Ennen varsinaisia johtopäätöksiä käyn läpi tutkielmani avainkohdat niiden tutkimusta ohjaavien kysymysten avulla, jotka asetin luvussa 8.

11.1.1 Tutkimuskysymysten läpikäyntiä: Millaista on Aamulehden rikosjournalismi?

Millaista on *Aamulehden* rikosjournalismi? Esitin tutkielmani alkupuolella muutamia apukysymyksiä selvittääkseni tämän kutakuinkin johdonmukaisesti ja yritän vastata niihin nyt.

1a) Mitä aiheita Aamulehden rikosuutisissa käsitellään eniten?

Suurimmaksi ryhmäksi *Aamulehden* rikosuutisissa nousi *muut-ryhmä* 144 uutisellaan. Kontrolliryhmäksi suunniteltu ryhmä koostuu enimmäkseen piskuisista rikoksista, jotka eivät sovi mihinkään toiseen ryhmään, mutta myös valelääkärijutuista. Toiseksi suurin ryhmä oli *henkirikosuutisten* ryhmä 143 uutisellaan.

Tämä kertoo siitä, että maakuntalehden rikosuutisoinnissa korostuu paikallisuus. Se ei ole uusi havainto, mutta sitä vastoin on yllättävää, että paikallisuus ohittaa uutiskriteerinä jopa rikoksen väkivaltaisuuden ja rangaistuksen ankaruuden.

Viitataan *muut*-ryhmään ja valelääkärijuttuihin.³⁸ Valelääkäritapaus oli ennen muuta pirkanmaalainen rikostapahtuma, jota seurattiin *Aamulehdessä* erittäin tiiviisti, ja se lopulta nosti *muut*-ryhmän suuremmaksi kuin henkirikosten ryhmän. Muita yhtä tiiviisti seurattuja rikosjuttuja Pirkanmaan alueelta olivat Karoliina Kestin katoaminen ja tanssikoulu Salsa Pasionin seksirikosjuttu. Myös valtakunnalliset, merkittävät henkirikosjutut uutisoitiin näyttävästi, mutta mitään niistä ei seurattu yhtä intensiivisesti kuin näitä paikallisesti kohauttaneita rikosepäilyjä. Valelääkärijutusta ja tanssikoulun seksirikosepäilyistä on sanottava lisäksi se, että molemmat jutut tulivat ilmi *Aamulehden* toimituksessa ennen kuin poliisi virallisesti kertoi tietoja niistä – jutut olivat eräällä tapaa toimituksen omia ”skuppeja”, ja kenties se lisäsi toimituksen halua seurata juttuja intensiivisesti.

1b) Mitä aiheita Aamulehden rikosuutisissa käsitellään vähiten?

³⁸ Mies työskenteli lääkärinä ilman lääkärinlupia Pirkanmaalla 2008-2011. Hänet tuomittiin Helsingin käräjäoikeudessa 2013 muun muassa törkeästä väärennyksestä ja luvattomasta terveydenhuollon ammattitoimen harjoittamisesta kahden vuoden ehdolliseen vankeuteen.

Tässä rikosuutisten matalassa päässä rikosjulkisuuden ja rikstodellisuuden välinen suhde näkyy selvästi. Kolme pienintä ryhmää olivat *ihmiskauppa* (13 uutista), *urheilurikokset* (20) ja *huumerikokset* (28). Näistä kaksi – eli ihmiskauppa ja urheilurikokset – pitävät sisällään rikosnimikkeitä, jotka ovat Suomessa harvinaisia. Esimerkiksi ihmiskaupasta annetaan vuosittain vain yksittäisiä tuomioita, jos sitäkään.

Yllätyin aidosti huomattessani, että huumerikokset olivat kolmanneksi pienin ryhmä. Huumausainerikollisuus on kuitenkin yleistä ja paikoitellen jopa ankarasti rangaistua, eikä kiinnostusarvoakaan luulisi puuttuvan. Huumeet ja huumerikollisuus ovat kuitenkin mediaseksikkäitä; ne ovat popkulttuurissa, elokuvissa ja myös kirjoissa suosittuja aiheita (Aldous Huxleyn psykedeelinen teos *Tajunnan ovet & Taivas ja helveti*, menestyksekkäät televisiosarjat *The Wire* ja *Breaking Bad*, Irvine Welshin kirja ja kulttielokuva *Trainspotting*, suomalaisdokumentti *Reindeerspotting*, näin muutamia mainitakseni).

Huumerikollisuutta ei myöskään ole koettu perinteisesti vaikeaksi aiheeksi käsitellä, päinvastoin. Huumerikoksiin ei liity monimutkaisia yritysten ja rikosten vyyhtejä tai solmuja, kuten talousrikoksiin, vaan kyse on usein huumeiden salakuljetuksesta, myynnistä tai käyttörikoksista. Ainoa selitykseni tälle on, ettei uhrin rikos kiinnosta samalla tavalla kuin rikos, jossa on selvä uhri.

2a) Kuinka suuri osa Aamulehden rikosuutisista käsittelee seksirikoksia?

Esitin tämän kysymyksen olettaessani, että seksirikosuutinen poikkeaa muista rikosuutisista erilaisin tavoin. Tämän problematiikan olen esitellyt luvussa 10.4 *Seksuaalirikos uutisena*. Seksuaalirikosuutisia koko aineistossa on 71 kappaletta eli 11,2 prosenttia koko aineistosta (793).

2b) Jos aineistossa on esimerkiksi kuukausittaisia poikkeamia, mistä ne johtuvat?

Aamulehdessä julkaistujen rikosuutisten kuukausittainen keskiarvo (13 kuukauden aineistosta) on 61 uutista kuukaudessa. Siihen suhteutettuna rikosuutisten määrän vaihtelu oli plus/miinus 15 uutista eli 24,6 prosenttia suuntaan tai toiseen. Aineistosta huomaa myös, että kuukausi kuukaudelta rikosuutisten määrä lehdessä kasvaa alkaen 2011 toukokuun 46 uutisesta lopulta vuoden 2012 puolella yli 70 uutiseen kuukaudessa.

Mikään yksittäinen tekijä ei selitä tätä vaihtelua; ei poliisitiedotteiden määrien vaihtelu eikä sekään, että yksittäinen rikosjuttu olisi noussut niin seuratuksi, että se olisi nostanut rikosuutisten määrää.

Päinvastoin. Kun Karoliina Kesti katosi ja *kadonneet*-ryhmän uutiset nousivat huippuunsa, rikosuutisten kokonaismäärä pysyi ennallaan, mutta muita rikoksia seurattiin vähemmän.

3a) Onko jokin rikostyyppi selvästi yliedustettu tai aliedustettu?

Tätä kysymystä täytyy pohjustaa, sillä olisi tutkielmani hengen vastaista vertailla rikostodellisuuden numeroita rikosjulkisuuteen ja sillä perusteella julistaa jokin rikosryhmä yli- tai aliedustetuksi.

Edustavuutta ei ole tässä tapauksessa helppo määritellä, mutta sillä voidaan tarkoittaa esimerkiksi teknistä edustavuutta. Jaottelin 793 rikosuutista 11 ryhmään, joten jos rikosuutiset jakautuisivat tasaisesti ryhmittäin, olisi yhdessä ryhmässä 72 uutista ($793/11=72$).

Näin ollen yliedustettuihin ryhmiin kuuluisivat ne, joissa uutisten määrä on enemmän kuin 72 (muut, henkirikos, oikeudenkäyttö & laki, katurikokset, talousrikokset) ja aliedustettuihin ne, joissa uutisia on vähemmän kuin 72 (seksirikokset juuri ja juuri, omaisuusrikokset, kadonneet, huumoririkokset, urheilurikokset ja ihmiskauppa).

Tällainen puhtaan tekninen lähestymistapa ei toimi, sillä luokittelu on epätäydellinen ja rikostodellisuuden tapahtumat vaikuttavat rikosjulkisuuden muodostumiseen tietyiltä osiltaan. Kun kirjoitan ”tietyiltä osin”, tarkoitan, että kun vuodessa tapahtuu 100 henkirikosta, niin silloin voi vielä valita, mitkä niistä uutisoidaan. Sen sijaan, jos vuosittain tapahtuu vain muutamia ihmiskauppajuttuja, valinnanvaraa ei ole. Kuten kansan parissa sanottaisiin, tyhjästä on paha nyhjästä. Jos juttuja olisi enemmän, ihmiskaupasta kirjoitettaisiin myös varmasti enemmän, eikä näin ollen ihmiskauppauutisia voi pitää missään mielessä aliedustettuna ryhmänä.

Tällainen tekninen lähestymistapa ei siis ole täydellinen, mutta se antaa lisäpontta teesilleni siitä, että *huumausainerikokset* (28 uutista) ja *omaisuusrikokset* (45 uutista) ovat aliedustettuja rikosuutisryhmiä *Aamulehden* rikosuutisoinnissa. Ne ovat huomattavasti harvinaisempia kuin vaikeiksi uutisiksi mielletty talous- ja seksuaalirikosuutiset, joita aineistossa oli sentään 80 ja 71.

3b) Mistä aliedustuvuus johtuu?

Miksi omaisuus- ja huumorikoksista uutisoitiin *Aamulehdessä* niin vähän? Molemmat ovat suuria rikosryhmiä ja uutisoinnin kannalta helppoja aiheita; kumpaankaan ei liity monimutkaisia, vuosia kestäviä oikeudenkäyntejä.

On selvää, etteivät omaisuus- ja huumerikokset ole yhtä kiinnostavia kuin henkirikosuutiset, mutta niiden jääminen näinkin alas rikosuutisten keskinäisessä hierarkiassa oli yllätys. Aineisto ei tarjoa tälle aliedustukselle yksittäistä selitystä, mutta uskon sen liittyvän yhä uhrilähtöisempään journalismiin, josta muun muassa Chris Greer kirjoittaa teoksessa Pamela Daviesin teoksessa *Victims, Crime and Society* (2007, 21).

Omaisuusrikoksen uhri ei ole samalla tapaa uhri kuin väkivallan tai seksuaalisen hyväksikäytön uhri; omaisuusrikoksessa teko kohdistuu ihmisen omaisuuteen, ei ihmiseen itseensä. Tai kuten asia tutkimuskirjallisuudessa ilmaistaisiin, omaisuusrikoksen uhri ei ole uutisen kannalta *ideaali uhri* (Davies 2007, 22–23).

Huumerikokset puolestaan ovat lainkäytön näkökulmasta uhrittomia rikoksia, sillä huumeita myymällä tai käyttämällä ei rikota toista ihmistä tai toisen ihmisen omaisuutta, vaan ainoastaan huumausaineiden käytöstä annettua lakia.

11.1.2 Rikosjulkisuuden valokeila valitsee kiinnostavimmat rikokset

Tutkielman edettyä tähän vaiheeseen mieleen nousee lause, jonka alkuperästä ei ole tietoa, mutta joka on usein pantu uskonpuhdistajamme Martti Lutherin sanomaksi: Tässä seison enkä muuta voi. Minun täytyisi kyetä vastaamaan, mitä tästä kaikesta jäi käteen. Vastaus ei valitettavasti ole yhtä yksiselitteinen kuin kysymys. Harvoin on.

Oli miten oli, näen tämän tutkielman eräänlaisena rikosuutisoinnin ruumiinavauksena. Olen asettanut tutkimuskohteeni pöydälle ja pala kerrallaan esitellyt, mitä kaikkea se pitää sisällään: tiedon lähteitä, tuottajia, tilanne-etiikkaa, lakipykälää, julkisia ja ei-julkisia asiakirjoja, valintaa, tulkintaa ja muita inhimillisiä valintoja. Tein tämän siksi, koska koin rikosuutisoinnin tutkimuksen hukanneen kontekstinsa ja mittasuhteensa; eksploratiivisen luonteensa vuoksi työni onkin enemmän demonstraatio kuin tutkimus. Se on myös tämän tutkimuksen suurin anti: tuoda näkyviin rikosjulkisuutta ohjaavat seikat sekä teorian että määrällisen aineiston kautta.

Demonstraationi on johtanut lukuisiin pikkuhavaintoihin; tämän työn jälkeen voi sanoa, että huhut talousrikosuutisten ja seksuaalirikosuutisten kuolemasta ovat vahvasti liioiteltuja. Sitä vastoin huumerikoskirjoittelu näyttäisi olevan epäsuosiossa.

Toivon mukaan olen pystynyt myös osoittamaan, että rikosjulkisuus on itsenäinen areenansa ja ansaitsee myös tulla tarkastelluksi sellaisena – eikä pelkkänä rikostodellisuuden jatkeena.

Rikosuutinen on hypertodellinen esitys, jonka muotoutumisessa rikostodellisuudella on lopulta vain vähäinen merkitys. Tämä on tiedetty, mutta ei ymmärretty. Jos tämä olisi ymmärretty, rikostodellisuuden ja rikosjulkisuuden vääristynyt suhde ei olisi enää tutkimusten loppupäätelmä, vaan lähtökohta. Vasta tämän lähtökohdan hyväksymisen jälkeen rikosuutisointia voidaan tutkia sen omilla ehdoilla ja aidosti kysyä, kuinka rikosuutiset tästä tai tuosta aiheesta ovat syntyneet.

Aineistosta nousevien havaintojeni perusteella voidaan ajatella, että rikosjulkisuus on kuin valokeila: pysyessään paikallaan se valaisee suurempaa aluetta, mutta havaitessaan liikettä se tarkentuu kohteeseensa, jolloin keilan alue on pienempi, mutta kuitenkin paremmin valaistu.

Aina kun valokeila liikkuu, rikosjulkisuuden tasapaino järkkyy. Kun yksi rikostapaus otetaan intensiiviseen seurantaan, se ei nosta rikosuutisten kokonaismäärää lehdessä, vaan pikemminkin käy niin, että tapauksen seuranta vie tilaa ja huomiota muilta rikoksilta – tämä korostui erityisesti Karoliina Kestin katoamisen seurannassa. Muihin rikosjulkisuuden lainalaisuuksiin kuuluu se, että rikosuutinen vaatii uhrin ollakseen kiinnostava. En tarkoita sitä, että uutinen tarvitsisi uhrin *näkökulmaa*. Pelkkä tieto siitä, että joku on ollut mahdollisesti vaarassa, riittää nostamaan rikoksen arvoa uutisena. Rikoksen vakavuus on tärkeä uutiskriteeri, mutta *Aamulehden* tapauksessa rikoksen paikallisuus ja eritoten se, jos toimituksella oli omia tietoja rikoksesta, nousevat vakavuutta tärkeämmiksi kriteereiksi uutisoinnissa. Tästä kielii tiivis seuranta niin valelääkärijutussa, Karoliina Kestin tapauksessa ja tanssikoulun seksirikosepäilyissä. Muissa lehdissä on tietenkin omat tekijänsä, jotka valokeilaa ohjaavat. Pasi Kiviojan (2004) tutkimuksen perusteella *Ilta-Sanomissa* rikosuutiskriteerit ovat melko samanlaiset kuin *Aamulehdessä*, paitsi että paikallisuuden kriteerin kärjessä korvaa rikoksentekijän julkkis-status.

Onko valokeilaefekti hyvästä vai pahasta? Tähänkään on tuskin yhtä oikeaa vastausta. On totta kai selvää, että se olisi pahasta silloin, jos jokin ulkopuolinen taho vaikuttaisi siihen, mihin tämä valokeila suuntautuu. *Aamulehden* kohdalla kuitenkin näyttää siltä, että valokeilan suuntaamisesta vastasi toimitus itse. Verratessani keskenään Pirkanmaan poliisitiedotteiden ja *Aamulehden* rikosuutisten määriä havaitsin, ettei niillä ole lainkaan korrelaatiota keskenään. Havainto on parhaimmillaankin raaka, mutta riittävä ansaitakseen erillisen maininnan, sillä poliisin roolia on pidetty perinteisesti vahvana rikosuutisia valitessa.

Suurempi kysymys lienee, onko tämä valokeilaefekti juuri se paljon parjattu ”sensaatio”, eräänlainen mediakupla? Mielestäni on. Mediakupla syntyy silloin, kun yksittäisen jutun seuranta alkaa selvästi viedä elintilaa muilta kyseisen genren jutuilta. Tässä mielessä ”sensaatioita” ovat

kaikki ne jutut, jotka nostivat oman ryhmänsä uutisten määrää siten, että muiden ryhmien uutismäärä pieneni. Mutta edelleen: onko se automaattisesti pahasta? Mielestäni ei, sillä se kuuluu journalismin henkeen. Nimittipä ilmiötä sitten sensaatiohakuisuudeksi tai toimitukselliseksi prosessiksi.

11.2 Jatkotutkimuksen kehittelyä

Viimeistään nyt on hyvä kysyä, mitä tekisi toisin, jos aloittaisi kaiken alusta. Jos alkaisin tehdä tutkimusta tänä päivänä ja näillä tiedoilla, tekisin luokittelun luultavasti samoin kuin nyt, mutta lisäisin siihen erikseen ajallisen ulottuvuuden.

Tutkisin, kuinka suuri osa rikosuutisista on tehty esitutinnan aikana ja kuinka suuri osa oikeudenkäynnin aikana tai sen päätyttyä. Näin muodostuisi kokonaiskuva siitä, kuinka varhain ja kenen antamilla tiedoilla rikoksista uutisoidaan. Uskon, että tämänkaltaisella tutkimuksella olisi kysyntää, sillä ainakin asianajajat ovat viime vuosina ilmaisseet huolensa rikosuutisoinnin varhentumisesta – siis siitä, että rikosepäilyistä kerrotaan kovin yksityiskohtaisesti ja varmasti jo ennen oikeudenkäyntiä. Tämänkaltaisen uutisointi olisi omiaan vaarantamaan syyttömyysolettaman.

Ylipäänsä toivoisin näkeväni enemmän tutkimusta, joka tutkisi rikosuutista tuotteena ja esityksenä; sen tuottajien, lähteiden ja toimittajien keskinäisenä luomuksena. Näin esimerkiksi esittelemääni valokeilaefektiä voisi tarkastella kriittisemmin ja yksityiskohtaisemmin; mitkä tekijät sitä ohjaavat ja onko sopivaa, että yksi rikosjuttu nostetaan pitkäksikin aikaa rikosjulkisuuden valokeilaan muiden juttujen kustannuksella?

Karoliina Kestin kaltaisten tapausten esiin kaivaminen mahdollistaisi kriittisen arvioinnin siitä, toteutuivatko sensaatiojutun luomisessa hyvän rikosjournalismin pelisäännöt ja ohjeistukset, kuten arkaluontoisen rikoksen uutisoinnin hienotunteisuus ja niin edespäin. Millainen sensaatiojuttu esimerkiksi Jokelan kouluampumistapaus oli? Entä Nils Gustafssonin oikeudenkäynnin seuranta vuonna 2005? Korostan, ettei näitä tapauksia voi nostaa esille sensaatiojuttuina intuitiivisesti, vaan niiden uutisseurannan vaikutukset ja näkyvyys täytyy kaivaa esille aineistosta.

Mielenkiintoinen teema on myös tiettyjen rikosuutisryhmien aliedustus. Tämän tutkielman tapauksessa aliedustettuihin ryhmiin kuului muun muassa huumarikosten ryhmä, enkä tässä

yhteydessä voinut tarkastella aliedustuksen syitä arvailuja paremmin. Joku saattaisi nähdä huumerikoskirjoittelun vähäisyydessä jopa merkkejä siitä, että huumeisiin ollaan suhtautumassa aiempaa liberaalimmin – huumerikos ei ole enää vakava tai kiinnostava rikos lehdistönkään mielestä.

11.3 Tutkimuksen kritiikki

Suurimmat tutkielmani ongelmista liittyvät luomaani rikosuutisten luokitteluun ja sen yleistettävyyteen. Vaikka itse aineiston, kaikkiaan liki 800 uutisen kerääminen ja läpikäyminen, luonnistui lyhyessä ajassa, niiden luokittelussa tuli eteen useita eri haasteita.

Olin suunnitellut pysyväni uskollisena Hemánuksen luokittelulle, mutta Hemánuksen muutaman virheen vuoksi päädyin varsin kauas hänen luokittelustaan ja ajatuksistaan. Hemánuksen luokittelu osoittautui kehnoksi muun muassa valtavien luokkien ja uutisten kahdentamisen vuoksi. Tässä yhteydessä ei ollut järkevää kahdentaa uutisia, joten päätin luokitella uutisen sen rikoksen tai rikosepäilyn mukaan, mistä seuraisi ankarin rangaistus. Tämä valitettavasti saattaa peittää osan uutisissa esiintyneistä rikoksista, sillä usein on niin, että rikollinen tekee useamman kuin yhden rikoksen kerralla. Koska halusin tutkia nimenomaan uutisten enkä rikosten tai rikollisten määrää, minun oli tehtävä kompromissi, vaikka se tarkoittaakin sitä, että nyt aineistoni uutisissa rikollinen tekee vain yhden rikoksen – sen ankarimmin rangaistun. Jälkeenpäin ajateltuna olisi ollut kenties järkevää luoda uutisten luokan rinnalle rikosnimikeperusteinen luokka vain havainnollistamaan sitä, minkä tyyppisiä rikoksia uutisissa mainittiin.

Tiedän, että tekemäni ratkaisu saattaa vääristää kuvaa joidenkin rikosten uutisoinnin yleisyydestä, mutta yleisen elämäkokemuksen ja uutiskriteerien turvin tiedän, että vakavin ja ankarimmin rangaistu rikos nousee useimmiten rikosuutisessa myös käsitellyimmäksi rikokseksi. Sen vuoksi katson, etten tehnyt suurta vääryyttä luokitellessani uutisia juuri rangaistuksen perusteella.

Luokitteluani ei voi sellaisenaan siirtää toiseen tutkimukseen. Tämä johtuu ensinnäkin siitä, että kontrolliryhmäksi aikomani *muut-ryhmä* kasvoi yllättävän suureksi, mikä kertoo yleensä luokittelun epäonnistumisesta. Tässä tapauksessa tarkastelemallani ajanjaksolla uutisoitiin lukuisista doping-rikoksista ja ajanjakso sattumoisin oli myös valelääkäriuutisoinnin kulta-aikaa. Erityisesti nämä rikosuutiset kasvattivat muut-ryhmän muita isommaksi, mitä en luokittelua tehdessäni voinut mitenkään ennakoida.

Sen sijaan ennakkoin, että alkuun suunnittelemani suurrikosten ryhmä (muun muassa kouluampumiset) näyttäisi pyöreää nollaa tarkastelemallani ajanjaksolla. Siksi päätin jättää luokan pois kokonaan. Ryhmä kuitenkin pitäisi ottaa mukaan silloin, jos tarkastellaan ajanjaksoa tai uutisointia, jonka aikana on tapahtunut massamurhiksi laskettavia kouluampumisia tai vastaavia. Ilman tätä ryhmää henkirikosuutisten ryhmä saattaisi kasvaa suhteettoman suureksi todellisuuteen nähden, ja vaikka muun muassa Jokelan ja Kauhajoen kouluampumisissa ja Norjan massamurhassa onkin teknisesti tarkastellen kyse henkirikoksista, olisi ne uutisointia tutkittaessa syytä huomioida kokonaan omana ryhmänä.

Tutkielmaa ei voi myöskään pitää yleisesityksenä suomalaisesta rikosjournalismista. Tutkimukseni kohdistui vain lehdistä yhteen, tamperelaiseen *Aamulehteen*, jolla on omat painotuksensa rikosuutisoinnissa, verrattuna vaikkapa valtakunnallisiin lehtiin kuten *Ilta-Sanomat*, *Iltalehti* tai *Helsingin Sanomat*. Rikoksen paikallisuus merkinnee *Aamulehdessä* enemmän kuin kyseisessä kolmikossa, puhumattakaan lehtien omista painotuksista. *Helsingin Sanomien* tiedetään tekevän loistavaa jälkeä talousrikosuutisoinnissa, kun taas *Ilta-Sanomien* maineikas rikosdeski panostanee enemmän valtakunnalliseen henkirikosuutisointiin.

On mainittava, että suhteeni tutkimuskohteeseen on läheinen; olen työskennellyt *Aamulehdessä* vuodesta 2010 saakka eri osastoilla – niin kotimaan uutisten kuin talousjuttujen parissa. Osa aineistoni uutisista on takuuvarmasti itse kirjoittamiani. Kuulun myös Oikeustoimittajat ry:hyn. Tässä tapauksessa kuitenkin näen, että sisäpiiriläisyydestäni oli enemmän hyötyä kuin haittaa. Aineiston kerääminen oli vaivattomampaa, kun pystyin päätoimittajan suostumuksella vierailemaan toimituksessa milloin halusin, mutta pystyin myös etsimään syitä ja taustoja erilaisille aineistostani nouseville ilmiöille. Sisäpiiriläisyyteni ansiosta pystyin myös kuvaamaan rikosuutisoinnin rutiineja yksittäisen lehden osalta tarkemmin, enkä vain yleisellä tasolla arvaillen.

12. Lopuksi

Tutkielmani lähtökohtana olivat yhtäältä kiinnostukseni rikosjournalismiin ja toisaalta haluni käsitellä kyseistä journalismin osa-aluetta kokonaisvaltaisesti. Koska koin viimeaikaisen rikosuutisoinnin tutkimuksen vinoutuneeksi juuri siksi, että se oli keskittynyt liian pieniin ja yksityiskohtaisiin osiin, halusin itse piirtää näkyviin rikosuutisoinnin ääriveriivat, eräänlaisen rikoksen hahmon mieluummin kuin muotokuvan.

Nyt tiedän – tai ainakin minun olisi syytä tietää – millainen tämä hahmo on. Tällä hetkellä näyttäisi siltä, että rikosuutisten kenttää hallitsee rikosuutisoinnin viehtymys uhreihin. Uhrit eivät varsinaisesti pääse jutuissa ääneen, mutta riittää, että *he ovat olemassa*. Tämän vuoksi henkirikokset ja katurikokset ovat mitä parhaita rikosuutisaineistoa; uhrit ovat varmasti olemassa.

Omaisuusrikokset ja huumerikokset eivät kiinnosta.

Lähden olettamuksesta, että tämä rikoksen hahmo on yhtä aikaa vakaa, mutta hitaasti muuttuva. Samalla kun rikos määritellään ajassa ja paikassa yhä uudestaan, määritellään myös rikosuutinen ja sen kiinnostavuus. Kenties seksuaalirikosoikeudenkäynnit avautuvat jälleen jonain päivänä ja mediatutkija saa jälleen haukkua uutisoinnin pornoksi. Tai kenties ei. Olennaista on ymmärtää, että tätä rikoksen hahmoa muokkaavat lukuisat seikat ja rikollisuuden todellinen määrä on niistä seikoista vähäisimpiä. Siksi toivon, että joku jatkaa rikoksen hahmon tarkastelua ja uudelleen määrittämistä.

Olen pyrkinyt tekemään työni mahdollisimman ennakkoluulottomasti ja antaa aineiston viedä minut sinne, minne se oli viedäkseen. Olen pyrkinyt luopumaan ennakkoasenteistani, mutta myös puolustamaan näkemysteni oikeellisuutta silloin kun on tarpeen.

Tärkeätä on ymmärtää, että kirjoitin tutkielmani journalistina ja journalismin tutkijana. En sosiologina tai oikeustieteilijänä. Minulle tärkeintä ovat uutiset ja niiden lait – miten ne syntyvät ja miltä ne näyttävät. Pyrin pitämään tästä lähtökohdasta kiinni, sillä journalismin ulkopuolella olisin myös kompetenssini ulkopuolella.

Koen saavuttaneeni asettamani tavoitteet ja toivon, että työni avaa uusia väyliä ja mahdollisuuksia käydä keskustelua ja tutkia rikosjournalismin painotuksia, trendejä ja tyylejä aiempaa tarkemmin.

Lähdeluettelo

Alkula, Tapani & Pöntinen, Seppo & Ylöstalo, Pekka (1994) *Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät*. WSOY:n graafiset laitokset. Juva.

Davies, Pamela (toim.) (2007) *Victims, Crime and Society*. Sage Publications Ltd. 1 Oliver's Yard. 55 City Road. London.

Greer, Chris (2010) *Crime and Media: A Reader*. Routledge, London.

Ehrlich, Susan (2001) *Representing Rape: language and sexual consent*. London: Routledge New Fetter Lane.

Foucault, Michel (2010) *Seksuaalisuuden historia*. Suomentanut Kaisa Sivenius. Helsinki: Helsinki University Press. Toinen painos.

Hahto, Vilja (2004) *Uhrin myötävaikutus ja rikoksentekijän vastuu*. Helsinki: Edita Prima Oy.

Hemánus, Pertti (1966) *Helsingin sanomalehtien rikosaineisto. Tutkimus rikosaineiston funktionaalisesti merkittävistä piirteistä ja niihin vaikuttavista tekijöistä*. Tampereen yliopisto: Acta Universitatis Tamperensis. Ser. A. Vol 6.

Hemánus, Pertti (1997) *Journalismi, ikkuna todellisuuteen? Jäähvyäisluento ja bibliografia*. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja C 23. Tampere: Tampereen yliopisto.

Häkkänen-Nyholm H, Repo-Tiihonen E, Lindberg N, Salenius S, Weizmann-Henelius G. *Finnish sexual homicides: Offence and offender characteristics*. Forensic Sci Int 2009;188:125-130

Kainulainen, Heini (2004) *Raiskattu? Tutkimus raiskausten käsittelemisestä rikosprosessissa*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitoksen julkaisuja 2004:16, Helsinki.

Kaukonen, Martta (toim.) (2003) *Seksuaalinen väkivalta ja hyväksikäyttö – selviytymiskertomuksia*. PS-kustannus. Juva: WS Bookwell Oy.

Kivioja, Pasi (2004) *Alaston lööppi: Millaiset uutiset myyvät tabloid-lehtiä – ja miksi? Lähitarkastelussa Ilta-Sanomien lööpit, etusivut ja myyntiluvut vuonna 2002*. Tampereen yliopisto: Tiedotusopin pro gradu tutkielma.

Kivioja, Pasi (2007) *Iltapäivälehdet mediakentän ja yhteiskunnan muutoksessa*. CityOffset Oy, Tampere.

Kunelius, Risto & Noppari, Elina & Reunanen, Esa (2009) *Media vallan verkoissa*. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja A 112. Tampereen yliopisto.

Kunelius, Risto (2004) *Viestinnän vallassa: Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin*, 5.-6. painos. Porvoo: WSOY.

Lauerma, Hannu (2014) *Hyvän kääntöpuoli*. WSOY, painettu EU:ssa.

Lappi-Seppälä, Tapio et al (2012) *Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 262. Rikollisuustilanne 2011: Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa*. Hakapaino Oy, Helsinki.

Leino, Piia (2005) *Toimittajan eettinen harkinta rikos- ja oikeusjournalismissa*. Tiedotusopin pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.

Luostarinen, Heikki (1994) *Mielen kersantit*. Hanki ja jää. WSOY:n graafiset laitokset, Juva.

Markkula, Hannes (2007) *Murha rikostoitettajan silmin – Suomalaisia rikoksia Kyllikki Saaresta Bodomiin*. Gummerus Kirjapaino, Jyväskylä.

Mäkipää, Leena (2004) ”Täällä niitä psykoja riittää” – *Ilta-Sanomien henkirikosuutisointi vuosina 1980, 1993 ja 2000*. Pro gradu –tutkielma 2004. Valtiotieteellinen tiedekunta, Viestinnän laitos. Helsingin yliopisto.

Pesonen, Pirkko (2011) *Viestintäoikeuden käsikirja*. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Pietilä, Jyrki (2011) *Elämästä ihmiselle – 130-vuotiaan Aamulehden historia*. Kariston Kirjapaino Oy, Hämeenlinna.

Pietilä, Veikko (1997) *Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä*. Vastapaino. Painettu Tammer Oy:ssä Tampereella.

Piispa, Matti (1999) *Alkoholi, huumeet ja media. Viisi tapaustutkimusta päihdevalistuksen mahdollisuuksista*. Terveystieteiden tutkimuskeskus, Helsinki.

Ruuskanen, Sauli: *Kuolema iltapäivällä – postmoderni subjekti ja reaalin iltapäiväjournalismissa*. Tampereen yliopistopainopaino 2010. Tampere.

Saintula, Teemu (2008) *Pieni pistos tai vuosi löysässä hirressä. Kuolemanrangaistuskirjoittelu kolmessa suomalaisessa sanomalehdessä*. Tiedotusopin pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.

Smolej, Mirka (2011) *News Media, Crime and Fear of Violence*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 257. Helsinki: Hakapaino Oy.

Soothill, Keith; Walby, Sylva (1991) *Sex Crime in the News*. Routledge 11 New Fetter Lane. London.

Utriainen, Terttu (2010) *Raiskaus rikosoikeudellisena ongelmana*. Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunta. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

Uusitalo, Hannu (1991) *Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan*. WSOY:n graafiset laitokset. Juva.

Vahtola, Jouko (2003) *Suomen historia – Jääkaudesta Euroopan unioniin*. Viides painos, Kustannusosakeyhtiö Otava. Painopaikka Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2012.

Vehkoo, Johanna (toim.) (2012) *Journalismikritiikin vuosikirja 2012. Media & Viestintä 1/2012*. Tammerprint Oy, Tampere.

Viitanen, Pirkko (1982) *Raiskaus*. Juva: WSOY.

Vuortama, Timo (1984) *Hyvä lehtimiestapa*. Karkkila: Kustannus-Mäkelä.

Vuortama, Timo; Kerosuo, Lauri (1994) *Viestinnän lait ja säännöt*. Karisto Oy Hämeenlinna 1999. Kustannus Mäkelä Oy. Viides painos.

Elektroniset lähteet:

Arolainen Teuvo (2008) *Rötös mediassa – talousrikosten käsittely suomalaisissa tiedotusvälineissä*. Internetsivustolla <http://www.tutkiva.fi/content/rotos-mediassa-talousrikosten-kasittely-suomalaisissa-tiedotusvalineissa> [Luettu 5.3.2012]

Merril D Smith: *Encyclopedia of Rape*.